

Landskap med vindmøller

Om politiske prosesser, sted og mening

Masteroppgave ved Institutt for sosialantropologi

Universitetet i Bergen

Desember 2007

Ånund Nerheim

Forord

En begivenhetsrik tid går mot slutten i det jeg kan skrive et forord i denne oppgaven til mastergraden i sosialantropologi. Et feltarbeid i Norge om et aktuelt tema har vært både slitsomt og givende. Takket være velvillige hjelpere og åpne informanter har jeg fått innblikk i aspekter ved vindkraftutbygging som gir viktig informasjon om forhold mellom grunneiere, utbyggere og offentlige myndigheter.

Mange av informantene er ikke anonymisert ettersom de uttalte seg som representanter for organisasjoner, eller gjennom høringsprosessen og slikt sett selv har tatt skrittet ut i offentlighetens lys. På tross av det finner jeg det ikke nødvendig å navngi informanter som i etterpåklokskapens lys kan bli utsatt for kritikk for sine utsagn. Kritikken får heller rettes mot meg.

Jeg håper at denne oppgaven kan kaste et annet lys over vindkraftutbygging i Norge enn det de fleste kjenner til, og at erfaringene fra Høg-Jæren og andre steder kan bli relevante for en generell forståelse av problemstillinger knyttet til vindkraft i Norge.

Etter studier på lavere grad i Oslo var det også kjekt å bli kjent med et annet antropologisk institutt, og jeg vil takke ansatte og studenter for den fine tiden i Bergen

Takk til Mary Bente Bringslid for veiledning, og den ekstra dytten i ryggen som skulle til for å holde et innlegg på Norsk Antropologisk Forenings årskonferanse i Tromsø 2007. Det ga ny inspirasjon for arbeidet med teksten.

Til slutt en stor takk til Silje og Signy som alltid får meg til å smile og glede meg over livet.

Bergen 17.12.07

Innhold

Forord	3
Innhold	4
Innledning.....	6
Energiutbygging og miljøkonflikter.....	7
Sosialantropologi og konflikter.....	9
Holdninger til vindkraftutbygging	10
Feltarbeid på Høg-Jæren	13
Dilemmaer ved deltagende observasjon.....	16
1. Saksbehandling, sosiale rom og sublim teknologi	19
Vindkraftsakers gang.....	19
Reguleringsplanen.....	21
Aktører	22
Diskurs	23
Arenaer for diskurser.....	27
Sosiale rom.....	30
Sublim teknologi	33
2. Åpning av den offentlige diskurs	38
Folkemøte.....	38
Undheim samfunnshus	39
Gilja.....	41
Egersund.....	43
Så nær – Så fjern	44
Formelle føringer og mulige diskurser på folkemøtet.....	46
3. Den offentlige diskursens høydepunkt: høring	50
Høring til konsekvensutredningsprogram og forhåndsmelding.....	50
Konsekvensutredningsprogram for Høg-Jæren energipark.....	50
Konsesjonsøknad og høring	52
1. Utredningen er utilstrekkelig.....	53
2. Feil lokalisering for en vindpark	55
3. Innspill som verner særinteresser og støtteinspill	57
– Naturen den svake part –.....	60
NVE krever tilleggsopplysninger.....	65

4. Sluttbefaring og beslutning	70
Sluttbefaring - siste mulighet for å påvirke høringsprosessen	70
Første stopp	71
Lynghei eller krattskog.....	73
NVE kom, NVE så, NVE dro	77
Høringsinnspillet et tveegget sverd	78
Klage og politiske beslutninger.....	80
5. Jærbonden, og forhandlinger i et moralsk rom	82
”Trekknuten”	82
Første møte om Trekknuten: Få interessen vekk fra konkurrenten.....	85
Hvem kan bruke veien?.....	89
Andre møte om Trekknuten: Kaffeslaberas	90
Historien om Befaring og møte med Globalvind	94
Tredje møte om Trekknuten: Kontrakt og Pizza.....	96
Mellom barken og veden: Antall eller areal.....	97
Frihet, Likhhet og Naboskap. Sosial organisering blant grunneierne gjennom ”joking relationships”	100
Avslutning	107
Referanser.....	111

Innledning

Det er 20 år siden Brundtlandkommisjonen lanserte begrepet bærekraftig utvikling. Det er ennå lengre tid siden folk i Norge opplevde å skru på lyspæren som noe spesielt. Hvis du har en strømmåler på kjøkkenet som viser husholdningens energiforbruk akkurat nå, bor du mest sannsynlig i et gammelt hus eller synes "retro" design er fint. Det er allerede mer enn 30 år siden energikrisen i 1973 da selv Kongen tok trikken. Det norske samfunnet har vært og er velsignet med en overflod av fornybar energi i form av vannkraft. Sparing av energi har sjelden stått i brennpunktet. Det er fortsatt vekst i energiforbruk (NVE 2006), men store nye vannkraftprosjekter blir ikke iverksatt på grunn av konsekvensene for miljøet. Problemer med energibalansen på regionalt nivå, ikke minst i Midt-Norge, har ført til et kritisk fokus på etablering av ny energiproduksjon. De teknologiske mulighetene for å overføre energi over store strekninger har lagt grunnlaget for kjøp og salg av elektrisitet mellom regioner og med andre land. Dette hadde ikke kunnet realiseres uten en politisk styrt omlegging av systemet for omsetning av energi til et privat marked. Norge eksporterer nå energi i deler av året og må importere i andre. For mange er denne situasjonen der kraftprisen har gått opp og varierer med både nedbørsprognoser og kullpris, uforståelig.

"Bærekraftig utvikling" har fått gjennomslag i internasjonale avtaler og praktisk politikk. Men det har også fått gjennomslag i oppfatninger om hvilke valg vi som mennesker og som samfunn står overfor på kloden. I samme periode har også vindmølleteknologien blitt moden og fått stadig større utbredelse internasjonalt (Heymann 1998). Internasjonale avtaler, bevisste forbrukere, politiske oppfatninger, en dårlig norsk energibalanse og en vindkraftbransje i sterk vekst i Europa gjør at vindmøller også har blitt stadig mer aktuelle i Norge. Meningsmålinger viser at folk flest er til dels svært positive til utbygging av fornybar energi som vindkraft (Bergens Tidende 06.01.2006, Haugesunds Avis 18.05.2005). Men når planer om vindkraft konkretiseres, blir andre aspekter ved en utbygging av fornybar energi problematiske på grunn av det konkrete stedets betydning for ulike aktører. Enkeltpersoner eller grupper kan fortsatt være prinsipielt for vindkraft, men når de skal veie mellom kvaliteter ved stedet og vindkraft, ender de opp med at stedets kvaliteter veier tyngre enn fornybar energi. Spenningsfeltet som oppstår mellom viljen til å fremme fornybar energi og stedets betydning

for aktører, er et interessant område for antropologisk undersøkelse og analyse. Gjennom feltarbeidet blir det klart at betydningen av stedet også er et viktig aspekt ved den offentlige saksbehandlingen, høringsprosessen, som vanligvis ikke vies særlig oppmerksomhet eller tillegges større betydning.

Energiutbygging og miljøkonflikter

I norsk elektrisitetshistorie finnes det mange eksempler på hvordan ulike grupper har hatt ulike oppfatninger av hva som er godt for samfunnet eller godt for miljøet. Et par av disse sakene blir gjerne trukket frem som særdeles viktige for fremveksten av miljøbevegelsen i Norge.

Det norske naturvernets begynnelse står langt fra den form og det innhold det har i dagens miljøorganisasjoner. Tidlig på 1900-tallet ble de første organisasjoner for naturvern stiftet. Grunnleggerne var i hovedsak vitenskapsmenn, offiserer, direktører eller andre fra de høyere lag av befolkningen. I vitenskapens interesse ønsket de å ta vare på naturen slik den opprinnelig var før ”fremskrittet” ville ødelegge den for fremtidige slekter (Berntsen 1977). En naturvernideologi som betraktet naturen som opprinnelig eller uberørt, med bevaringsverdi for videre forskning og våre etterkommere, betegner vi i dag som klassisk naturvern. Så tidlig som i 1844 ble ”Foreningen til norske Fortidsminnesmerkens Bevaring” (Fortidsminneforeningen) stiftet, og i 1868 ble Den Norske Turistforening etablert. I 1916 gikk naturfredningsforeningene som var etablert i større norske byer og nært knyttet til universitetsmiljøene, sammen i ”Landsforeningen for Naturfredning i Norge”. I 1963 endret foreningen navn til ”Norges Naturvernforbund”. I kraftutbyggingsspørsmål i etterkrigstiden var Den Norske Turistforening og Norges Naturvernforbund ofte allierte i arbeidet mot naturinngrep. Med bakgrunn i en medlemsmasse med opphav i borgerskapet var avstanden til embetsverket ofte kort. Viktigste arbeidsmetode for naturvern frem til slutten av 1970-tallet var å fremme forslag til storting og departement om at naturen skulle vernes ved lov. I perioden frem til andre verdenskrig var det vern av arter, plantefredning, fredning av skogs- og fjellområder og etablering av nasjonalparker som var de viktigste sakene. I mellomkrigstiden var bevaring av enkelte fossefall også en viktig sak for naturvernere. Men i denne perioden, som i spørsmålet om vindkraft i dag, hadde verneaktører vanskelig for å enes

om vern eller utbygging av enkelte fossefall som Skjeggedalfossen og Tyssestrengene (Berntsen 1977, Hadland 1998). Da som nå var det ofte utbyggingens nytte for samfunnet kontra varig vern av naturen som var det store og splittende stridsspørsmålet.

Utover 1950-tallet begynte de negative effektene av industrialiseringen å vise seg i form av økt forurensing og skogsdød, eksempelvis i Odda og Høyanger. Arbeidet mot forurensing førte til en utvidelse av naturvernet. Selv om arbeidet for opprettelsen av nasjonalparker, som for øvrig ikke hadde vært en suksess, gikk inn for å begrense menneskelig aktivitet i spesielle områder, satte kampen mot forurensing et enda sterkere fokus på at menneskelig aktivitet representerte en trussel mot naturen. Men denne utvidelsen av naturvernets innhold var fremdeles sterkt verdikonservativt preget, som i de tidlige foreningene for naturvern. Med protestaksjonene mot vannkraftutbygging av Mardøla og Altaelva oppsto det nye organisasjoner som kom til å benytte andre metoder i sitt arbeid (Berntsen 1977).

Dagens miljøorganisasjoner er produkter av en historisk utvikling med utspring i den samfunnskritiske perioden på 1960-tallet. Med utgangspunkt i venstrepopulisme og nymarxisme så flere organisasjoner dagens lys. Av disse gjenstår i dag "Natur og Ungdom" og "Fremtiden i våre hender". I tillegg tok det klassiske naturvernet representert ved "Norges Naturvernforbund" opp i seg mange av tendensene karakteristiske for 1970-tallet. Nymarxismen bidro til videre utvikling av miljøsaken med sin understrekning av at "menneskets herredømme over naturen var blitt en ny form for undertrykkende ideologi" (Benum 2005:30). Vesentlige trekk ved 1970-tallets miljøbevegelse er også helt klart til stede i debatten om vindmøller i Norge i dag, for eksempel en variant av den ikke-marxistiske antikapitalismen preget av forbruks- og vekstkritikk. Samtidig som de nærer mistillit til teknokrati og staten, ønsker de at myndighetene skal være ansvarlige for planlegging på nasjonalt nivå for forskjellige former for naturinngrep. Et viktig skille fra 1970-tallets miljøbevegelse er organisasjonenes forflytning fra en folkebevegelsesorientering til profesjonaliserte organisasjoner som i sterk grad benytter vitenskapelige data i sin argumentasjon (Strømsnes og Selle 1996 i Aanes 2001:204-205).

I denne tradisjonen betraktes statens monopol på natur- og miljøforvaltning som viktige skritt på veien. Viktige merkesteiner er en nasjonal plan for vassdragsutbygging til energiproduksjon som startet med "Verneplan I" i 1973, ble utviklet videre gjennom -80-tallet og ble foreløpig avsluttet av "Verneplan IV" i 1993 (Hadland 1998:105). Opprettelsen av

Miljøverndepartementet i 1972 kan ses på som en institusjonalisering av naturvernorganisasjonenes arbeid på flere områder og en seier for det vi i dag kaller miljøbevegelsen. Departementets arbeid ble satt inn overfor klassisk naturvern og bekjempelse av forurensning, med opprettelsen av Statens forurensingstilsyn i 1974 (Benum 2005). Miljøverndepartementet ble likevel aldri mer enn et sektordepartement. Et statlig engasjement i naturvern med overordnede hensyn basert på 1960- og 1970-tallets økologi, det overordnede perspektiv på natur og miljø, synes foreløpig uforløst i myndighetssammenheng. Ønsket om et slikt departement ble igjen lansert i forbindelse med jubileumskonferansen for bærekraftig utvikling i Tromsø i 2007, men i dag er det en egen klimaminister man etterlyser.

Miljøvernets historie i Norge gir et interessant og viktig bakteppe for tolkning av hvordan ulike aktører uttaler seg på naturens vegne når de arbeider mot et konkret vindkraftprosjekt. Den forvaltningstradisjonen for håndtering av energiutbyggingskonflikter som ble etablert i det 20. århundre, gir viktige føringer for å forstå også dagens debatter. Dette poenget vil vi komme tilbake til senere i denne oppgaven.

Sosialantropologi og konflikter

Antropologer har i en årrekke vært opptatt av småskalakonflikter. Raymond Firth gir en god oversikt over studier av konflikt som en sentral del av sosial organisasjon i "Essays on Social Organization and Values" (1964). Selv om konflikt har vært et viktig tema for antropologer, har vektleggingen variert. Konflikter har blitt vurdert som en sentral del av menneskelig interaksjon, som enhetsskapende eller som dysfunksjonelle og disintegrerende. Max Gluckmann og Radcliffe-Brown lanserte en eklektisk forståelse av konflikt som periodisk splittende, men til syvende og sist konsoliderende for et samfunn. Max Gluckmanns "Custom and conflict in Africa" (1956) er kanskje det mest eksplisitte eksempel på slike studier, men hvor han likevel unngår å definere konfliktbegrepet. I nyere studier betraktes kjønn, ressurser, etnisitet og identitet ofte som "contested" eller bestridt, som temaer de involverte aktørene ikke er enige om betydningen eller bruken av.

I denne oppgaven er det ikke konflikt som fenomen som skal analyseres. Jeg bruker først og fremst konfliktbegrepet fordi deltagerne i en prosess, mine informanter, oppfatter at de står i

en konflikt med andre parter. Som Anne Magnussøn (2001) er jeg opptatt av ”hva som kommuniseres gjennom konflikten” (47), og hva aktørenes synspunkter og handlemåter kan fortelle om hva saker om vindkraftutbygging i Norge handler om. I denne sammenheng er en hverdagslig definisjon av konflikt som uenighet tilstrekkelig, all den stund det er prosessen og det den kan fortelle oss som er av interesse.

Problematikken rundt vindmøller er heller ikke ukjent i antropologiske studier, for eksempel i studiet av forholdet mellom menneske og teknologi, natur og kultur. I nyere norsk antropologi er Jone Engelsen ”Titania Saken: Kystfiske, gruvedrift og miljøkamp ved Jøssingfjorden” fra 1994 og hovedfagsoppgaven ”Levende vann og tapte penger, diskurs rundt naturforvaltning på lokalplan” av Tord Bakke Bø (2001), gode eksempler på studier av miljøkonflikter og konflikter om energiutbygging. Et forskningsprosjekt ved Senter for Utvikling og Miljø, Universitetet i Oslo, med tittelen ”Bruk versus vern av ressurser” resulterte i antologien: ”Miljøkonflikter, om bruk og vern av naturressurser (red. Kalland og Rønnow 2001). Diskursanalyse benyttes som innfallsvinkel i disse studiene fordi diskurser om miljø, ressurser og natur legger premisser for hva som kan diskuteres og hvordan, og fordi en moderne konflikt om bruk eller vern av naturen sjelden kan foregå uten at statlige aktører er involvert. Gjennom bruken av diskursanalyse blir analyse av tekster som brev, lovgrunnlag, høringer, innsigelser, og medieutspill viktige for forståelsen. I situasjoner der man prøver å løse eller håndtere konflikter, kan informasjon som vanligvis ikke er tilgjengelig eller implisitt, bli eksplisitt formulert.

Holdninger til vindkraftutbygging

Undersøkelser av vindkraftutbygging trekker ofte frem en vindparks visuelle påvirkning på landskap og lokalsamfunn som det viktigste elementet i konflikter om utbygging (Devine-Wright 2005a og 2005b, Pasqualetti 2000, Warren et. al 2005, Wolsink 2000 og 2007). Et historisk unntak kan vi finne i Danmark som tidlig utviklet elektrisitetsproduksjon fra vindenergi. På grunn av den danske vindkraftstradisjonens lokale forankring og økonomiske betydning har ikke landskapspåvirkningen vært gjenstand for stor kontrovers. Men de politiske insentivene som er valgt, med en forfordeling av økonomiske støtteordninger til store industriaktører, for å ytterligere øke utnyttelsen av vindkraft i det nye årtusenet, ser ut til

å endre denne trenden (Danielsen 1994, Möller 2006). Danmark kan altså på sikt komme i samme situasjon som preger vindkraftutbygging i andre deler av Europa, hvor konflikter oppstår når nye konkrete prosjekter om vindkraftutbygging offentliggjøres. I Storbritannia, Irland, Nederland, Danmark, Sverige og Norge viser undersøkelser at befolkningens holdninger til vindkraft og andre fornybare energikilder er svært positive (Devine-Wright 2005a og 2005b, Ek 2005, Krohn og Damborg 1999 Warren et. al 2005, Wolsink 2000 og 2007, Bergens Tidende 06.01.2006, Haugesunds Avis 18.05.2005). Også i områder nær utbygde vindparker viser undersøkelser at befolkningen i stor grad er positiv til vindmøllene (Knagenhjelm og Sataøen 2005, Brauholtz og McWhannell 2003, Warren et. al 2005). Diskrepansen mellom den allmenne positive holdningen til fornybar energi fra vindkraft og konfliktene som dukker opp i forbindelse med lokaliseringen av en vindpark blir ofte forstått i lys av Not-In-My-Back-Yard (NIMBY) problemstillinger. Forklaringer av konflikter ved hjelp av NIMBY kritiseres av mange fordi de forenkler det komplekse feltet som utgjør konflikter knyttet til vindkraftutbygging (Devine-Wright 2005a og 2005b, Ek 2005, Kempton et. al 2005, Krohn og Damborg 1999 Warren et. al 2005, Wolsink 2000 og 2007). Undersøkelser av vindkraftutbygging og konflikter domineres metodisk av rundspøringer og begrensede case for undersøkelsene. Patrick Dewine-Wright (2005b) hevder at dette har gitt gode beskrivelser av hva folk mener om vindkraft på steder, men, som også Maarten Wolsink (2007) etterlyser, få forklaringer av hvorfor undersøkelsens respondenter mener det de sier. De nevnte samfunnsforskere går inn for at man bør undersøke folks oppfatning med samfunnsvitenskapelige metoder som kombinerer både kvantitative og kvalitative data.

Beskrivelser av folks oppfatning av vindkraft har fokusert mye på vindmøllenes særtrekk og plassering. Folks holdninger forklarer ikke i seg selv årsakene til en positiv eller negativ oppfatning, eller forholdet mellom en positiv holdning til vindkraft men en kritisk holdning til en vindpark. Devine-Wright hevder at en forklaring av folks oppfatninger må ta inn over seg symbolske, affektive, og sosialt konstruerte aspekter knyttet til denne teknologiens introduksjon på et sted hvor mennesker bor (2005b:126-127). Det er i følge Devine-Wright viktig å forstå konteksten den valgte lokaliteten for vindkraftutbygging bringer til debatten. Han går inn for studier som tar inn over seg objektive, som rasjonelle eller vitenskapelige, versus subjektive, som personlige eller følelsesmessige, oppfatninger av det stedet en vindpark foreslås bygget. Den type undersøkelser han etterlyser egner seg godt for anvendelse av sosialantropologiske metoder. Denne oppgaven søker å gi svar på mange av de spørsmål Devine-Wright etterlyser, men her benyttes et annet teoretisk rammeverk enn en

subjektiv/objektiv dikotomisering. For å få fram betydningen av stedsoppfatninger i konflikter om vindkraftutbygging, benyttes en teori om sosialt rom.

Fugledød og støyproblemer står fortsatt sentralt i kritikken fra vindmøllestandere, også i Norge. Støyplagene er godt dokumentert, men utviklingen av turbindesign og tillempet plassering av vindturbinene for å redusere støyproblemer tillegges liten troverdighet hos den jevne vindkraftmotstander. En internasjonal undersøkelse fra 1993, nylig forsterket av forskning på området i Sverige, peker på at misnøye med støy ikke henger sammen med lydnivået fra vindturbinene, men snarere med misnøye med den visuelle påvirkningen av en vindpark (Wolsink 2007:1194). Forskning på fugledød som følge av kollisjon med vindturbiner er ikke entydig, og særlig rovfugl kolliderer ofte uten at årsaken til dette er kjent (NWCC 2004). I Norge pågår det forskning i vindparken på Smøla, som tar sikte på å kartlegge innvirkningen på havørnbestanden (www.statkraft.no). I følge informanter i vindkraftbransjen har andre arter som andefugl vist at de kan tilpasse seg til vindparker etter én sesong. Det er dermed grunn til å tro at ulike arter påvirkes ulikt og det blir vanskelig å generalisere mellom land og arter.

Min interesse for tematikken rundt vindmøller sprang ut av miljøbevegelsens manglende felles retning i spørsmål om det de fleste mener er miljøvennlig energi. Særlig kampen om miljøbegrepet åpnet øynene mine opp for at det var noe med utbygging av vindmøller som var mer enn det så ut som. Innledende undersøkelser på prosjektskissestadiet ledet meg mot en oppfatning av at stedet et vindkraftverk foreslåes bygget, er sentralt i slike saker. Det er ikke stedet i seg selv som fører til paradokser i bruken av miljøbegrepet, men menneskers kunnskap om stedet, menneskers interaksjon med stedet og den betydningen det har for dem, som avgjør deres holdning til vindmøller ”der”. Betydningen av stedet kan illustreres ved måten det brukes på i diskusjonen om en utbygging kan gjennomføres eller ikke. Den som vil bygge ut, starter sin argumentasjon på det abstrakte plan og søker legitimitet gjennom referanse til internasjonale avtaler, politiske målsetninger og samfunnsnytte. De beveger seg mot konkretiseringen av sted ved å vise til god infrastruktur og at vindressursen er meget god her. Det siste er en kvalitet ved stedet som fører til utvelgelsen av akkurat dette stedet. Motstandere av prosjektet starter derimot sin argumentasjon med utgangspunkt i kvaliteter ved stedet som habitat for spesielle dyr eller fugler, som turområde eller lignende. Ved hjelp av andre, eller de samme, politiske målsetninger og internasjonale avtaler søker de å

legitimere at andre steder er bedre egnet enn dette. I noen tilfeller hevder de også at vindressursen andre steder er bedre egnet.

Målsetningen for feltarbeidet og denne oppgaven var å undersøke hvordan en prosess om vindkraftutbygging foregår og på hvilken måte forståelsen av sted spiller en rolle for aktørers perspektiv og handlinger i saken. Stedets betydning for aktører synes ikke å ha noen avgjørende rolle i den formelle saksbehandlingen. Aktører som deltar i saken er likevel påvirket av stedets betydning, noe som er avgjørende for hvordan de deltar i den offentlige prosessen.

Miljøbegrepet, bærekraftig utvikling, et ansvar for klodens fremtid, var populære temaer i 2005 og er det fremdeles i 2007. Dette skjer fordi det har en fetisjverdi å være opptatt av miljøet, men også fordi flere og flere får over seg en oppfatning av at noe må gjøres før det er for sent, før det får uante konsekvenser for både kloden vi bor på og oss selv. Vern av miljøet har blitt en sosial og politisk referanseramme som gjennomsyrrer andre samfunnsfelt (Eder 1996a:204-206 i Aanes 2001, Grove-White 1995). På tross av disse utbredte ”sannhetene” om vår verdens fremtid, blir uenighetene store når noen tar begrepene i bruk med henblikk på konkrete tiltak de mener er i tråd med denne oppfatning. Det er et stort sprang fra klodens miljø i sin alminnelighet til de ulike former for miljø som bør ivaretas når konkrete planer om en vindpark på et sted presenteres.

Feltarbeid på Høg-Jæren

I juni 2005 satte jeg meg i bilen og kjørte sørover fra Bergen. 6 timer, 2 ferger og 3 undersjøiske tunneler senere satt jeg på et folkemøte på Undheim samfunnshus midt på Jæren. Reisen til felten var verken lang eller ukjent, men selv om jeg hadde vært på Jæren mange ganger hadde jeg ikke vært her på denne måten. Jeg var ingen turist, ingen turgåer eller forbifarende på vei til Kristiansand eller Oslo. Jeg var kommet til Jæren for å gjennomføre et sosialantropologisk feltarbeid.

Jæren ligger i Rogaland fylke vest i Sør-Norge, ca en times kjøring sør for Stavanger. Noen tettsteder langs toglinjen mot Kristiansand har stor befolkningsvekst, mens bosettingen

generelt rundt gårdsbrukene er spredt. Kjører du nedover kysten, får du lange hvite sandstrender på den ene siden og duvende kulturlandskap på den andre siden. Innover i landet stiger landskapet mot knauser og topper; slik skilles det mellom Låg-Jæren og Høg-Jæren. Låg-Jæren begynner ved kysten og er preget av et noenlunde flatt jordbrukslandskap som stiger 300-600 meter opp til Høg-Jærens steinete knauser.

Mange steder i Norge kunne vært valgt for å gjennomføre dette feltarbeidet. Høsten 2005 var flere vindparker i drift både på Smøla i Møre og Romsdal, Måsøy i Finnmark og Lindesnes i Vest-Agder. Av prosjekter i planleggingsfasen var det mange å velge mellom, men jeg valgte Jæren fordi prosessen om "Høg-Jæren energipark" fikk sin foreløpige slutt sommeren 2005. Saken hadde engasjert mange, og det manglet heller ikke på andre prosjekter som var i startfasen i distriktet.

Planer om vindkraft på Skjæret, som det kalles lokalt, ble først kjent i april 2001 under et folkemøte, men allerede i 1997 hadde flere grunneiere i området vist interesse for vindkraft (SA 07.06.1997). Den endelige beslutningen om Høg-Jæren energipark ble tatt 6. september 2005. Olje- og energidepartementet og Miljøverndepartementet hadde funnet at de negative konsekvensene av 27 vindmøller på Høg-Jæren var mindre enn samfunnsnyttene. Fire og et halvt år tok det å saksbehandle prosjektet, mer enn 2 år lengre enn det Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) anså for normal saksbehandlingstid høsten 2005.

Det sier seg selv at et halvt års feltarbeid til en mastergrad i sosialantropologi ikke kan ventes å dekke en prosess som tar to år. Like fullt var helheten i prosessen viktig for meg. Jeg ønsket å studere de ulike aspektene ved en slik sak om vindkraft fra start til slutt. Med Høg-Jæren-saken som et historisk case ville jeg undersøke hvem som sto bak et slikt prosjekt, hvem som deltok i debatten om prosjektet, hvem som var parter i saken. Stedet og saken ga et utgangspunkt og oversikt over hvilke situasjoner i en slik prosess som var tilgjengelig for observasjon. Andre prosjekter i regionen som var på ulike stadier i sine respektive saksbehandlingsprosesser høsten 2005, ga meg mulighet til å delta på lignende areaner. Ved hjelp av etnografiske eksempler blir det mulig å konstruere en fyldig forståelse av høringsprosessen fra det første folkemøtet til en endelig beslutning kan fattes i sakene. Selv om sted og aktører varierer fra sted til sted og fra sak til sak er prosessen den samme. Et viktig moment for meg var å undersøke hvordan de ulike partene deltok i en debatt om vindmøller. Demonstrerte de, møtte de opp til folkemøter med ferdigmalte banner for eller mot? Skrev de

leserinnlegg? Ringte de sin stortingsmann? Hvem snakket de med, hvordan, og hvorfor? I lys av partenes innspill til de offentlige høringene, NVEs kommentarer til høringsinnspillene, samt deres egen fortelling om sakens gang, ønsket jeg å se om det var mulig å peke på om de var effektive i sin påvirkning av prosessen. Fikk de gjennomslag for sine perspektiv, og hva kunne være årsakene til det?

Hvem er informantene i dette feltarbeidet? I teksten omtaler jeg parter og aktører. Det er bare de som selv deltar i saken, som er informanter. I løpet av feltarbeidet er møtte jeg andre mennesker om deltar i spontane samtaler om en spesiell vindkraftsak, eller vindmøller generelt. Disse bidrar også til et bakteppe av informasjon om hva folk mener, men er ikke sentrale i oppgaven. At det er aktører som er informantene, betyr også at det er mange ting jeg ikke kan si med sikkerhet. For eksempel har jeg ikke systematisk undersøkt hva folk i kommunene "Høg-Jæren energipark" skal plasseres i, mener om prosjektet. Deltakelsen i høringsprosessen kan tyde på at folk lokalt ikke er særlig opptatt av saken. Men det eneste som er sikkert, er at de ikke har vært så opptatt av saken at de har sett det nødvendig å gjøre seg til aktører. Statistiske undersøkelser av lokalbefolkningens oppfatning er gjennomført andre steder i Norge så vel som i Skottland. Resultater fra slike undersøkelser gir viktige bidrag til forståelsen av saker om vindkraft.

Jeg ønsket også å få et innblikk i en del av prosessen rundt en vindkraftsak som ikke er tilgjengelig for folk flest. Det er hva som skjer forut for en offentliggjøring av et prosjekt, det såkalte folkemøtet med forhåndsmelding. Det dreier seg om kontakten mellom en potensiell utbygger av vindkraft og grunneierne på stedet. Jeg hadde ikke forventet å oppleve denne prosessen mellom utbyggere og grunneiere, og i mine innledende møter med informanter i Høg-Jæren-saken baserte jeg meg på informantenes fortelling om slike møter og hvilke avtaler som ble inngått. Under feltarbeidet fikk jeg anledning til å komme inn i en energibedrift som i oppgaven omtales som "Lokalvind", og fulgte en person som var ansvarlig for utvikling av nye energiprojekt over en periode. Jeg ble invitert til å delta på møter mellom ham og grunneiere et sted på Jæren som jeg i denne oppgaven har kalt "Trekknuten". Fremstillingen om "Trekknuten" er anonymisert. Jeg gir heller ikke konkret informasjon om avtaler som ble inngått, dette fordi "Lokalvind" konkurrerte med et annet selskap, "Globalvind", om grunneiernes gunst. Selv om de selv vil forstå hvem som er hvem, er det ikke nødvendig at noen av dem skal miste sine konkurransemessige fortrinn, eller at grunneierne skal utsettes for oppmerksomhet så lenge det fremdeles er usikkert om dette

prosjektet blir gjennomført. Like fullt ga min deltagende observasjon i denne prosessen innsikt som kan nyansere oppfatninger om samhandlingen mellom grunneiere og utbyggere. Samhandlingen mellom grunneierne, som var bønder, og utbyggeren ga også innsikt i relasjonen mellom personene og det sosiale rommet grunneierne var og er en del av. Dette blir viet spesiell oppmerksomhet i oppgavens siste del.

Dilemmaer ved deltagende observasjon

Deltagende observasjon i en energibedrift ga et godt utgangspunkt for å lære noe om energipolitikk og energimarkedet. Dette var kunnskap som gjorde det mulig å unngå de mest banale spørsmål da jeg senere på høsten fulgte Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) på folkemøter og møter med kommunepolitikere og byråkrater. Arne Olsen, leder for NVEs seksjon for energikonsesjoner, inviterte meg også til å delta på en konferanse han arrangerte for myndigheter og energibransje i Skottland i november 2005. På denne måten fikk jeg anledning til å treffe representanter for Miljøverndepartementet, Direktoratet for Naturforvaltning, Riksantikvaren, Naturvernforbundet, Natur og Ungdom, en del aktører fra norsk vindkraftbransje samt flere saksbehandlere fra NVE. Sett i forhold til min egen mulighet til å komme i kontakt med disse aktørene og delta i samtaler med dem, var uken i Skottland gunstig for oversikten over feltet.

Et såkalt feltarbeid ”hjemme” krever andre forberedelser enn feltarbeid ”ute”. I forkant av feltarbeidet gikk jeg gjennom et rikholdig materiale av nyhetsartikler om vindkraft i Norge og utlandet som var tilgjengelig på Internet. Dette arbeidet fortsatte jeg i felten. Å følge med i lokalaviser og lokalnyheter så vel som på debatten i nasjonale medier var viktig for til enhver tid å være godt informert. I møte med informanter viste det seg raskt at det var viktig å kunne skilte med en god forståelse av aktuelle problemstillinger. Særlig når det gjaldt å sikre seg et første møte med en informant i fylkeskommunen eller hos Fylkesmannen, var det lett å bli avvist hvis man ikke allerede var kjent med informasjon de tok opp under telefonsamtaler. Det skulle senere vise seg enklere å avtale et intervju når informanter i byråkratiet møtte meg i situasjoner sammen med andre informanter. Kanskje oppfattet de meg som mer seriøs når de så hvilke andre aktører som lot meg delta på møter. Jeg opplevde at de plutselig ble mer interessert i å få frem sitt syn, da jeg åpenbart hadde kontakt med en annen part allerede.

Enkelte informanter betraktet meg også som en ny arena for å fremme sine synspunkter. Intervjuene ble da mer formålsrettet og det ble mindre av den uformelle stemningen der praten gikk frem og tilbake mellom informanten og meg selv. Ved et tilfelle ba informanten om å lese gjennom intervjunotatene mine når de var renskrevet. Med noen rettelser, hovedsakelig fjerning av banneord, ble intervjunotatene klarert for å brukes som jeg måtte ønske. I et annet møte opplevde jeg nær sagt å bli pumpet for informasjon. Det var en ubehagelig opplevelse, som skjerpet min bevissthet for hva slags informasjon jeg kunne bruke i byttehandel for annen informasjon. Et interessant aspekt ved kontakten med informantene var at de var svært åpne, og jeg følte ofte at de oppfattet meg som enig i deres synspunkter. I møte med den enkelte informant var det også lett å ha sympati med deres standpunkt. En analyse av de ulike aktørenes perspektiv i lys av stedsoppfatninger gjør det også mulig å ivareta en oppfatning av at de ulike aktørene i en sak om vindkraftutbygging har gode grunner for å mene og handle som de gjør.

Rollen som feltarbeider endret seg utover høsten. På det første møtet mellom grunneiere og "Lokalvind" satte jeg meg utenfor "sirkelen" av møtedeltagere for på den måten å vise at jeg ikke var en part i debatten. Jeg var der for å observere, ikke delta i deres utveksling. Under et annet møte satte jeg meg sammen med dem ved et stort spisebord, men med en stol mellom meg selv og resten. Også nå prøvde jeg å markere distanse til både grunneiere og "Lokalvind". På det siste møtet ble jeg sittende sammen med grunneierne og Lokalvind rundt et avlangt bord. Jeg var nå blitt en naturlig del av inventaret. Flere av møtedeltagerne involverte meg i sine samtaler, som en gjør når en sitter ved siden av noen ved et bord. Det kan virke banalt med en slik plassering av en selv i forhold til en gruppe man vil delta i, men likevel prøve å signalisere at man ikke representerer noen av interessene på møtet. I situasjonen tenkte jeg på hvor jeg skulle sitte for best å observere det som skjedde samtidig som jeg ikke ville være i veien for de egentlige møtedeltagerne. Sakte gled jeg inn i det fellesskapet som oppstod rundt diskusjonene og ikke minst rundt mye god mat som ble inntatt på møtene. Min gradvise integrasjon i gruppen gjorde at enkelte av møtedeltagerne selv tok initiativet til å starte samtaler som resulterte i besøk hos dem. Den førte også til at jeg fikk selvtillit til å foreslå møter med noen av grunneierne, uten at det var problematisk at det var "Lokalvind" som inviterte meg til møtene. Lærdommen fra disse erfaringene var at jeg på feltarbeid måtte være tålmodig, sensitiv, og tilbakeholdende, slik at informantene fikk tid til å danne seg en oppfatning av hvem jeg var, og om jeg var til å stole på.

Et greit sted å starte undersøkelsen var i arkivene i kommunene Hå og Time hvor Høg-Jæren energipark skulle ligge. Arkivmappene ble utover høsten komplettert med materiale fra NVE og Fylkesmannen i Rogaland. De forskjellige kildene skulle i utgangspunktet alle ha et noenlunde likt arkivmateriale fra høringsrundene til Høg-Jæren energipark, men det viste seg at det var nyttig å få mer enn dobbelt opp, da noen av arkivene var særdeles fyldige. Foruten dette skriftlige materialet ga korte møter med ansatte i kommunene gode tips om personer som kunne bli informanter. De viste til artikler i media eller ga sine egne oppsummeringer av saken slik de så det der og da. Offentlige dokumenter fra Høg-Jæren-saken, sammen med berørte aktørers fortelling om den, dannet en bakgrunn for min deltakende observasjon knyttet til andre prosjekt i regionen på ulike stadier i den offentlige saksbehandlingsprosessen.

I løpet av høsten deltok jeg på flere folkemøter med forhåndsmelding av konsesjonssøknad og konsekvensutredning, og jeg fikk deltatt på en sluttbefaring av et vindkraftprosjekt etter høringen av konsesjonssøknad og konsekvensutredning. Disse møtene handlet om forskjellige saker i Rogaland og Vest-Agder. Deltagelsen på de ulike møtene ga mulighet for sammenligning, og dessuten et bredere grunnlag for en analyse utover Høg-Jæren.

Det varierte kildematerialet, offentlige dokumenter fra arkivundersøkelser, avisartikler og andre mediekilder, spontane samtaler, intervju med aktører, observasjon på folkemøter, og deltagende observasjon med vindkraftutbyggere og grunneiere må håndteres. De ulike kildene har gitt et vell av informasjon og mange interessante tråder jeg ikke har kunnet følge opp.

1. Saksbehandling, sosiale rom og sublim teknologi

Vindkraftsakers gang

Folkemøtet er den første arenaen for offentlig debatt om et vindkraftprosjekt og sluttbefaringen er den siste. Mellom disse kommer to høringsrunder. Den første høringen av forhåndsmeldingen ber om innspill til hva som bør utredes i konsekvensutredningen. Den andre høringen tar for seg selve konsesjonssøknaden og konsekvensutredningen. Dersom søknaden om konsesjon og konsekvensutredningen ikke er tilfredsstillende, kan NVE be om tilleggsopplysninger som vil medføre en tredje høringsrunde.

En prosess om vindkraft på et sted har altså en start og en slutt. For offentligheten markerer folkemøtet med forhåndsmelding starten, men da har arbeidet med prosjektet mellom en utbygger og grunneiere, og kanskje også konsekvensutredningskonsulenter allerede pågått en stund. Folkemøtet med forhåndsmeldingen inviterer til høringsinnspill fra parter som ønsker å ytre seg, men det gir også startskuddet til meningsytringer i det offentlige rom, for eksempel ved nyhetsartikler i lokale, og noen ganger også i nasjonale medier. Det er flere arenaer som kan benyttes for å påvirke saken.

De ulike arenaene for debatt om vindkraft et sted kan fremstilles kronologisk etter saksbehandlingen i NVE på denne måten:

1. Folkemøte med forhåndsmelding	Åpner for høringsinnspill til konsekvensutredningen, hvilke forhold som bør utredes	M E D I A
2. Høring av konsesjonssøknad og konsekvensutredning	Åpner for innspill om selve prosjektet, om konsekvensutredningen er tilstrekkelig	
3. Sluttbefaring	Gir mulighet for å komme frem med innspill som er særlig viktige på selve stedet en vindpark	

	planlegges. Den åpner for utdyping av høringsinnspill og ny informasjon	M E D I A
4. Beslutning om tilleggsopplysninger (som i Høg-Jæren-saken)	Basert på høringsinnspillene i pkt. 2 og etter NVEs vurdering kan de be om tilleggsopplysninger for spesifikke områder. I Høg-Jæren-saken ble det bedt om flere opplysninger om "sørlig myrsnipe" og nyere kulturminner	
5. Høring av tilleggsopplysninger (som i Høg-Jæren-saken)	Åpner for kommentarer til tilleggsopplysningene	
6. NVE fatter en beslutning om konsesjon eller ikke/kommunen vedtar reguleringsplan eller ikke	Dersom konsesjon ikke gis, eller kommunen ikke vedtar en reguleringsplan som tillater vindkraftutbygging, stanser prosjektet her	
7. Eventuell klagebehandling med endelig beslutning i det respektive departement (som i Høg-Jæren-saken)	Klages det på kommunens saksbehandling er det Miljøverndepartementets vurdering som avgjør saken etter Plan- og bygningsloven. Klages det på NVEs saksbehandling er det Olje- og energidepartementets vurdering som avgjør saken etter Energiloven.	

Kolonnen til høyre viser at media er viktige i alle stadiene i sakens gang. Selv om oppslag i mediene kan handle om alle punktene 1 til 7, representerer mediene en separat arena hvor man kan slippe til med sin argumentasjon. Det interessante med mediene, særlig regionale aviser og lokalaviser, er at en aktør kan gjøre mediet til en arena for å diskutere saken. Guttorm Aanes (2001) betrakter i sin analyse av miljøorganisasjoners bruk av medier, mediene som en symbolsk og instrumentell arena. Ved bruk av mediene kan organisasjonene styrke, men også risikere å svekke sin autoritet over tematiske områder. Ulike organisasjoner kan gjennom mediestrategier oppnå sakseierskap, noe som gjør dem til den dominante aktøren for en diskusjon om temaet. For vindkraftutbygginger i Norge kan det være for tidlig å si om noen miljøvernorganisasjoner har sakseierskap. Foreløpig er det eierskap til arenaene

som benyttes for å diskutere saker som gir makt over saken. I Høg-Jæren-saken vil jeg ikke si at aktørers bruk av media spilte en viktig rolle. Aktørene som brukte denne arenaen, har ikke skapt debatt, og i fraværet av motsvar har de blitt gjengangere med sine innlegg. Disse aktørenes viktigste målgruppe har vært det regionale forvaltningsnivået og politisk ledelse i fylkeskommunen. Dette er allierte som har begrenset makt og myndighet til å påtvinge andre i prosessen sin vilje. Stavanger Aftenblad, den regionale avisen i Rogaland, inntok på lederplass en positiv holdning til vindkraft på Jæren. Med en slik uttalt holdning til prosjektet gjorde avisen seg til en aktør i saken, noe Naturvernforbundet i Rogaland kritiserte avisen sterkt for. I de sakene jeg fulgte, har tendensen vært at en hendelse i NVEs saksbehandling får en reaksjon i mediene, som regel som en nyhetsartikkel, av og til fulgt av noen leserbrev. Jeg ser ikke bort fra at situasjonen rundt medier som en viktig arena kan spille en større rolle enn det jeg fikk inntrykk av i mitt tilfelle på Jæren. Det ville være interessant med undersøkelser av aktiviteten i media sett i lys av lokal og nasjonal opinion, kontra politiske og byråkratiske vurderinger av konkrete vindkraftprosjekt.

Reguleringsplanen

Mer eller mindre samtidig med saksbehandlingen til NVE, med andre ord i løpet av de to årene som NVE har som saksbehandlingstid, gjennomfører kommunene en reguleringsplan. Kommunen(e) behandler en slik reguleringsplan når det passer kommunen, og det varierer med den enkeltes kommunes praksis. Noen kommuner tar saken med en gang, andre samtidig med planlagte endringer i kommuneplanen eller lignende. På møter med kommunebyråkrater, politikere og NVE om konkrete vindkraftprosjekt i Rogaland høsten 2005, var NVEs representanter opptatt av å få en mest mulig samtidig saksbehandling. NVE ønsket ikke å gi en konsesjon for vindkraft uten at kommunen hadde gått inn for det med et vedtak om en reguleringsplan. Ønsket om samtidighet i saksbehandlingen ville hjelpe på saksbehandlingstiden da saksbehandlingen av mange kritiseres som tungvint og ”dobbel”. Saksbehandlingen i kommunen, etter Plan- og bygningsloven, får mindre oppmerksomhet fra sentrale aktører enn saksbehandlingen etter Energiloven i NVE.

Aktører

Det er mange som blir invitert til høringsuttalelser når NVE sender ut informasjon om forhåndsmelding til en konsesjonssøknad og konsekvensutredning om vindkraft. Høringsbrevet går ut til berørte kommuner, Fylkesmannen, fylkeskommunen, Direktoratet for Naturforvaltning, Riksantikvaren, en rekke offentlige instanser med ansvar for landbruk, drikkevann, luftfart, og Forsvaret. Det blir også sendt til miljøorganisasjoner og stiftelser som Naturvernforbundet, sentralt og lokalt, Natur og Ungdom, sentralt og lokalt, Norges Miljøvernforbund, Bellona og Zero. Andre interesseorganisasjoner og foreninger som inviteres til å delta i høringen er bondelag, bonde- og småbrukerlag, jeger- og fiskerforeninger, turist- og friluftsföreninger. Det er ikke bare adressatene i NVEs høringsbrev som kan uttale seg i høringene. Ved kunngjøring i lokalaviser og folkemøtet om forhåndsmeldingen gis det informasjon om tiltaket og høringsfristene og alle berørte parter inviteres til å delta. Ved å delta i høringen definerer en seg selv som berørt part. Men, som vi skal se, er det til syvende og sist NVE som bestemmer hvilke høringsinnspill som skal tas hensyn til.

I Høg-Jæren-saken var de viktigste aktørene kommunene Time og Hå, Rogaland fylkeskommune, Fylkesmannen i Rogaland, Naturvernforbundet i Rogaland, Jæren Energi AS – selskapet som står bak planene om Høg-Jæren energipark – og NVE. Kommunene var for prosjektet. Fylkeskommunen var mot prosjektet i en behandling av saken og for det ved en senere anledning. Fylkesmannen var mot prosjektet, men det var Naturvernforbundet i Rogaland som var den argeste motstanderen. I tillegg var Forum for Natur og Friluftsliv i Rogaland – en paraplyorganisasjon for friluft, jakt- og fiskeforeninger og grupper i Rogaland – og Stavanger Turistforening aktive motstandere av prosjektet etter hvert som det skred frem. For motstanderne av Høg-Jæren energipark var det flere faktorer som var ankepunkter: Metoden for saksbehandling og lokalisering av vindparken samt de uheldige virkningene for landskap, kulturminner, flora og fauna.

Etter som flere og flere vindkraftprosjekt går fra et planleggingsstadium til et konkret prosjekt blir behovet for kunnskap om hva som faktisk skjer når en vindmøllepark foreslås bygget et sted, økende. Som vi skal se, åpner høringsprosessen for at ulike perspektiv på stedet og konsekvensene av en utbygging av vindmøller skal komme frem. Men det er også viktig å se

på hva denne prosessen eventuelt utelater, hvis man ønsker å forstå hvorfor enkelte forslag om utbygging blir problematiske.

Diskurs

I denne oppgaven tar jeg for meg noen av de ulike arenaene aktører benytter for å føre sin diskurs for eller mot et vindkraftprosjekt. Hva slags argumenter benytter aktørene? Hvordan forholder de seg til sine motparter og hva blir resultatet av deres bestrebelser? Valg av arena er interessant, og det er i den forbindelse nødvendig å se nærmere på forholdet mellom noen av aktørene. Like interessant som hva de sier på ulike arenaer, er det de ikke sier, eller det de sier andre steder. I enkelte av aktørenes egne fortellinger om Høg-Jæren-saken kom det for eksempel frem at noen av aktørene opplevde seg selv som likere enn andre.

Diskursanalyse har blitt et mangetydig begrep med stor utbredelse både innenfor samfunnsvitenskapene og i dets lingvistiske opphav i de humanistiske fag (Neumann 2001). I denne oppgaven opererer jeg med et vidt perspektiv på diskurser slik som forfatterne gjør i antologien "Miljøkonflikter; om bruk og vern av naturen" (Kalland og Rønnow 2001). De definerer diskursbegrepet som: "mer eller mindre alle former for mellommenneskelig kommunikasjon; både tekster i tradisjonell forstand og handlinger. En diskurs kan enten avgrense et tematisk felt (som for eksempel i "naturvern-diskurs") eller en bestemt måte å kommunisere om verden på (som for eksempel i "vitenskapelig diskurs") (s8).

Diskursanalyse gjør det mulig å analysere samtidig både tekster, dvs. hva som sies; og aktørers diskursive strategier, hvordan de presenterer sine uttalelser for å realisere sine mål. Kombinasjonen av tekstproduksjon og handlinger knyttet til en sak, kan vi kalle aktørenes diskursive praksis. Analyse av diskurser lar oss se på forholdet mellom tekstens representasjon av den sosiale virkeligheten og de sosiale prosessene aktørene deltar i. Ved å relatere aktørers utsagn til konteksten, får vi et innblikk i representasjoner av virkeligheten slik den opptrer for aktørene, og også prosessene som skaper og opprettholder en slik virkelighetsoppfatning (Eder 1996b). Ved også å analysere konteksten utsagn fremføres i, den sosiale situasjonen, får vi anledning til å studere menneskelig samhandling uten å skille mellom "agency", individers handlinger, og struktur. Dermed kan vi se på en mellomposisjon

hvor samspillet mellom menneskers handlinger og talehandlinger kan forstås samtidig med de strukturene som gir mulighet eller begrensinger i deres verden.

Når temaet, som utbygging av vindkraft i Norge, er avhengig av politiske beslutninger, er det lett å se hvordan "...diskursive praksiser også har konsekvenser innenfor en materiell fysisk virkelighet" (Kaarhus 1992:29). I studiefelt utenfor politikken vil det også være slik at den som dominerer diskursen, samtidig forvalter former for maktrelasjoner mellom deltakere, eller parter som blir berørt av diskursen. "Diskursen vil være hegemonisk eller dominant dvs. at den langt på vei legger premissene for en eller flere "mot diskurser" (Kalland og Rønnow 2001:8). I en diskurs om vindkraft på et sted, legger det politiske systemet viktige premisser. Samtidig er aktører i det politiske systemet deltakere i diskursen om en vindkraftutbygging, og til syvende og sist er det aktører i det politiske systemet som fatter en beslutning. Forvaltningen av makten er åpen. Den nedfelles i saksdokumenter som er tilgjengelig for offentligheten, foruten den offentliggjøringen som skjer gjennom medier. I tilfellet Høg-Jæren fikk for eksempel deler av det politiske systemet ikke gjennomslag for sitt perspektiv. Fylkespolitikerne i Rogaland valgte da å produsere en tekst, en fylkesdelplan for vindkraft for å øke sin gjennomslagskraft i fremtidige saker om vindkraft i Rogaland. Det er åpenbart at at fylkespolitikerne i denne sammenhengen forstod forholdet mellom diskurser og evnen til å få gjennomslag for sitt perspektiv.

I en konflikt om vindkraft et sted har aktørene målsetninger de vil oppnå. De er enten for eller mot vindkraft på dette stedet. De kan være mot et aspekt ved en utbygging, for eksempel vindmøller de kan se fra terrassen, eller de kan være for eller mot vindkraftutbygging på generelt grunnlag. I den forstand at de har målsetninger, kan vi anta at de har strategier for å oppnå sine mål. Men om de er strategiske i sin diskursive praksis, er et annet spørsmål.

Et eksempel på diskursers historie i miljøkonflikter i Norge kan være samspillet mellom organisasjoner og statlige aktører. I årenes løp har både staten og organisasjoner tilpasset seg hverandre gjennom lovendringer og saksbehandlingspraksis (Berntsen 1977). Den sterke tradisjonen med at staten må være den som sikrer naturvernet, er en viktig del av organisasjoners diskurs. Med opprettelse av Miljøverndepartement og direktorater for vern av både kultur og natur har samhandlingsformen i miljøkonflikter blitt institusjonalisert (Benum 2005). Partene deltar i vante fora på måter som er innarbeidet over en årrekke. Forståelsen av staten som garantist for norsk naturvern er nok en viktig årsak til at organisasjoner som er

opptatt av naturvern retter sine krefter inn mot høringsprosessen, den statlig styrte prosessen. Derfor var det en overraskende oppdagelse i analysen av høringsinnspill at en slik forståelse kan være kontraproduktiv for målsetningen en aktør har for sin deltagelse i saken. Det kan synes tvilsomt at motstanderne av vindkraft kan få oppnådd et mål om å hindre en vindkraftutbygging ved å delta på statens arena. Samtidig som samhandlingsformen i miljøkonflikter har blitt institusjonalisert, og norsk lov blitt et viktig verktøy for naturvern, har det medført at natur- og miljøvernorganisasjoner mistet makt over diskurser om bruk eller vern av naturen. Selv om mange naturvenner har sitt arbeid i forvaltningen, er det de politiske føringene som bestemmer hvilke saker det skal arbeides med. Offentlige diskurser om utbygging av vindkraft er derfor svært avhengige av hva det politiske flertallet i Stortinget mener om saken.

Politiske prosesser og offentlig debatt egner seg godt for diskursanalyse. Feltet man studerer er allerede avgrenset i saken som er kjernen i debatten. Det også lett å se at diskursiv praksis har konsekvenser i "virkeligheten". Saken, en vindkraftutbygging, er høyst virkelig, og resultatet av den offentlige debatten har også reelle konsekvenser, fordi tale og tekst omsettes i politiske vedtak som siden omsettes i handling. Grunnlaget for hvordan en diskurs om vindkraftutbygging i Norge skal foregå, er allerede etablert av Stortingets målsetning for vindkraft. Norge har forpliktet seg til en avtale om redusert utslipp av klimagasser. Som følge av dette har Norges nasjonalforsamling vedtatt en målsetning om at 10 terrawattimer (twh) installert effekt fra vindkraft skal være på plass innen 2010.¹ Denne nasjonale satsningen sammen med tilhørende lovnader om gode støtteordninger, som et el-sertifikatmarked, bedre kjent som grønne sertifikat, utløste en sterk interesse for å utvikle prosjekter for vindkraft blant etablerte energiaktører, men også hos entreprenører rundt om i det ganske land.²

Politiske vedtak og nasjonale intensjoner førte blant annet til at planer om vindkraft på Jæren ble lansert. Men det var først når reelle prosjekter på konkrete steder ble foreslått, at påstander

---

¹ "Bruk og produksjon av energi måles i wattimer. En 40 watts lyspære som står på i en time bruker 40 wattimer elektrisk kraft. Strømforbruket i husholdninger måles i kilowattimer (kwh, tusenwattimer). Kraftforbruket i Norge måles i gigawattimer (gwh, milliarder wattimer) eller terrawattimer (twh, tusen milliarder wattimer)" (www.ssb.no). Installert effekt er i praksis den maskinkraften som finnes i selve energianlegget, produksjonen beregnes ved installert effekt og midlere vindhastighet for vindkraftverk (www.energilink.no).

² Grønne sertifikat etablerer et marked der leverandører av elektrisitet må dokumentere at en andel av el-leveransene stammer fra miljøvennlig produksjon, andre betingelser kan også medfølge. Produsentene av miljøvennlig energi vil da ha to produkter å selge, elektrisitet og sertifikat. Slike og andre støtteordninger benyttes for å stimulere til ny energiproduksjon.

om de positive miljøvirkningene av fornybar, miljøvennlig energi ble konfrontert med påstander om deres miljøødeleggende konsekvenser.

Høringsinnspillene, avisartiklene og brev til saksbehandlere var for meg under feltarbeidet like virkelige og betydningsfulle som den sosiale samhandling som skjer der mennesker møtes. Det er slik både fordi de som forfatter tekstene tillegger dem stor betydning, og fordi de strukturelle betingelsene for å delta i en diskurs om vindkraftutbygging på et sted krever det. Når jeg kaller meningsutvekslingen om vindkraft på et konkret sted en diskurs om vindkraft på stedet, kombinerer det en bruk av diskurser som tematisk avgrensning, og som en bestemt måte å kommunisere på. Meningsutvekslingen forvaltes av en statlig aktør, etter politiske målsetninger, og den utelukker noen måter å argumentere på og aksepterer andre. Den er et resultat av en institusjonalisert historie om miljøkonflikter i Norge og argumenter kan legitimeres ved hjelp av andre diskurser i samfunnet. For eksempel kan Norges internasjonale forpliktelser til å begrense tap av biologisk mangfold, kulturminnevern og inngrepsfrie områder (INON) og lignende legitimere posisjonen som ikke ønsker en utbygging. Argumenter som er forankret i folks erfaring eller opplevelse av stedet og vindkraften gir liten legitimitet, med mindre slike argumenter kan gjøres til politikk. Det formelle gis forrang for det emosjonelle.

La oss også minne om at makt er et viktig element i disse diskursene. En definisjon på makt hos Max Weber (1971) er: "...et eller flere menneskers sjanse til å sette gjennom sin egen vilje i det sosiale samkvem, og det selv om andre deltakere i det kollektive liv skulle gjøre motstand." (s53) Som vi skal se i neste avsnitt, og i de etterfølgende etnografiske beskrivelsene, etablerer offentlige myndigheter de sentrale arenaene for en diskurs om vindkraft på et sted. Samtidig som alle som ønsker det kan delta i denne prosessen, er det de offentlige aktørene som definerer hva som kan sies på de ulike arenaene. Weber betrakter byråkratiet som den reneste form for legalt herredømme. Maktutøvelsen gis legitimitet ved lovgrunnlaget som regulerer byråkatiets praksiser (1971:91). Dermed kan det skilles mellom hva som kan og ikke kan gi legitimitet på en slik arena. På samme måte er det ikke entydig hvem som styrer den eneste arenaen utenfor myndighetenes kontroll, mediene. I prinsippet kan alle delta ved å skrive leserinnlegg og kronikker i aviser, men de er prisgitt redaktørens oppfatning av sakens viktighet og krav til tekstenes kvalitet. De ulike perspektivene som kommer til uttrykk gjennom aktørens diskursive praksis, er en kombinasjon av en historie de

er en del av, hva et sted betyr for dem, og hva slags kunnskap de har om stedet, om vindkraft og energi i Norge, og om den politiske situasjonen som har aktualisert problemstillingen.

Arenaer for diskurser

Den offentlige prosessen som fører til en avgjørelse om vindmøller kan eller ikke kan bygges på et sted, tilbyr flere arenaer hvor en kan fremføre sine argumenter. Tillatelse til å bygge en vindpark omsøkes etter Energiloven til Norges vassdrags- og energimyndighet. NVE krever også en konsekvensutredning etter Plan- og bygningsloven. I tillegg må den som vil bygge ut vindparken, søke kommunen om godkjenning av privat reguleringsplan etter Plan- og bygningsloven. Kommunens politikere må vedta en slik reguleringsplan, og byråkratene i NVE må godkjenne konsesjonssøknaden og konsekvensutredningen for at en vindpark skal kunne bygges og elektrisitetsproduksjonen startes.

De ulike tidsrommene og stedene som aktører kan bruke for å påvirke saken, kaller jeg arenaer. Arenaene er åpent tilgjengelig for allmennheten. Ved å tre inn i en slik arena som deltaker i diskursen om vindkraftutbygging "her", gjør enkeltindivider og organisasjoner seg til aktører i saken. Det er altså slik at kommunikasjon om en spesifikk vindkraftsak mellom aktører foregår på en måte som er åpen for allmennheten. I tillegg kan aktører i saken etablere en arena i medier gjennom leserinnlegg og kronikker, eller ved profilering av sine synspunkt i forbindelse med journalisters artikler. Det er altså mulig å føre sin sak på flere arenaer. Lobbyvirksomhet er eksempelvis ikke en åpen arena da aktører gjennom slik virksomhet søker å påvirke uten at allmennheten eller en tredje part er oppmerksom på at en samtale om vindkraft føres mellom parter. Basert på informanters antydninger og min egen forståelse av vindkraftsaker vil jeg anta at aktørers virksomhet på lukkede arenaer spiller en viktig rolle både for velvillig saksbehandling og direkte påvirkning av beslutningstakere. I mitt feltarbeid har jeg imidlertid ikke hatt tilgang til lukkede arenaer.³

---

³ Det er mitt inntrykk at deltagelse på slike lukkede arenaer vil kreve en stor grad av tillit mellom informanter og feltarbeider – den mulige publikasjonen av slike sosiale situasjoner kan være svært sensitiv for partene som deltar i den. Med den antropologiske kunnskapstradisjonen om resiproke relasjoner i ryggen mener jeg likevel det er rimelig å anta at en varig god kontakt mellom ulike parter i saken kan ha gunstige effekter for enkeltaktørers perspektiv. Et eksempel på etablering av en slik kontakt ser vi i "Treknuten der et fellesskap mellom grunneiere og en utbygger etableres ved hjelp av tålmodighet, god mat og selvfølgelig en god avtale.

I utgangspunktet kan vi si at debatten om vindkraft et sted er enkel. Vi kan identifisere to hovedposisjoner, en **for** utbygging av vindkraft ”her”, og en **mot**. Innenfor de to kategoriene kan vi se flere aktører som søker legitimitet fra ulike hold. Ettersom høringspartene er opptatt av spesialiserte felt, som kulturminner eller plantevern, vil motargumentene ikke være enhetlige. Det vil også være slik at noen høringsparter er kritiske til deler av utbyggingen, og dermed kan forstås som for prosjektet hvis deres tillempninger tas til følge. Posisjonen for vindkraft vil prøve å oppsummere flest mulig synspunkt i diskursen og presentere den som en samtidig helhet som tar hensyn til energibalanse, internasjonale klimaavtaler, norske politiske målsetninger, lokal sysselsetning osv. Det er de overordnede moralske og sosiale verdiene som presenteres i diskursen om vindkraft på et sted, og det er de overordnede verdiene som gjør akkurat dette stedet så gunstig for å bygge ut vindkraft. På denne måten, og med en solid tjuvstart i produksjonen av diskursens innhold, kan man si at de som er for utbygging har fordelen av det første trekk på alle arenaer utenom på mediearenaen. Med tanke på forarbeidet utbyggerne legger ned, kunne man lett tenke seg at de ville ta det første utspillet i media også. Utbyggerne synes merkelig fraværende i mediedebatten. I utbyggerens forarbeid og lansering av prosjektet ligger muligheten for å definere hva ulike begrep skal bety eller hvordan de kan brukes. Et eksempel på dette kan være bruken av miljøbegrepet. I posisjonen for utbygging er en vindmøllepark positivt for miljøet. En slik bruk av miljøbegrepet gjør det vanskelig for andre å argumentere mot prosjektet, at en vindmøllepark ikke er bra for miljøet. Dette er en situasjon journalister ikke er sene til å harselere over.

Debatten om vindkraft på et sted kan deles inn i 4 elementer: 1. estetikk 2. økonomi og energiforsyning 3. kulturhistorie og 4. økologi og miljøet. Disse 4 elementene er overførbare til de fleste land i Europa og Nord-Amerika. I det norske samfunnet har vi flere offentlige institusjoner som ivaretar lover og regler for de 4 elementene. De kan settes opp slik:

1. estetikk	Riksantikvaren, fylkeskommunen, kommunen
2. økonomi og energi	Stortinget, NVE, kommunen
3. kulturhistorie	Riksantikvaren, fylkeskommunen, kommunen
4. økologi og miljøet	Direktoratet for Naturforvaltning, Fylkesmannen

Stortinget, fylkeskommuner og kommuner er folkevalgte organer. Endringer i den politiske sammensetningen på Stortinget kan medføre endringer på hvilke føringer som legges til grunn for forvaltning av de fire elementene nevnt over. Den politiske sammensetningen i

fylkeskommunen og kommunen påvirker ikke i samme grad. I denne sammenheng forvalter de ulike områder som også faller inn under Miljøverndepartementets ansvar. Riksantikvaren og Direktoratet for Naturforvaltning er igjen delegert sine ansvarsområder av Miljøverndepartementet, og Norges vassdrags- og energimyndighet forvalter Energiloven på vegne av Olje- og energidepartementet. Fylkesmannen representerer Staten i fylket og har til oppgave å kontrollere at tiltak, som for eksempel reguleringsplaner i kommuner, ikke bryter med gjeldende regelverk.

Situasjonen i vindkraftsaker blir ofte at ulike deler av våre offentlige myndigheter blir motparter i sakene. Sett i lys av de historiske samfunnsmessige hendelsene som førte til opprettelsen av Miljøverndepartementet, er det ikke underlig at ulike deler av statsapparatet havner i opposisjon mot hverandre. Som Benum beskriver fikk ikke Miljøverndepartementet den makt som venstrepopulistene og økologene hadde ønsket, men forble et sektordepartement.⁴ Og så lenge ett departement eller direktorat ikke gis myndighet overordnet andre, vil de mest konfliktfylte utbyggingssakene bli avgjort på høyeste politiske nivå av statsråden.

Betingelsene for en diskurs om vindkraft på et sted i Norge defineres av Stortingets politiske sammensetning og den til enhver tid sittende regjering. Den nasjonale politiske rammen for diskursen er påvirket av en global diskurs om fornybar energi og klimautslipp, for eksempel knyttet til internasjonale avtaler som Kyoto-avtalen. Dette er også tilfellet for flere land i den vestlige verden (Devine-Wright 2005b, Liming et. al 2008 (in press), Nadaï 2007, Söderholm et.al 2007, Warren et. al 2005). Når planer om vindkraft offentliggjøres i norske kommuner, er det derfor viktig å peke på at rammen for diskursen, etablert av nasjonale politikere og i tilslutning til internasjonale avtaler, er viktige for å forstå prosessen lokalt.

I denne oppgaven vil jeg gå gjennom de ulike arenaene i den rekkefølgen de etableres i saksgangen. Størst oppmerksomhet rettes mot saksbehandlingen etter Energiloven fordi det er her den største motstanden mot planer om vindkraft kommer til uttrykk, men også fordi denne saksbehandlingen ga arenaer som var tilgjengelige for deltagende observasjon, nemlig folkemøtene.

---

⁴ Se "Energiutbygging og miljøkonflikter"

Bruk av deltagende observasjon og intervju med viktige aktører forsterket en antakelse om at aktørenes oppfatninger av vindkraft på et sted kan knyttes til det jeg vil kalle en relasjon til stedet. Jeg bruker begrepet relasjon om denne koblingen mellom individ og sted fordi jeg mener det inneholder meningsproduksjon samtidig som det fysiske møtet mellom kropp og sted kan ivaretas. Aktørene synliggjør i sine utsagn definisjoner av landskapet. Denne definisjonen, hva landskapet er for dem, er viktig for å forstå hvilke konsekvenser vindkraft på akkurat dette stedet representerer.

Sosiale rom

I "Postmodern Ethics". (1993) skriver Zygmunt Bauman om "Social spaces". Hans teori om det sosiale rom som kognitivt, estetisk og moralsk, dreier seg om forholdet mellom individet og "andre" individet forholder seg til. Relasjonen mellom "andre" og individ klassifiseres innenfor de tre kategoriene ved hjelp av nærhet/distanse, tid/varighet i interaksjon, og typen handling individet utfører i relasjon til "andre".

Det moralske rommet beskriver en tilstand der individet er nær "andre". Individets praksis knyttet til "andre" er av en hverdagslig karakter, rutinemessig. Innenfor denne relasjonen vil det ikke være nødvendig å stoppe opp og reflektere over relasjonen i seg selv da den bekreftes av dagliglivets gang. Kunnskapen om "andre" er blitt internalisert. Bauman påpeker at denne relasjonen i det moralske rommet kan betraktes som en kunnskap om "andre" som er glemt (Bauman 1993: 147-148). Vi kan sammenligne Baumans moralske rom med Pierre Bourdieus beskrivelse av begrepet "doxa" i "Outline of a theory of practice", "...the natural and social world appears as self-evident" (1977:164). Senere i denne oppgaven skal vi se hvordan en gruppe bønder et sted på Jæren i Sør-Norge ikke skiller mellom relasjonen til landskapet og de sosiale relasjonene til menneskene som befolker det. Dette er et eksempel på et moralsk landskap og hvordan gruppen av bønder inkorporer ideen om vindkraft i dette landskapet gjennom sin sosiale organisering. Der ideen om vindmøller for en annen gruppe vil være noe som plasseres på stedets overflate, er det for bøndene noe som hver enkelt av dem velger å ta del i, som de fra før tar del i landskap, naboskap og vennskap.

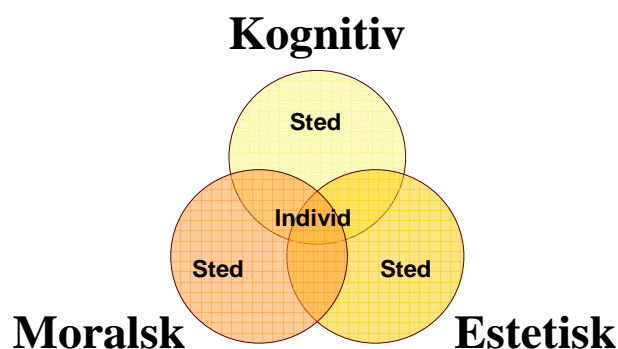
Det kognitive rommet er av en annen karakter. Her finnes det en større avstand mellom individet og ”andre” i form av abstraksjoner. Tilskrivning av statuser, klassifisering, grensemarkører, juridisk lov, er viktige for å kartlegge og regulere relasjonen mellom individet og ”andre”. Den direkte kunnskapen mellom individet og ”andre” er erstattet av generalisert kunnskap, eller et kunnskapssystem. For planer om vindkraft kommer en slik relasjon til syne gjennom saksbehandlingsprosessen. Ved en nøye vurdering av landskapets status som landbruks-, natur- og friluftsområde, med innslag av flora og fauna som er, eller ikke er, klassifisert ved lov som verneverdig, eller hvor tidligere tiders menneskelig aktivitet gjør det nødvendig, kan saksbehandleres råd og politiske vedtak endre områdets status til ”egnet for utnyttelse av vindressursen”. Kapitlene som tar opp saksbehandlingsprosessen for vindkraftutbygging og den diskursive praksisen aktører deltar i, illustrerer først og fremst aktørenes kognitive relasjon til stedet. Som vi har sett eksempler på finnes det i dette rommet mekanismer som kan utelukke uttalelser og innspill som ikke faller inn under en kognitiv relasjon til stedet.

Det estetiske rommet kan vi også kalle et opplevelsesrom. Relasjonen mellom individet og ”andre” er preget av at praksis er begrenset i tid. Individets handlinger på stedet eller i landskapet har begrenset varighet. Kunnskapen om ”andre” er av en slik art at en viss spenning kan knyttes til møtet. Bauman bruker flanøren og spillehallen for å beskrive et slikt sosialt rom, arenaer som allerede er passé i modernitetens historie. I min erfaring fra feltarbeid vil turgåeren, ornitologen, eller hytteeieren være eksempler på figurer som har en estetisk relasjon til landskapet. Alle er de entusiaster som har en spesialisert innfallsvinkel til forståelsen av et sted. De er på stedet i et begrenset tidsrom for å oppleve, nyte, reflektere over naturen, seg selv, eller skaperverket. I motsetning til den moralske relasjonen kjenner de ikke ”alt” på stedet. De har kunnskap om elementer av stedet, for eksempel fuglelivet der, som virker på deres oppfatning og opplevelse av det uten at kunnskapen og handlingene er så kjent at de går over i det kroppsliggjorte, som tas for gitt.

En forutsetning for Bauman er at samfunnet fremstår for individet gjennom sosiale konstruksjoner. Han støtter seg til Schutz og tar det for gitt at andre mennesker og objekter finnes i hans verden. Han fremholder at de er utstyrt med en bevissthet som hans egen. I forlengelsen av dette er det rimelig å tro at andre reagerer på en selv slik en selv reagerer på andre. ”Andre handler og forstår mine handlinger på samme måte som jeg forstår og handler i forhold til deres” (Schutz og Luckmann 1974 i Bauman 1993:146-147). Fraværet av en

resiprok forståelse er misforståelse. I motsetning til forståelse krever misforståelse forklaring. Misforståelse må håndteres og Bauman benytter denne tredelte modellen for å vise hvordan usikkerheten ved misforståelse kan håndteres. Her er det på sin plass å peke på at Baumans teori om "Social spaces" kan leses som en kritikk av det moderne samfunnet, og at en mulig tolkning av hans tekst kan være at det moralske rommet er en "naturlig tilstand" som ikke lenger løser oppgavene for individet i en kompleks moderne verden. Dermed har det blitt avløst av det kognitive rom, som tilskriver statuser, trekker grenser, lager lover og regler som regulerer og begrenser misforståelse i vår interaksjon med "andre". I fortsettelsen av dette komplekse samfunnssystemet som har vokst frem, har vi utviklet en estetisk relasjon til det fremmede, det "andre". Med begrenset kunnskap om det "andre" kan vi oppsøke det for spenning, glede og nytelse. Det kunne vi betrakte som en stadieteori og som, i følge Giddens (2006), nok et eksempel på sosiologiens problemer med å analysere det moderne samfunnet. Bauman peker på at de tre sosiale rommene overlapper hverandre i livet. De eksisterer som mulige relasjoner individet har til "andre".

Baumans sosiale rom fremstilt grafisk:

Ved å erstatte innholdet i begrepet "andre" som individer, med "andre" som sted, kan teorien om sosiale rom organisere og bidra til en analyse av de ulike perspektivene på om vindkraft et sted kan godtas eller ikke. Relasjonen til sted, landskap, plass, rom, forstås dermed som en

sosial konstruksjon, flertydig i den forstand at ulike mennesker, og grupper av mennesker, fyller en slik relasjon med ulikt meningsinnhold. Bauman hevder at det er ingen grunn til å være opptatt av dette i seg selv. Det er i misforståelsen vi er nødt til å tenke på fenomenet slik det fremstår for en selv, i forhold til det det åpenbart betyr for andre. Slik sett er Baumans premisser en god begrunnelse for å studere konflikter all den stund den dagligdagse forståelsen av konflikter som uenighet kan betraktes som misforståelse i Baumans forstand.

Det er viktig å merke seg at bruken av begrepene estetisk og moralsk ikke forveksles med en mer vanlig bruk av begrepene. Det moralske landskapet må ikke forveksles med godt og vondt, rett eller galt. Innenfor alle de tre relasjonene til sted vil det finnes rett og galt basert på det rådende systemet for fortolkning av det sosiale rommet. I det moralske rommet vil det i en dagligdags bruk av moralbegrepet være moralsk at alt er som det er, selv om dette godt kan være urettferdig sett fra et annet perspektiv. Et eksempel på dette ser vi nedenfor der bøndene på "Trekknuten" reagerer negativt på andres krav til disponering av stedet som er deres moralske sted.

I saker om vindkraft brukes eksempelvis begrepet estetisk i "estetisk miljø", og er et aspekt ved "visuell forurensning". Det er min oppfatning at denne bruken av begrepet er en metode aktører bruker for å gjøre synspunkter om noe er pent eller stygt mer allmenngyldige, og slik legitimere bruken av begrepet i diskursen om vindkraft et sted. Det er ikke snakk om hvorvidt landskapet eller vindmøllene tilfredstiller krav til estetikk fra et filosofisk eller kunsthistorisk perspektiv. Likevel er noe "estetisk" viktig i mange menneskers relasjon til steder og jeg vil derfor introdusere et annet begrep som kan ivareta det som kan skape "ekte, sterke, forferdelige eller vidunderlige" reaksjoner når individer opplever steder, det sublime.

Sublim teknologi

David Nye skriver i boken "American Technological Sublime" (1996) om hvordan sublime teknologiske hendelser og byggverk gir mennesker mulighet for å reflektere over seg selv i relasjon til samfunnets ideal. For at noe skal være sublimt må det skape en relativt varig reaksjon i den som betrakter eller opplever det. Det kan være vakkert og skape ærefrykt, eller ha kvaliteter og eksistere i en skala hinsides førforståelse. Store fossefall og mektige fjell er

eksempler på sublim natur. Det elektriske lys i en by, jernbanen, eller selv norske offshoreinstallasjoner og for den saks skyld vindmøller, kan være sublim teknologi.

Nye mener at refleksjonen kan være den samme ved naturens, som ved teknologiens sublimе steder og hendelser. Gitt de spesielle sosiale og kulturelle betingelser i USA kan det teknologisk sublimе fungere som nasjonale symboler i amerikansk kultur. Særskilt for det teknologisk sublimе er at det ikke bare tolkes i lys av, men oppstår fysisk, som et sublimt objekt, på bakgrunn av kultur, historie og politikk. Det sublimе har også muligheter for å fungere som et rituale i tråd med David Kroetzers forståelse: "ritual can produce bonds of solidarity without requiring uniformity of belief (Kertzer 1988:67 i Nye 1996:xiv)." Et naturlig eller teknologisk fenomen kan fungere som en felles sublim hendelse, uten at deltagerne i hendelsen nødvendigvis deler forståelsen av dens betydning. Stilt overfor det sublimе kan individet reflektere over en idealtilstand, sitt potensiale. Som Nye minner oss på ved hjelp av Durkheim, er ikke idealsamfunnet løsrevet fra samfunnet: Idealsamfunnets ideal er samfunnets ideal her og nå (Nye 1996:xiii). At det sublimе kan oppfattes forskjellig hos forskjellige individer selv om det kan ha en rituell funksjon gjennom deltagelse i det, er viktig fordi det gjør oss sensitive for at det i samfunnet finnes ulike ideal som kan gjøres relevante ved det sublimе. Spesielt for det teknologisk sublimе som konstrueres, forgår, og erstattes, synes det klart at: "One persons sublimе may be another`s abomination (Nye 1996:xvii)." Igjen er det Durkheim som gir Nye et teoretisk utgangspunkt for å analysere konflikter om det sublimе: "when...conflicts break out...they do not take place between the ideal and the real but between different ideals, between the ideal of yesterday and the ideal of today (Nye 1996:xvii)".

Når vi legger til perspektivet om at idealsamfunnets ideal er samfunnets ideal, blir det tydelig at den refleksjon som individet kan gjøre seg stilt overfor bakgrunnen/det sublimе vil være kulturelt betinget. Individets potensiale vil være begrenset av samfunnets ideal. I tillegg kan denne bakgrunnen oppfattes ulikt av forskjellige individ selv om dens evne til å skape refleksjon oppleves som delt og felles. Durkheims vurdering av konflikter er tilstrekkelig for Nyes analyse av at det teknologiske sublimе har funksjoner i et samfunn uten samlende etniske symboler. Det nye idealet står i opposisjon til det gamle. For vår forståelse av konflikter knyttet til landskap må vi gå litt videre og slå fast, som Nye impliserer ved Kertzers forståelse av ritualet, at det finnes ulike ideal, ulike muligheter for meningsproduksjon blant individer som tar del i et samfunn. På nivå av stat eller samfunn er det ikke feil å si at det kan

oppstå konflikt mellom et nytt og et gammelt ideal. Men innenfor rammen av et slikt overordnet ideal finnes det mange konflikter hvis resultater kan endre dette overordnede idealet. Et eksempel på Jæren kan være at alle som bor der eller oppsøker det, mener at det åpne landskapet er dets viktigste særtrekk. At man kan skue utover landskapet er en selvsagt egenskap for jærboen og en viktig del av hans identitet (Setten 2002, Thu 1996).⁵ Blant beboere i nærheten av et planlagt vindkraftprosjekt uttrykkes dette ulikt. En familie som hadde flyttet tilbake til konas barndomshjem opplevde tanken på vindmøller i dette landskapet som en ødeleggelse av det. En bonde på Høg-Jæren uttrykte det slik: "...hvis du kan få to grasstrå te å gro der det før vokste ett..." Det åpne landskapet som sublimt fenomen deles av de ulike menneskene som opplever det. Men med Kreutzer kan vi se at det som for en er noe som betraktes, gjerne i tråd med representasjonen fra barndommens minne, for den andre er et landskap hvor noe skapes. Hvis det kan skapes mer enn før er det bedre enn før.

Det sublime er subjektivt. "Vi er hjemmeblinde og ser ikke så lett hva som er unikt i natur og samfunn. Ikke før turistene står på kaien og fotograferer ferja, forstår vi at den er spesiell." (SA 28.09.2005) Eksemplet er nyttig fordi det også illustrerer forholdet mellom det moralske rommet der kaien og ferja er så kjent at beboerne på stedet ikke ser noen grunn til å reflektere over den. Turisten er derimot den ypperste representant for det friske blikk, som ser den mest hverdagslige ting som eksotisk (Tuan 1990).

Det sublime er ikke bare nyttig å bringe inn i denne teksten fordi estetikkbegrepet tillegges mening av aktører som deltar i en diskurs om vindkraftutbygging et sted, og fordi Baumanns kategori estetisk rom videre tømmer begrepet for dets hverdagslige betydning. I undersøkelser av folks holdninger kommer forskere ofte over informanter og respondenter på undersøkelser som sier at de synes vindmøllene er vakre (Devine-Wright 2005b, Warren et. al 2005). David Nyes betraktninger om det teknologisk sublime gjør det da mulig å betrakte slike uttalelser om landskapets eller vindmøllenes skjønnhet som likeverdig meningsfylte.

Å plassere aktørenes perspektiver i slike kategorier gir naturlig nok en forenkling av virkeligheten. Men ved hjelp av Baumanns modell kan de ulike perspektivene på en utbygging koblet til en relasjon til stedet det gjelder, gjøre det mulig å betrakte alle perspektiv på en likeverdig måte. Modellen vil kunne bidra til å forklare hvorfor noen av aktørene blir

---

⁵ Uten eksplisitt å fokusere på det viser de to forfatterne at bøndene på Jæren er nært knyttet til landskapet gjennom sin praksis i det, samtidig som de i intervjusituasjoner reflekter over landskapets betydning for dem.

følelsesmessig engasjert, og at ulike syn på konsekvensene på stedet ikke er et spørsmål om smak og behag, men et spørsmål om individers meningsfylte relasjoner til et sted. Det må være et mål å forstå variasjonen i folks oppfatning av og reaksjoner på planer om vindkraftutbygging på et sted. Aktørens relasjon til landskapet gir interessant informasjon i seg selv, men det kan også si oss noe om hvorfor det blir vanskelig å gjennomføre en konkret utbygging av miljøvennlig energiproduksjon selv om de fleste av oss mener det er viktig. Slik kan Baumans sosiale rom også bidra til å belyse det tilsynelatende paradokset i enkelte miljøverneres engasjement mot miljøvennlig energi.

Jeg vil også vise hvordan personer med en relasjon til stedet som ”leverom”, det moralske rommet, handler når de blir stilt overfor muligheten til en introduksjon av vindmøller i sitt landskap. Situasjonen er spesiell: det handler om en gruppe grunneiere som forhandler med to energiselskap om en avtale om vindkraftutbygging på sin eiendom. Hva med andre enn grunneierne i ”leverommet” kan man så spørre? Utgangspunktet for mine undersøkelser er aktørens deltagelse i en prosess, en prosess som åpner for at hvem som helst kan gjøre seg til en aktør ved å delta innenfor en av arenaene nevnt over. Det betyr at folk som ikke deltar i den offentlige prosessen ikke kommer frem med sitt perspektiv i denne teksten heller. Siden jeg var interessert i hva som skjer før et vindkraftprosjekt blir kjent, og fikk mulighet til drive deltagende observasjon i en slik situasjon ble det mulig å utvide perspektivet på konflikten om vindkraft på et sted. Folk som lever i nærheten av Høg-Jæren har i liten grad gjort seg til aktører, det betyr ikke at de ikke har en mening om vindmøller på Skjæret, bare at den ikke var tilgjengelig med det utgangspunktet jeg har valgt for feltarbeidet. Undersøkelser gjort i Skottland, og nylig i Norge, som ser på menneskers oppfatning av vindkraftprosjekt i forhold til avstanden til deres bosted (Braunholtz og McWhannell 2003, Knagenhjelm og Sataøen 2005), gir støtte til et av Baumans kriterier for klassifikasjon i sosiale rom, avstand. Mine undersøkelser av den sosiale situasjonen en utbygger og en gruppe grunneiere deltar i, gir også viktig informasjon som kan nyansere andre aktørers påstander om ”klondyke tilstander”, dvs. en kritikk av tempoet i utviklingen av nye vindkraftprosjekt.

Det som er viktig i slike saker varierer med perspektivet til leseren. Det varierer også med perspektivet til feltarbeideren. Mitt utgangspunkt var å finne ut hvordan ulike aktører som uttaler seg om slike saker, når frem med sitt perspektiv, og hvordan de eventuelt bør forholde seg til den offentlige prosessen som leder frem til en beslutning om vindparken kan bygges. Møtet med aktørene i felten førte til at jeg i min innfallsvinkel beveget meg noe vekk fra den i

utgangspunktet instrumentelle forståelsen av slike saker. Det ble viktigere å rette søkelyset mot en forståelse av aktørenes ulike perspektiv. Ulike aktører har ulik gjennomslagskraft i spørsmål om vindkraft, og det er mitt håp at ulike aktører ved hjelp av observasjoner og analyser jeg gjennomfører i denne oppgaven kan øke sin forståelse av ulike sider ved prosessen og gjennom det bedre sine innspill i diskurser om vindkraft. Jeg vil argumentere for at aktørenes ulike oppfatninger er legitime, fundert på gode grunner og deres forståelse av stedet. Enkelte av aktørene kan imidlertid ha problemer med å omsette sine legitime begrunnelser til adekvate argumenter i den til enhver tid pågående diskursen.

2. Åpning av den offentlige diskurs

Folkemøte

I løpet av prosessen fra et vindkraftprosjekt offentliggjøres til det godkjennes, holdes det noen møter hvor alle som vil og har noe å melde i saken, kan delta. Møtene arrangeres av NVE.

Det første møtet holdes når en utbygger presenterer forhåndsmeldingen av prosjektet.

Forhåndsmeldingen beskriver stedet man ønsker å plassere en vindmøllepark, hvem som eier stedet og hvilke offentlige myndigheter som berøres av planene. Det gis også en beskrivelse av prosjektets tenkte fremdrift og et forslag til et program for utredning av konsekvenser ved utbyggingen. I beskrivelsen av utbyggingskonsekvensene gir utbyggeren informasjon om hvilken visuell påvirkning vindmøller vil gi, hva slags landskap og kulturminner som finnes i området, flora og fauna, mulige konflikter med annen bruk av området, og samfunnsmessige virkninger av prosjektet. På møtet om forhåndsmeldingen orienterer NVE om saksbehandlingsprosessen. Utbygger orienterer på sin side om prosjektet og sitt forslag til konsekvensutredningsprogram. NVE inviterer også til innspill om hva en konsekvensutredning bør inneholde.

På formiddagen samme dag holder NVE og utbygger møter for kommunepolitikere og faglige saksbehandlere. Fagpersoner fra fylkesmann og fylkeskommune deltar også. Andre organisasjoner kan dessuten gis anledning til å delta. På noen av møtene jeg deltok på, var eksempelvis Natur og Ungdom invitert. Folkemøtet på kvelden er selvsagt åpent for alle.

Under feltarbeidet fikk jeg anledning til å delta på flere folkemøter i Rogaland. Folkemøter er spesielle fordi det er nå det blir kjent for allmennheten at det finnes planer om vindkraftutbygging på et helt konkret sted. Det er nå ideen om stedets transformasjon fra turområde, krattskog, beiteland og lynghei til et sted for energiproduksjon lanseres.

Jeg opplevde at folkemøtene artet seg totalt ulikt fra sted til sted, selv om møtets struktur og innholdet stort sett var det samme. Innenfor en times kjøring i Sør-Rogaland er det umulig å forutsi oppmøtet eller stemningen på møtene. Folkemøtene holdes på kvelden, men som nevnt

orienteres byråkrater og politikere i kommunen, fylkeskommunen og hos Fylkesmannen samme formiddag. Etter formiddagsmøtet gjennomfører NVE og utbygger og de byråkratene og politikerne som ønsker det, en rask befarings av området. Hvem som deltar på disse formiddagsmøtene, varierer fra kommune til kommune. Noen steder er det tradisjon for å stille med rådmann, ordfører og interesserte politikere. I andre kommuner deltar gjerne en saksbehandler fra plan- og bygningsetat eller tilsvarende, eller kun med rådmann, og/ eller ordfører.

I løpet av feltarbeidet deltok jeg på fire folkemøter med forhåndsmelding til seks ulike prosjekter. I det følgende presenterer jeg tre korte beskrivelser fra min deltagende observasjon fra disse møtene. De tre stedene er ulike i folketall, landskapstyper, partipolitisk fordeling og typer av virksomhet som drives i kommunen. Egersund er til forskjell fra de andre eksemplene en bykommune. I lys av de tre ulike eksemplene kan vi få frem noen av de aktuelle argumentene i diskursen, slik de fremføres på og rundt folkemøtene. Samtidig kan vi observere at møtene har funksjoner i diskursen om vindkraft på stedet som ikke kommer frem av møtets agenda, og som viser betydningen av det sosialantropologiske feltarbeidet ved undersøkelser av slike saker.

”Det blir nå spennende å se koss det blir, enten det går sånn eller det går sånn...”

sa en av mine informanter om vindkraft et sted på Jæren. Utsagnet er på mange måter dekkende for Jærbuens engasjement i vindkraft generelt. Jeg deltok på flere møter på Jæren som forløp på noenlunde samme vis, med en forsamling som lyttet, pratet med hverandre i kaffepausen og stilte få spørsmål. To ytterpunkter på skalaen fikk jeg likevel oppleve. I bedehuset på Gilja i Gjesdal kommune ble det glade budskap mottatt med åpent sinn, mens et alt for lite møterom i Egersund Rådhus var fylt av skeptikere.

Undheim samfunnshus

På det første møtet jeg deltok på i juni 2005, ble jeg overrasket over fraværet av motstandere mot det aktuelle prosjektet. Det var også mitt første møte med feltarbeidssituasjonen. Jeg var veldig oppsatt på å skaffe kontakter jeg kunne arbeide videre med. Noen samtaler ble

vellykket, andre ganger ble jeg avvist, for eksempel med at de ikke kunne se hva jeg skulle snakke med dem for. Av andre fikk jeg, som Tord Bakke Bø beskriver på et lignende feltarbeid i Norge (2001), antydning at jeg måtte sette meg bedre inn i saken, og så kunne jeg komme tilbake med spørsmålene mine.

Etter NVEs orientering om saksgangen presenterer utbyggeren sin forhåndsmelding av prosjektet. Denne deles ut på møtet til alle som vil ha. Frem til pausen sitter vi, ca 30 personer, i salen og lytter til informasjonen som gis. Før møtet la jeg merke til at de fleste som deltar har en tilhørighet til prosjektene; også i pausen med kaffe og wienerbrød samler de fleste seg rundt den utbyggeren de allerede har kontakt med. Etter møtet blir det åpnet for spørsmål om prosjektene. Ingen har noe å si. NVEs representanter tar ordet og oppfordrer folk i salen på det sterkeste å komme med innspill. De fokuserer på at folk nå har mulighet til å komme med emner og tema de mener utbyggerne må ta med i sin konsekvensutredning. Etersom det fremdeles ikke er noen som vil si noe, ber lederen for Natur og Ungdom, Ane Kismul, om ordet. Hun benytter anledningen til å fortelle om hvor glad hun er for at man planlegger vindkraftverk i området fordi det er et bidrag til løsning av klimaproblemer. På tross av internasjonale avtaler om reduksjon i utslipp av klimagasser øker utslippene i Europa i forhold til resten av verden. Hun viser kart over tilbakegang av innlandsisen på Grønland og bilder av den snødekte toppen av Mount Kilimanjaro som for 20-30 år siden var helt dekket av snø, mens den i dag er delvis bar. Ane Kismul får, som den eneste, applaus fra salen.

Da Ane Kismul holdt sitt innlegg, vurderte jeg det som godt innøvd politikerpropaganda. Men mine fordommer til talens mottakelse blant møtedeltakerne ble effektivt gjort til skamme da jeg fortalte en av grunneierne at jeg var overrasket av at det ikke kom noen innspill som var negative til vindparken: ”nja... det va vel ikkje så mye en kunne sei mod det itte hu viste de bildene med snøsmeltingå på det der fjellet...” Jeg forstår det som at han mente at Ane Kismuls innlegg effektivt umuliggjorde kritikk av bygging av miljøvennlig energi.

En representant fra en av kommunene som berøres av utbygging, går inn for en rask og effektiv saksbehandling. Han trekker frem at kommunen berøres av mange prosjekt som alle støttes av et enstemmig kommunestyre. Representanten fra ett av firmaene som har presentert sitt prosjekt, ber folk om å komme med sine synspunkter så snart som mulig slik at de får noe å si for utredningen. Hvis de ikke er aktive nå, vil de risikere å ikke bli hørt. Avslutningsvis kommer en av grunneierne i et av prosjektene med et innspill om hvor bra prosessen har vært

mellom grunneierne og utbyggerne. Han er sikker på at NVE vil sørge for at saken blir godt belyst og at dette blir et positivt prosjekt for området.

Jeg ble overrasket over den ensidig positive stemningen på møtet. Jeg hadde forventet at naturvernere og friluftsfolk ville stille mannssterke i et forsøk på å få strupet prosjektet så tidlig som mulig. I stedet fikk utbyggerne legge frem prosjektene sine slik det passet dem, støttet av representanten fra en av kommunene, en grunneier (som jeg senere oppdaget var tidligere ordfører i en av kommunene), og sist men ikke minst av Natur og Ungdom. Det var ingen som representerte uttalte motstandere av vindkraft.

Gilja

Ca. 30 km sørøst for Stavanger ligger Gjesdal kommune, en fjell- og innlandsbygd i overgangen mellom Jæren og Dalane. Gjesdal er en av landets største sauekommuner, og ull- og tekstilindustri har vært og er viktige i kommunen. Det er en stor kommune i utstrekning, ca. 600 km², med en befolkning som nærmer seg 10.000 innbyggere. Det største tettstedet, Ålgård, huser kommuneadministrasjonen så vel som 8000 av innbyggerne i kommunen. (www.gjesdal.kommune.no).

På formiddagsmøtet hadde Fred Olsen Renewables (FORAS) presentert planene sine for en utbygging på Gilja. NVE hadde presentert gangen i saksbehandlingen på samme måte som de gjorde på folkemøtene om kvelden. Ordfører, rådmann og interesserte politikere hadde møtt opp og lyttet med interesse både til NVE, FORAS, og representanten fra Natur og Ungdom som holdt en appell. Politikerne på møtet spurte om en visualisering av prosjektet, de ville gjerne se hvordan prosjektet ville bli. Til dette svarte representantene fra FORAS at de ikke ønsket å lage visualiseringer av vindparken på dette tidspunktet fordi de ikke selv visste hvordan det ville komme til å se ut. De begrunnet dette ytterligere med å vise til andre tilfeller der de hadde vist bilder av den tenkte vindmølleparken, hvor folk ikke syntes det stemte med mer riktige visualiseringer mot slutten av prosjektet og dermed ble misfornøyd med det også. Utbyggeren oppfattet dette som et vanskelig dilemma som de ikke så noen løsning på med det første. Rådmannen påpekte for NVE og utbyggeren at gjesdalsbuen kunne være litt treg i avtrekket, og vente lenge før han kom med det han mente. Ordføreren møtte selv opp for å

innlede til folkemøtet den kvelden og ba innstendig de fremmøtte om å komme med sine innspill nå. Som han sa: ”nå går toget fra stasjonen, og en må vær` med fra start hvis en skal få sine synspunkt hørt.”

Et 2/3 dels fullt bedehus lurte på hvorfor saksbehandlingen måtte ta så lang tid. De foreslo å ta en avstemming på Gilja og så var det bare å sette i gang å bygge: ”e der någen så e mod?” ble det spurt fra salen. Etter forsikringene om at vindmøllene ikke ville bli synlig fra bygda, kom spørsmålet om det ikke var mulig å sette noen møller litt nærmere kanten av fjellet for dem som ikke var i stand til å ta seg opp dit for å se på dem. Ordføreren kommenterte senere at det var enkelte som var bekymret for at de ikke ville leve til å se det og derfor ivret de for rask saksbehandling. Et annet forslag mellom lykkeønskingene var at veiene i vindmølleparken skulle prepareres til lysløyper for skiløpere om vinteren.

Gjesdal fremsto som mulighetenes land. Men det kom også om kvelden kritiske spørsmål til at utbygger ikke ville vise bilder av hvordan vindparken ville se ut. Og det ble spurt hvorfor området foreslått for utbygging hadde blitt utvidet uten de nyinkluderte grunneiernes samtykke før forhåndsmeldingen ble offentliggjort. Flere deltakere var opptatt av hvordan det ville se ut med vindmøllene på stedet, både på kart og som visualiseringer der vindmøller er satt inn i bilder. Representantene fra FORAS ga samme svar i bedehuset som i kommunehuset tidligere på dagen, uten at det førte til forståelse i forsamlingen. Det andre spørsmålet angående grunneiere som ikke enda hadde gitt sitt samtykke, dreiet seg om noen av disse grunneierne kunne risikere å få deler av eiendommen ekspropriert som følge av konsesjonsbehandlingen.⁶ Utbyggeren beroliget grunneierne med at de hadde tatt med dette området uten at de hadde tatt kontakt, fordi grunneierne de allerede hadde avtale med, hadde ønsket at naboene også skulle få muligheten til å være med.⁷ De ønsket å presisere at det var utelukket å søke om konsesjon mot grunneierens vilje. Representantene fra NVE presiserte i denne sammenhengen at de oppfordret utbyggere til å ha et godt forhold til grunneieren, som skulle være en viktig deltaker i vindparken i de neste 20 årene, dersom konsesjon ble gitt. Stavanger Aftenblads utsendte medarbeider oppsummerte møtet med følgende beskrivelse:

---

⁶ Ekspropriasjonstillatelse gis av NVE samtidig med konsesjonsvedtaket og vil gi en grunneier mye dårligere økonomiske betingelser enn en avtale mellom partene, som jeg gir et eksempel på i avsnittet ”Trekknuten”.

⁷ Som i ”Trekknuten” er dette et eksempel på fremgangsmåten potensielle utbyggere bruker for å skaffe seg områder for vindkraftproduksjon. På grunn av grunneiernes følelse for naboskap fordobles området som forhåndmeldes dersom alle de inviterte ønsker å delta. At grunneiernes naborhold har så stor innflytelse på utvelgelsen av områder for vindkraftproduksjon, nyanserer påstander om ”klondyke tilstander” og at ”NVE og vindkraftbransjen turer frem”.

”Der (på Gilja) var stemninga om ikkje akkurat som på eit halleluja-møte, så ikkje så langt unna heller” (SA 12.10.05).

Egersund

I bykommunen Egersund helt sør i Rogaland hadde Norsk Vind Energi planer om en vindpark i heia. Heiområdet er kupert og preget av steinete knauser. Norsk Vind Energi er ett av selskapene bak Høg-Jæren energipark AS og utvikler flere prosjekter i Rogaland.

På formiddagsmøtet i Egersund stiller to byråkrater fra kommunen, en representant for Rogaland fylkeskommunes regionalplanseksjon, og en fra Fylkesmannens miljøvernavdeling, foruten utbyggeren, to representanter fra Natur og Ungdom, representantene fra NVE og jeg selv. Det kommer snart frem at kommunen vil behandle en reguleringsplan til vindparken samtidig med kommunens arealplan, noe som vil medføre en betydelig forsinkelse av prosjektets stipulerte fremdrift. De la vekt på at man i Egersund hadde tradisjon for å ha en åpen og god prosess i slike saker og ønsket ikke å fremskynde saksbehandlingen. Møtet fremstår som litt vanskelig for flere av deltakerne. Her finnes ingen alliansepartier.

Byråkratene fra Egersund argumenterer mot fylkesmannsrepresentantens påstander om overordnede planverk, men lar seg heller ikke påvirke av utbyggerens påstander om hvordan en utbygging av fornybar energi sparer x antall tonn CO₂-utslipp, eller bidrar til å oppfylle Norges forpliktelser til Kyotoavtalen. NVE lar ingen fra regionalforvaltningen slippe unna med lettvinne bemerkninger og peker på at miljøvernministeren har lagt føringer for at fylkesdelplaner ikke skal forsinke saksbehandlingsprosessen. Mot slutten av møtet er det NVE og kommunen som kommer best ut av det med hverandre. NVE legger stor vekt på samarbeid med kommunen for å få størst mulig grad av samtidighet i saksbehandlingsprosessen og foreslår her som andre steder at utbygger etablerer et organ med kommunen og berørte interessenter, slik at man kan få avklart problemstillinger underveis og unngå konflikter.

På folkemøtet om kvelden stilte gamle naturvernere og lokalbefolkningen mannssterke opp og overfylte møtelokalet kommunen hadde stilt til rådighet.⁸ Her skulle så visst ikke settes opp

---

⁸ En av de mest kritiske hadde vært medlem av Naturvernforbundet i 62 år.

noen vindmøller i nærheten av plantefeltet man hadde brukt en generasjon på å kultivere. Støy og fugledød var kjente tema for NVE, som avviste en diskusjon av konsekvensene for fugl før en konsekvensutredning var gjennomført. Utbyggeren som hadde global ansvarsfullhet, reduksjon av CO₂-utslipp som viktige diskursive strategier, nådde ikke gjennom med sin argumentasjon. En av de lokale grunneierne som holdt et nervøst innspill om at han ”hvertfall ønsket en vindpark velkommen” ble oppfattet som det han var, eieren av et nedslitt småbruk som uten tvil kunne trenge litt frisk kapital. I ”Okka by” var man ikke i tvil: Vindmøller passer ikke i heia.

Få av innspillene fra folk på dette møtet dreiet seg om hva de ønsket å få utredet i en konsekvensutredning. De kritiserte prosjektet og vindmøller for energiproduksjon i seg selv uavhengig av hva en utredning om en utbygging på stedet ville komme til å vise. I denne situasjonen merker man at denne arenaen, folkemøtet med forhåndsmelding, eies av en av partene. Representantene fra NVE kan bryte inn mellom innlegg, noe de aktivt gjorde i Egersund, og forsøke å styre kommentarene tilbake til dagens agenda som er å informere og åpne for innspill til et konsekvensutredningsprogram. Implikasjonen av denne agendaen, strukturen i møtet, hvem som sier hva når, skal vi se litt nærmere på.

Så nær – Så fjern

Folkemøtene i Rogaland viser oss hvor forskjellig befolkningen reagerer på planer om vindkraft. Innenfor en times kjøring oppdaget jeg at folkemøtene kan kategoriseres som for, mot, eller ”liga holden” til vindkraft. Dersom undersøkelsene av konflikter knyttet til vindkraftutbygging i Norge skulle begrenset seg til offentlige dokumenter og intervju med de mest sentrale aktørene i høringsprosessen, ville det ikke vært mulig å se at svært ulike oppfatninger eksisterte innenfor et geografiske lite område.

Hvorfor er det ikke en større likhet i møtene på de ulike stedene? På Jæren, hvor jeg også fikk deltatt på et folkemøte for to prosjekter i Hå kommune, forløp møtene ganske likt. På tross av kort avstand og reisetid til Gilja og Egersund er folks reaksjoner på planer om vindkraftutbygging svært ulike. Nærhet gir liten grunn til å anta likhet. Kommunene Time og Hå, som også er åsted for Høg-Jæren-saken, er preget av det flate landskapet ved de lange

strendene og jærbondens jordbruksstilpasning. De er begge kommuner med befolkningsvekst og dagpendling til Stavanger og Sandnes, som ligger 30-45 minutters kjøring nordover. Gilja og Gjesdal kommune strekker seg oppover og nordover i Rogaland fra heiene på Jæren, og er som Time og Hå en kommune med økt tilflytting. Egersund er en bykommune nær fylkets sørlige grense.

På Gilja får vi et eksempel på at relasjonene mellom folk lokalt er viktige for hvordan et vindkraftprosjekt gjennomføres. Grunneiere ville at deres naboer skulle inkluderes i prosjektet de hadde gått inn i. I et senere avsnitt om "Trekknuten" vil vi også se at naboskapet er en viktig relasjon å ivareta når avtaler om vindkraftutbygging diskuteres, om det enn ikke strekker seg over kommunegrensene. Kommunen, grensene, eller "kor langt du kan gå fram og tebage på ein kveld e så langt vekke ein kan finne ei kåna", er som klassiske holistiske enheter for dem som bor i dem. Sammen med at landskapet er svært forskjellig i de tre områdene nevnt her, vil kommunen ha sine egne tradisjoner og handlemåter. På Jæren sier man at "det moderne er tradisjon". Slik er det kanskje også på Gilja, men kanskje ikke i Egersund.

Uten deltagende observasjon ville det være vanskelig å oppfatte disse variasjonene. Og uten disse variasjonene ville konfliktene fremstå som de gjerne gjør i media, store, steile og med enkle skiller. Lars Haltbrekken, leder i Norges Naturvernforbund, uttalte høsten 2005 at: "dersom vindkraftbransjen og NVE turer frem med vindkraftutbygging som de gjør i dag, skyter de seg selv i foten (Dagens Næringsliv 06.11.05)." Informert av media vil man reagere med forundring på folkemøter hvor befolkningen ønsker vindkraft velkommen. Selv ble jeg overasket over fraværet av uttrykk for engasjement i mitt første møte i felten på Undheim samfunnshus. Gjennom feltarbeid og deltagende observasjon kan vi betrakte slike påstander som Haltbrekkens, i lys av kontekstene de vil si noe om. Men Haltbrekkens utsagn bør også forståes i den sammenhengen hans utsagn har som en del av en diskursiv strategi. Naturvernforbundet er prinsipielt for vindkraft men ønsker en sterkere regulering av utbyggingen. Haltbrekken ønsker en nasjonal plan for vindkraft, men ser på regionale planer som fylkesdelplaner som en god løsning. Utsagnet hans impliserer at utviklingen går for raskt, mot lokalbefolkningens vilje, og uten nok tid til utredning. Introduksjonen til NTB-artikkelen som kom på trykk i de fleste av landets største aviser, åpnet med at: "Konfliktene mellom utbyggere, NVE, og folk langs kysten er blitt for mange og store" (ibid). Artikkelen i sin helhet forsterker bildet av utbyggere og NVE som utbyggingskåte, og at lokalbefolkningen

langs kysten ikke er det. Uten å delta på arenaer der diskursen om vindkraft føres, er det vanskelig å nyansere dette mediebildet. På tross av reportasjen fra Gilja om hallelujastemming for vindkraft, er det konfliktbildet som vies mest oppmerksomhet. Oppfatningen til lederen for Naturvernforbundet om at det tures frem, deles nok ikke av forsamlingen på Gilja, som har det travelt med å få sett vindmøllene på fjellet.

Gjennom mine opplevelser på folkemøtene med forhåndsmelding forstod jeg klarere kompleksiteten rundt spørsmålet om hvor i Norge man kan eller bør bygge ut vindkraft. Samtidig forstod jeg bedre at selv om møtene vil være ulike fra sted til sted, er de en viktig arena for diskurs om vindkraft uavhengig av sted.

Formelle føringer og mulige diskurser på folkemøtet

Det er Norges vassdrags- og energimyndighet som inviterer til, innleder og leder folkemøtet med forhåndsmelding. Møtet har et formelt formål, å informere om prosjektet og motta innspill til konsekvensutredningsprogrammet, men møtet har også andre funksjoner. Adresselisten over institusjoner og organisasjoner som varsles om folkemøtet er lang og variert. Denne invitasjonen til folkemøtet burde gjøre det mulig for aktører som var kritiske til prosjektet å forberede seg godt og komme med appeller mot vindkraftutbygging på stedet. På de folkemøtene jeg har deltatt på, har ingen motstandere benyttet seg av en slik mulighet til å bruke folkemøtet som en plattform for å lansere sin diskurs mot en vindmøllepark i nærheten. I stedet får utbyggeren lov til å presentere sin definisjon av stedet det er snakk om, ikke som et turområde eller noens bakgård, men som et gunstig sted for energiproduksjon. De får etablere konteksten vindkraftutbygging skal forstås i, at den er viktig for det norske samfunnets målsetninger for fornybar miljøvennlig energi, og nødvendig for å møte fremtidens energibehov og bedre dagens uheldige energibalanse. Utbygging gir forhåpninger om økt omsetning i lokaløkonomien i forbindelse med utbyggingsperioden med mulighet for ett eller to årsverk lokalt ansatte i driftsperioden, som for tiden er 20 år før konsesjonen for å drive vindenergiverk må fornyes.

Diskursen om en utbygging av vindkraft på et spesifikt sted i Norge er dermed etablert, med posisjonen **for** en utbygging som premissleverandør. Utbyggeren har fått muligheten til å

snakke først. Dersom utbyggeren er grundig i sin tilnærming til saken i presentasjonen av prosjektet, og i forhåndsmeldingsdokumentet, vil mange nøkkelbegrep som miljø, klima, samfunnsnyttig og lignende bli brukt i argumentasjonen. Alle begrep som utbygger allerede har tatt i bruk og definert inn i diskursen om vindkraft på stedet, blir vanskeligere å benytte for en eventuell motpart. Ved sin formelle tilnærming til saksgangen har NVEs agenda og atferd på møtene etablert folkemøtet i denne fasen som en arena hovedsakelig for utbyggeren, og samtidig som hovedarena for lansering av posisjonen **for** vindkraft på stedet. Utbyggeren har lenge forberedt seg til møtet. Kontrasten er stor til de spontane og uforberedte utbruddene fra folk som har møtt opp. Motinnleggene kan sjelden brukes som innspill til et konsekvensutredningsprogram.

Den som respekterer og forstår de strukturelle føringene byråkratene legger for de ulike arenaene, vil kunne føre sin argumentasjon på riktig sted til riktig tid. Det finnes et rett sted og en rett tid. Den som ikke vet dette, sitter igjen med følelsen av at NVE er en part i saken som avviser motargumentene mot prosjektet. Saksgangen som er etablert, tillater imidlertid ikke ved denne anledningen å diskutere om vindkraft er bra eller ikke på dette stedet. Dette, mener NVE, vil en først kunne ta stilling til når en konsesjonssøknad foreligger og konsekvensutredningen er gjennomført.

NVE tillater bare at konkrete diskusjoner om vindkraft føres når og hvor de bestemmer. Det skal skje i tilknytning til høringen av konsekvensutredning og konsesjonssøknad i form av tekster – høringsinnspillene, og ikke i form av en opphetet diskusjon i et møterom i Rogaland eller et annet sted.

”All energiutbygging har konsekvenser,” er utbyggeres og myndigheters mantra i slike offentlige sammenhenger. Samtidig som denne setningen viser at de har tatt opp i sin argumentasjon mange års motstand mot energiutbygging, ufarliggjør de konsekvensene i dette spesifikke tilfellet ved å gjøre *negative* konsekvenser vanlige og allmenne. Utbyggerne gir i sin presentasjon et forslag til hvordan en utbygging tillempes best mulig, hvordan negative konsekvenser kan reduseres. Dette gjøres for å oppfylle krav i lovverket, og samtidig kan de ved presentasjonen av tiltakene de vil utføre i en best mulig tilrettelagt vindparkutbygging, komme sine kritikere i forkjøpet og være forberedt på de verste konfliktene. Utbyggerne ønsker å unngå konflikter fordi de forsinker prosjekter og gjør utbyggingen mer kostbar på

grunn av avbøtende tiltak myndighetene vil kunne komme til å pålegge dem for å minske eller kompensere for inngrep i naturen/ kulturlandskapet.

Folkemøtet med forhåndsmelding er startskuddet for en diskusjon om vindkraft på et sted. Den første offentlige arenaen handler om hvilke utredninger som må gjennomføres før man kan vurdere å gi konsesjon til et prosjekt. Dette er positivt for aktører som ikke ønsker en vindkraftutbygging på stedet. Men myndighetenes gjennomføring av møtet utelukker visse typer innspill, de følelsesmessige utbruddene og innspill som går utover spørsmålet om hva som skal utredes. Ved sin behandling av slike innspill er det forståelig at motstandere av et vindkraftprosjekt kan oppleve at myndighetene ikke vil høre på dem.

Utbyggerne presenterer selv et forslag til hva som bør utredes. I dette forslaget forsøker de å forutse konfliktfylte områder og søker å presentere et helhetlig forslag. Slik sett har de tatt opp i seg synspunkter fra kritikerne av energiutbygging generelt, og den historiske sosiale utviklingen mellom utbyggings- og verneinteresser. Ved at de får starte historien om stedet og vindkraftutbygging får de også anledning til å definere hva stedet er, og hva dette prosjektet betyr. Jo bedre de bruker sin motparts tenkte argumenter, desto vanskeligere vil det bli for denne å kritisere dem. I tilfellet Høg-Jæren har utbyggerne aktivt brukt CO₂-utslipp og ansvar for det globale klimaet i sin argumentasjon. Denne argumentasjonen ble kritisert av prosjektets motstandere, og særlig av Naturvernforbundet i Rogaland, for å være spekulativ da ingen konkrete reduksjoner av CO₂-utslipp vil komme som en konsekvens av prosjektet. Andre aktører jeg har møtt som ønsker utbygging, er overraskende åpne med sine formål og betrakter seg mer som tradisjonelle leverandører av et viktig gode for samfunnet – som de tjener penger på.

Mine erfaringer fra deltagelse på ulike folkemøter gir grunn til å anta at motstandere av vindkraftprosjekt har lav mulighet for å endre strukturen og formålet med NVEs folkemøte. Men det kan like godt være at de vet at det ikke er her kampen om prosjektet skal stå, og at kunngjøringen av forhåndsmeldingen oppfattes som en offentliggjøring for allmennheten lokalt – uviktig for organisasjoner og interessegrupper. Av høringsinnspillene til motstanderne av Høg-Jæren energipark kan vi se at også de tillegger høringsinnspillene stor vekt. På den annen side er det mulig at det første folkemøte ikke havner på vindmøllestandernes radar før lokalavisens journalist skriver den første artikkelen om det. En mobilisering av aktører mot et prosjekt kan være svært gunstig for deres egen posisjon

dersom den kan kombineres med lokal og regional mediedekning. Men i tilfellet Høg-Jæren synes det som om de satte inn sine krefter på andre arenaer.

3. Den offentlige diskursens høydepunkt: høring

Høring til konsekvensutredningsprogram og forhåndsmelding

Fra folkemøtet og de neste to til tre måneder er høringen til konsekvensutredningsprogrammet åpen. Utbyggeren vil i sin forhåndsmelding ha gjort et forsøk på å inkludere de fleste perspektiver som kan dukke opp, og arbeidet med utredning kan allerede ha begynt. Store deler av arbeidet med konsekvensutredningen utføres av eksterne firma eller konsulenter som er spesialister på området. Foruten god kjennskap til Plan- og bygningsloven vil den som gjennomfører konsekvensutredningen benytte seg av biologer, geologer og andre spesialister. De eksterne spesialistene som utfører konsekvensutredningen blir gjerne omtalt som uavhengige. En uavhengighet i dette arbeidet skal heve konsekvensutredningens verdi og gjøre den allmenngyldig i den forstand at en hvilken som helst gruppe ingeniører, geologer, biologer og samfunnsforskere ville kommet til det samme resultatet. Imidlertid er det ingen grunn til å se på deres arbeid som mindre uavhengig enn arbeidet til hvem som helst som får betalt for å gjennomføre et spesifikt arbeid for en oppdragsgiver. Firma som utfører slike konsekvensutredninger kan være større, landsdekkende firma, eller som i Høg-Jæren, et mindre, lokalt, rådgivende ingeniørfirma.

Konsekvensutredningsprogram for Høg-Jæren energipark

I forhold til folkemøtene i forrige kapittel går vi noe tilbake i tid og ser nærmere på Konsekvensutredningsprogrammet for Høg-Jæren energipark. Dette ble lansert 30. oktober 2001.

Det skulle utredes et planområde på 5,5 kvadratkilometer med et antall vindmøller mellom 25 og 32, alt etter om størrelsen på møllene var 2,5 MW eller 3 MW. I følgebrevet til konsekvensutredningsprogrammet blir Norsk Vind Energi AS bedt om å gjøre rede for vindkraftverket og tilhørende infrastruktur, så som plassering av veier og vindturbiner, og

konsekvensene av disse.⁹ Spesielle utredningskrav for Høg-Jæren gjaldt: Landskap, friluftsliv og ferdsel, kulturminner og kulturmiljø, fugl, annen fauna, flora, støy og skyggekast, annen arealbruk, infrastruktur, samfunnsmessige virkninger, jord- og skogbruk, alternativ lokalisering, metode og samarbeid. Konsekvensutredningsprogrammet slår også fast hvilke metoder som skal benyttes til de ulike punktene. De fleste av punktene utredes gjennom eksisterende dokumentasjon. Noen krever feltbefaring, sammenligning med erfaringer fra andre land eller kontakt med en offentlig myndighet som har ansvar for det aktuelle temaet (NVE 2001).

Konsekvensutredningsprogrammets beskrivelser av hva som skal utredes, er viktig fordi det her legges premisser for hva som kan sies i diskursen for eller mot prosjektet. Partene som var mot Høg-Jæren-prosjektet, tok eksempelvis utgangspunkt i en del krav NVE hadde stilt til utbyggeren i konsekvensutredningsprogrammet, som de mente ikke var behandlet tilstrekkelig eller i det hele tatt. Det var spørsmål om fugl, spesielt arten ”sørlig myrsnipe”, spørsmålet om alternativ lokalisering av vindparken og en vurdering av prosjektet i forhold til Rogaland fylkeskommunes ”Egnehetsanalyse for vindkraft i Rogaland 2000” som senere ville bli tatt opp som kritikk av både utbyggers evne og vilje til å gjennomføre tilstrekkelige undersøkelser.¹⁰ Aktører som var mot en vindpark på Høg-Jæren, benyttet seg altså av en strategi med fokus på formalia. De påpekte at utbyggeren hadde unnlatt å gjennomføre undersøkelser slik NVE krevde. Men når NVE ikke hadde problemer med de valgene utbyggeren hadde tatt for utredningen, sto motstanderne igjen uten ytterligere handlingsrom i forhold til denne strategien. En strategi om saksformalitetene og retorikken i saksbehandlingen er risikabel for den som ikke kan definere prosessen, og i tilfellet Høg-Jæren skulle det vise seg å ha liten effekt.

I lys av NVEs krav til metoder og kilder for konsekvensutredningen kan en godt forstå den senere kritikken av Høg-Jæren energiparks konsekvensutredning som mangelfull.

Byråkratene i NVE stiller krav som gir en balanse mellom kostnader og tidsbruk samtidig

---

⁹ Selv om det er Jæren Energi AS som har meldt Høg-Jæren energipark, går mye av korrespondansen til det ene av de to firmaene som står bak selskapet.

¹⁰ Egnehetsanalyse for vindkraft i Rogaland 2000 er et dokument som oppsummerer arealinteresser langs kysten av Jæren. Sett i lys av vindressursen foreslår analysen noen områder som kan passe for vindkraft. Denne analysen er kritisert for et dårlig datagrunnlag i forhold til vindressursen, og den begrenset seg selv til områder man var vant med å se vindmøller i Danmark, det flate kystlandskapet, mens reelle prosjekter på Jæren foretrekker bedre vindforhold i kupert områder innover i landet nær høyspent overføringsnettet, som allerede går gjennom området.

som den skal gi et tilstrekkelig grunnlag for vurdering. Et tilstrekkelig beslutningsgrunnlag var åpenbart ikke det samme for NVE som for kritikerne av en vindmøllepark på Høg-Jæren.

Flere av områdene som skal utredes i forbindelse med en vindpark, faller inn under områder som reguleres av norsk lov. Dersom for eksempel kulturminner og verneverdig flora og fauna oppdages, må utbyggeren forholde seg til det og endre sine planer. For kategoriene landskap, friluftsliv og ferdsel, annen arealbruk, samfunnsmessige virkninger, og alternativ lokalisering har utbyggeren gode muligheter for å inkorporere et vell av synspunkter i diskursen om vindkraft som positivt på stedet. Alle høringsinnspill om hva aktører ønsker utredet i saken, er dermed et varsko for utbyggeren om at det ene eller andre temaet må betraktes på en spesiell måte. Som med forhåndsmeldingen får de initiativet til å produsere brede definisjoner som konkluderer med at vindkraft ikke vil ha spesielle negative virkninger. Samtidig må offentlige aktører som forvalter områder som kulturminnevern og landskap, levere sine innspill for ikke å havne i en situasjon der de kan kritiseres for å ha sovet i timen. Det er vanskelig å fastslå om utbyggeren går instrumentelt til verks og ser hva ulike aktører ønsker utredet og dermed kommer deres argumentasjon i forkjøpet.¹¹ Den byråkratiske saksgangen gir fordeler til utbyggerens diskursproduksjon. Selv om utbyggeren ikke selv oppfatter dette, oppleves det ofte slik av deres motparter, at NVE og utbygger er ”på lag”.

Konsesjonsøknad og høring

Rundt ett og et halvt år senere, den 11. april 2003, sendte Jæren Energi søknad om konsesjon og godkjenning av konsekvensutredning (KU) til NVE som igjen sendte dem på høring. Høringsinnspillene, i alt 24 uttalelser, tok for seg ulike deler av utredningen (NVE 2004c). Nedenfor trekker jeg frem en del hovedsynspunkter ulike høringsparter var opptatt av i den konkrete saken. Av høringsinnspillene kan vi lese flere ting. Det ene er hva de argumenterer for og hvordan, men i forlengelsen av dette forteller de oss også om sine verdier og hva de mener er rett og galt for stedet Høg-Jæren. Innspillene bærer også preg av at høring er til for at interessenter kan få fremme, nettopp, sine interesser.

---

¹¹ Min erfaring fra feltarbeid tilsier at de forholder seg til innspill til utredningen som fakta de må forholde seg til, og går inn i problemstillingene med et ønske om å forstå hvorfor deler av eller en hel utbygging ikke godtas av høringspartene. Wolsink (2000) viser at utbyggere og offentlige støttespillere i Nederland reagerer med forbauselse og irritasjon når deres ”gode” prosjekter møter motstand. Eksempler på dette i Norge kan vi se i kapittel 4.

For å sortere innspillene vil jeg sortere dem etter følgende hovedkategorier. 1. Utredningen er utilstrekkelig. 2. Feil lokalisering for en vindpark. 3. Innspill for å verne særinteresser og støtteinnspill. I noen innspill vil flere av kategoriene fremstå sammen. Da kan plasseringen i kategorien forstås som høringspartens viktigste strategi.

1. Utredningen er utilstrekkelig

Rogaland fylkeskommune ved fylkesutvalget mente at det er påkrevd med en grundigere utredning av konsekvensene for kulturlandskapsverdiene i regional/nasjonal sammenheng. De mente også at utredningsplikten i forhold til sårbart dyreliv ikke var oppfylt, og krevde dermed en tilleggsutredning. Fylkeskommunen sier i sin uttalelse at de vil fraråde etableringen av vindkraftverk i området på grunn av de store landskapsverdiene og naturkvalitetene på stedet. De påpeker at det er uheldig at det satses på et område som tidligere er utredet som konfliktfylt, samtidig som andre områder med lavere konfliktgrad ble påvist.¹² Avslutningsvis mener fylkeskommunen at dersom vindparken gis konsesjon, må omfanget av vindparken reduseres vesentlig og inngrepene konsentreres til de minst verdifulle områdene.

Fylkesmannen i Rogaland mener at utbygger ikke har gjennomført utredningen i tråd med kravene fastsatt i utredningsprogrammet. Etter Fylkesmannens vurdering mangler redegjørelse for alternativ lokalisering. Utbygger har heller ikke vurdert tiltaket i henhold til ”Egnethetsanalyse for vindkraft i Rogaland 2000”. Videre har ikke utbygger gjennomført feltstudier og supplerende undersøkelser for konsekvensene for sørlig myrsnipe, som Fylkesmannen tidligere har krevd. Dermed oppfylles ikke utredningsplikten. Fylkesmannen sier for øvrig at prosjektet truer hele bestanden av sørlig myrsnipe, samtidig som det vil ha store konsekvenser for fuglelivet ellers. Vindparken vil ha store negative konsekvenser for landskap og friluftsliv og føre til ødeleggelse av et større inntakt kystlynghei/myrområde. Veibyggingen som vil høre til vindparken, vil være en trussel mot naturmiljøet sett i forhold til oppdyrking, gjødsling, grøfting og masseuttak. Fylkesmannens anbefaling er å ikke gi konsesjon til vindparken.

---

¹² ”Egnethetsanalyse for vindkraft i Rogaland 2000” anbefaler ikke utbygging av vindkraft i området.

Direktoratet for Naturforvaltning skriver også at utredningsplikten ikke er oppfylt for fugl generelt og sørlig myrsnipe spesielt, vegetasjonstyper og botaniske verneverdier, og i forhold til en vurdering av prosjektet i lys av ”Egnethetsanalyse for vindkraft i Rogaland 2000”. På bakgrunn av viktige miljøinteresser knyttet til biologisk mangfold, friluftsliv og landskapsopplevelse vil vindparken komme i konflikt både med nasjonale mål og internasjonale avtaler knyttet til bevaring av biologisk mangfold. Direktoratet viser til at ”Egnethetsanalyse for vindkraft i Rogaland 2000” sannsynliggjør at det finnes områder i Rogaland som er minst like egnet for utbygging, men med langt lavere konfliktgrad i forhold til miljøinteresser. En utbygging på Høg-Jæren er heller ikke nødvendig for å nå den nasjonale målsetningen for vindkraftutbygging (3Twh elektrisitet produsert fra vindkraft innen 2010). Direktoratet for Naturforvaltning anbefaler derfor at det ikke gis konsesjon til vindparken.

Norsk Ornitologisk Forening (NOF) avdeling Rogaland mener at konsekvensutredningens vurderinger er svært generelle og på grensen til det intetsigende. Utredningen viser ikke til konkrete forventede konsekvenser. De kan heller ikke finne at sørlig myrsnipe er spesielt omtalt i utredningen som det ble fastsatt at den skulle i utredningsprogrammet. For NOF fremstår utredningen som et dårlig håndverk og utilstrekkelig etter kravene fastsatt i KU-programmet. NOF har foretatt registrering av sørlig myrsnipe på Høg-Jæren i 2002 og påvist arten i 2003. De henviser til at arten karakteriseres som direkte truet av Direktoratet for Naturforvaltning. Så lenge konsekvensutredningen ikke sannsynliggjør at sørlig myrsnipe ikke blir påvirket, bør det være god nok grunn til ikke å gi konsesjon til prosjektet. De viser også til at ”Egnethetsanalyse for vindkraft i Rogaland 2000” slår fast at området på Høg-Jæren er svært konfliktfylt og at det finnes mindre konfliktfylte områder som egner seg til vindkraftutbygging (NVE 2004c).

I høringsinnspillene i denne kategorien ser vi at det, i forhold til Baumans modell for sosialt rom, er en kognitiv tilnærming til saken som dominerer. Spørsmålet om en vindkraftutbygging på Høg-Jæren er et spørsmål om hvorvidt lover og regler som regulerer andre aspekter ved stedet, gjør det mulig å akseptere vindkraftutbyggingen. I tillegg preges innleggene av regler for høringen og hvorvidt de er tilfredstillet i utredningen av konsekvensene. De er opptatt av hvorvidt krav NVE eller de selv har stilt, har blitt tatt til følge. Særlig i fylkeskommunens og Fylkesmannens kommentarer om konsekvensene for

landskapet, og de andre henvisningene til ”Egnethetsanalyse for vindkraft i Rogaland 2000” som viser at andre områder egner seg bedre til vindkraftutbygging, forteller de oss at det er noe som gjør at vindkraft ikke passer på Høg-Jæren. I tillegg til at utredningen er for dårlig, er lokaliseringen gal. Bak den formelle argumentasjonen kan det ligge en oppfatning av stedet Høg-Jæren som gjør at konsekvensutredningen er utilstrekkelig, nemlig at den ikke føyer seg etter høringspartenes oppfatning av saken.

2. Feil lokalisering for en vindpark

Fortidsminneforeningen i Rogaland (FR) sier at en rekke institusjoner og organisasjoner har gått mot planene på Høg-Jæren. FR kommenterer forholdet til kulturminnevernet. Området der vindmøllene er planlagt har nasjonal verneverdi som naturområde. De naturmessige landskapselementene og kulturlandskapet gir området sitt særpreg. De fulldyrkede områdene, kulturbeitene og det gamle beitelandskapet gir inntrykk av et mykt landskap som står i kontrast til de tilgrensende naturområdene. Tiltaket vil i mindre grad ødelegge kulturminner, men verdien av disse vil bli sterkt forringet av vindparken. De stiller spørsmål ved nødvendigheten av 150m høye vindmøller, da slike dimensjoner fremstår som eksepsjonelt dominerende. Foreningen drar nytten av slike anlegg i tvil i forhold til de estetiske og kulturvernmessige elementene, og peker på Danmark som et eksempel der vindturbiner overskygger resten av landskapet. De mener det er verdt å legge merke til den voksende internasjonale skepsis til vindkraft, og mener å kunne påvise både at anslagene for produksjonen har vært vel optimistiske og at kostnadene er undervurdert på Høg-Jæren. FR mener det er meningsløst å starte opp med en kraftproduksjon som har like store, kanskje til og med større ødeleggende virkninger enn vannkraftutbygging. Det må være mulig å finne frem til områder som vil tåle belastningen med slike installasjoner bedre, men sier at det uansett burde være unødvendig med de enorme dimensjonene som er inne i planene for vindparken på Høg-Jæren.

Forum for Natur og Friluftsliv i Rogaland (FNFR) er en paraplyorganisasjon for ulike organisasjoner i Rogaland som benytter naturen, eller driver med friluftsliv. I sin uttalelse sier de at de er positive til vindkraft for kraftproduksjon, men mener at Høg-Jæren Energipark har en uheldig plassering nær Synesvarden landskapsvernområde. De viser til at

”Egnethetsanalyse for vindkraft i Rogaland 2000” slår fast at Høg-Jæren har gode vindressurser, men et høyt konfliktnivå på grunn av landskapsverdiene. I samme rapport pekes det ut områder som også har gunstige vindforhold men med langt lavere konfliktgrad. FNFR mener at denne analysen og mer overordnede planer bør være retningsgivende for hvor man plasserer vindkraftverk i Rogaland.

Naturvernforbundet i Rogaland viser til sine tidligere uttalelser der de fraråder bygging av en vindpark på Høg-Jæren. Naturvernforbundet skriver at vindparken vil være det største inngrepet på Jæren siden istiden. Vindturbinene vil sette sitt preg på det åpne jærlandskapet, merkevaren for Jæren, på en svært uheldig måte. Naturvernforbundet tror ikke de folkevalgte i kommunene egentlig forstår hva et slikt tiltak gjør i et så sårbart og særpreget landskap som Jæren/Høg-Jæren. De mener at vindparken vil medføre en enorm visuell forurensning av Synesvarden/Synesvarden landskapsvernområde. Bruken av området i friluftssammenheng er økende. Vindparkens planområde ligger innenfor nedbørsfeltet for Håelva, et varig vernet vassdrag. Hellandsmyr, som ligger i planområdet blir også trukket frem som et av de få gjenværende rester av naturpregete områder som er igjen i nedbørsfeltet til Håelva. I en rapport fra 1994, Verneinteresser for Håvassdraget, påpekes det at Hellandsmyr inneholder mange verdifulle naturelementer. Forbundet tar også opp at det finnes store og viktige forekomster av fornminner i området. Den direkte truede arten sørlig myrsnipe har sin hovedutbredelse i Rogaland og kjerneområde på Høg-Jæren. Vindparken med infrastruktur vil direkte berøre den sørlige myrsnipas leveområde. Naturvernforbundet mener at hekkeforekomster og utbredelsen av sørlig myrsnipe ikke er tilstrekkelig belyst i konsekvensutredningen. Avslutningsvis trekker de frem at Naturvernforbundet er prinsipielt tilhengere av vindkraft fordi det er god fornybar energi, og har gitt sin støtte til andre prosjekt i Rogaland. De mener at det finnes andre områder i regionen der konfliktene med natur og miljø er akseptable, og at kriteriene for lokalisering av vindkraftverk må fastlegges etter egnethetsanalyser, fylkesplaner, kommuneplaner, områdeplaner og annet regel- og lovverk. ”Egnethetsanalyse for vindkraft i Rogaland 2000” må legges til grunn for planlegging av vindkraft. Naturvernforbundet konkluderer at prosjektet er helt uakseptabelt på grunn av et alt for høyt konfliktnivå (NVE 2004c).

Med utgangspunkt i at lokaliseringen av vindparken er feil, kan vi si at disse høringsinnspillene representerer stedet Høg-Jæren som et, i Baumans forstand, estetisk rom. Selv om de forsøker å få argumentasjonen til å passe inn i en byråkratisk stil ved å koble seg

til undersøkelser eller å påpeke at utredningen er utilstrekkelig, er det egenskapene ved Høg-Jæren som gjør tanken på vindmøller der vanskelig å ta inn over seg. Ved å kreve at ”Egnethetsanalyse for vindkraft i Rogaland 2000” skal legges til grunn for saksbehandlingen, og at overordnede planer må på plass før en beslutning kan tas, beveger de seg inn på det som vil vise seg å være risikabel grunn. At landskapet blir ødelagt og at vindmøllene gir visuell forurensning betyr at disse aktørene har en oppfatning av vindmøller som uforenelig med Høg-Jærens landskap. Det sterke innslaget av argumentasjon om at utredningen er for dårlig, eller at erfaringene fra Danmark burde diskvalifisere hele problemstillingen om vindmøller i Norge, gir inntrykk av at aktørene ser på denne argumentasjonsformen som mest hensiktsmessig i høringen. Slik sett øker antallet høringsinnspill som har noe å utsette på det formelle, eller kvaliteten, ved undersøkelsene utbyggeren har gjennomført.

3. Innspill som verner særinteresser og støtteinnspill

De berørte kommunene, Time og Hå, uttalte at konsekvensene var tilstrekkelig utredet. Time kommune mente det burde stilles krav i konsesjonsvilkårene om overflateavrenning og at grunnvannsnivået ikke skulle endres som en følge av tiltaket. Kommunen konstaterte at alternativ lokalisering av vindparken eller en mindre omfattende utbygging ikke var gjort rede for på en tilfredsstillende måte. Hå kommune ønsket at en videre utredning av fuglelivet skulle legges til grunn for videre planarbeid. Kommunen påpekte at detaljerte regler for mølleplassering, veitraseer, eventuelle verneobjekt osv. burde avklares i egen reguleringsplan.

Rogaland Bondelag er positive til vindkraft fordi en vindpark produserer ren miljøvennlig energi, og er et reversibelt inngrep i naturen. Når det omsøkte området i tillegg er lite egnet for intensivt landbruk, vil ikke en vindpark her komme i konflikt med eksisterende landbruk. De mener at KU er et grundig dokument for videre vurdering av planene. Bondelaget er positive til vindparken, men er bekymret for den visuelle virkningen vindturbinene vil få på landskapet. De mener likevel at folk vil venne seg til vindturbinene over tid, og at de vil gå inn som en del av kulturlandskapet og vitne om et aktivt og ressursvennlig produksjonsmiljø. Rogaland Bondelag etterlyser en mer detaljert beskrivelse av konsekvensene av fremtidig landbruksdrift i planområdet og avklaringer av bruksrett til veier, beiteinteresser, og en del

privatrettslige spørsmål.¹³ De mener at det bør legges vekt på detaljplassering av vindmøllene i terrenget for å sikre en best mulig plassering med tanke på det visuelle inntrykket. De anser grunneieren som en viktig samarbeidspartner for utbygger i en slik prosess. Utbygger bør pålegges å utarbeide en avviklingsplan til vindparken. I den forbindelse ønsker de en avklaring om veiene i området kan overtas av grunneierne vederlagsfritt dersom de ikke også må avvikles. Leveranser av varer og tjenester bør i størst mulig grad være lokal. Forbindelsen mellom vindparken og høyspentnettet bør føres som jordkabel.

Time Bondelag og Bondelaga i Hå har ingen prinsipielle innvendinger, men ber om at grunneierne deltar i planleggingen av parken så mye som mulig, og at man spiller på lag med dem. De håper det blir tatt mest mulig hensyn til naturen, da det finnes mye sårbar natur som myrer og annen utmark, men kan ikke se at det vil bli noen interessekonflikt mellom den fremtidige vindparken og jordbruksdrift i området. De mener det er viktig å sikre beiteinteressene i anleggsperioden, og at det ikke må åpnes for alminnelig ferdsel på veinettet i parken, men at dette er forbeholdt jordbruksinteressene.

Rogaland Natur og Ungdom viser i sin uttalelse til at klimaendringene er den største utfordringen vi står overfor i dag. De mener det er viktig å satse på nye fornybare energikilder også i Rogaland. All utbygging av energi medfører negative konsekvenser, også på Høg-Jæren. Rogaland Natur og Ungdom krever at negative miljøvirkninger minimaliseres, samt at det utredes alternativer dersom konfliktene med natur og miljø blir for store. De mener at konsekvensutredningen gir et godt bilde av prosjektet, men etterlyser en mer utførlig oversikt over mulige plasseringer med tanke på konfliktfylt visuell plassering og forholdet til biologisk mangfold og habitatvern. Det bør også utredes tiltak for å sikre at energien fra vindparken går til erstatning av energi produsert fra fossilt brensel. Selv om vindparken får konsekvenser for miljøet, mener Rogaland Natur og Ungdom at det er et viktig skritt i riktig retning i satsningen på fornybare energikilder i Norge og Rogaland. For å oppnå de nasjonale målene om vindkraftutbygging, må det bygges flere vindparker enn på Høg-Jæren. Vindparken er et bra miljøtiltak, og det finnes et stort potensial for vindparker som bør bygges ut også andre steder i Rogaland.

---

¹³ Slike spørsmål avklares som regel i en kontrakt mellom utbygger og grunneieren, se Trekknuten og for eksempel på spørsmål som grunneiere er opptatt av å få avklart.

Miljøstiftelsen Bellona kommer med en positiv uttalelse til prosjektet. Bellona er svært positive til vindkraft og mener at erfaring viser at vindmøllene bør plasseres av tiltakshaver i samråd med en landskapsarkitekt. Slik kan man redusere de spesifikke miljøbelastningene til et optimalt nivå. Tiltakshaver ønsker å plassere vindturbinene for best mulig produksjon, og en landskapsarkitekt vil kunne vurdere hvordan man best kan minimere visuell forurensing. På denne måten oppnår man høy produksjon og et lite miljøinngrep.

Det var også noen grunneiere og privatpersoner som sendte inn uttalelser til høringen. Tre privatpersoner uttaler seg positivt til vindparken. Interessant å merke seg er at den ene av disse er Rune Hersvik, senere styreleder i Jæren Energi AS. En nabo til prosjektet uttaler seg kritisk til prosjektet og krever at antallet møller reduseres drastisk, slik at vindparken kommer lenger vekk fra hans eiendom. En grunneier som omfattes av planområdet, skriver at han har egne planer om vindkraftutbygging på sin eiendom og går derfor mot tiltaket da det vil vanskeliggjøre disse planene. Den samme grunneieren informerer om at en foreslått vei går gjennom en myr han selv tidligere har søkt om å dyrke opp for jordbruk; han fikk da avslag på dette fordi myra var et kulturminne. Han kan ikke se at konsekvensutredningen belyser dette. Nærbø skogselskap savner en mer utførlig utredning i forhold til eksisterende skoger i området. For å ivareta sine interesser best, søker skogselskapet selv om konsesjon til tre vindturbiner og referer til konsekvensutredningen for plasseringen av disse (NVE 2004c).

Vi ser her noen rene interesseinnspill. Bondeorganisasjonene representerer de lokale bøndenes interesser. Dermed støtter de viktige partnere i prosjektet, grunneierne. Enkelte privatpersoner ytrer seg for å verne sine interesser, mens Bellona og Natur og Ungdom går inn for vindkraft, og gir sin støtte til prosjektet. I motsetning til de første innspillene jeg presenterte, som i hovedsak går inn for utbygging andre steder, eller ikke i det hele tatt, skriver Natur og Ungdom at det må bygges flere vindparker enn denne. Bellona skriver på sin side at alt som trengs for å ivareta landskapet, er en landskapsarkitekt. Dette er fjernt fra så vel de regionale offentlige myndighetenes, som fra organisasjonenes perspektiv.

Høringsinnspillene er i all hovedsak kritiske til prosjektet. Men med noen positive innspill, samt Rogaland fylkeskommunes åpning for en redusert utbygging, og kommunenes tilslutning i vektskålen, er ingenting avgjort. Enkelte av partene jobber for sine medlemmers private interesser, andre sine lovpålagte ansvarsområder. Slike høringsinnspill behandler

stedet som et kognitivt rom i Baumans modell, og de går inn i diskursen om vindkraft på Høg-Jæren med all den byråkratiske kompetansen de har.

Innspill som kritiserer lokaliseringen selv om de er positive til vindkraft, representerer Høg-Jæren som et estetisk rom i Baumans modell. Disse aktørene velger alle å formulere sine innspill innenfor den diskurstradisjonen som har blitt etablert rundt energiutbygging og miljøkonflikter i Norge. For å undersøke min antakelse om stedets betydning i saker om vindkraft brukte jeg på feltarbeidet en del tid på å følge opp dem som var mot vindmøller på Høg-Jæren på grunn av påvirkningen på landskapet. I intervjuer gir representanter fra Naturvernforbundet i Rogaland, Forum for Natur og Friluftsliv og Stavanger Turistforening, som senere engasjerte seg i saken, et innblikk i hva Høg-Jæren betyr for dem og hvorfor vindmøller ikke passer der.

– Naturen den svake part –

Forum for Natur og Friluftsliv er et samarbeidsnettverk mellom natur- og friluftslivsorganisasjonene på fylkesnivå. I så måte representerer organisasjonen ca 26 000 medlemmer. Foreningen skal blant annet jobbe for at natur- og friluftslivsinteressene blir ivaretatt i aktuelle saker i de enkelte fylkene. I Rogaland er 18 organisasjoner med på samarbeidet. Daglig leder høsten 2005 var Anne Katrine Lycke.

Hovedutfordringen i disse sakene er at områdene er dal- og heiområder, regulert som landbruks-, natur- og friluftslivområder (LNF), med mye beitemark, og er relativt øde. Det blir jo hundrevis av vindmøller og alle parkene skal ha vei, vi får veier i hele området. Det som kan skje med naturen her vil skje på en gang.¹⁴ Dette er den største arealutfordringen på lenge. Det som er bra i disse prosjektene er at det er kort vei til ledningsnett og forbruker. Det vi synes er synd er at Høg-Jæren (energipark) – det første området, kanskje er det mest eksponerte i hele Norge. Mange ble følelsesmessig

---

¹⁴ Andre informanter hos Fylkesmannen i Rogalands miljøvernnavdeling tok opp at det vil skje så store endringer av samme type i et ensartet område, de var redd for hvilke langsiktige virkninger dette vil ha på biologisk mangfold, og landskapstypen.

engasjert i Høg-Jæren-konflikten, de kom liksom og tok indrefiletten. Hva slags begrunnelse, fra et faglig hensyn, kan man si nei til når dette er godkjent?¹⁵

Vindparker er en god kraftkilde, vi er jo alle for det. Irreversible inngrep... det verste er veiene, de må ha fundament som tåler tunge vindmølledeler, sprengte og fylle ut... For oss som friluftsansjen er det viktigste at dette er de viktigste dagstturområdene i Sør Rogaland. En og en vindpark er ok, men det er omfanget..

Omfanget av landskapsendring ved en vindkraftutbygging skaper bekymring også hos Ståle Undheim i Naturvernforbundet i Rogaland.

Parallelt med dette (Høg-Jæren energipark) vokste det frem planer om vindmøller på hver en haug på Jæren. Med de vindparkene som er foreslått bygget i dag vil 330km² bli båndlagt. Til sammenligning er Stavanger kommunes areal 68km².

I tillegg til at endringene i landskapet vil skje så raskt som det gjør ved en vindkraftutbygging, ser de ikke på Høg-Jæren-saken isolert. De er opptatt av at summen av foreslåtte prosjekt i området vil endre hele landskapet på Jæren. Veier, som av noen betraktes som positivt for friluftslivet, vil skape sår i landskapet.

I Forum for Natur og Friluftsliv er de imidlertid ikke helt enige om hva slags posisjon de skal innta til vindparker.

Jeg og en del andre mener at det er viktig at vi engasjerer oss i disse sakene, men mange er uenige (i organisasjonen). Vannkraftutbygging er helt stoppet, vi har hele tiden sagt at vi må få alternativ energi og plutselig kom det (hun stopper og ler en kort latter og smiler), og så likte vi det ikke helt. Derfor er mange (i organisasjonen) mot at vi skal jobbe mot vindparker. Natur og Ungdom har jo vært for, hvertfall Høg-Jæren. De har jo et co2-fokus. De er flinke men er med på... vel diskusjonene kunne ha vært mer nyansert. Ser ut som de blir mer nyansert nå, de har sagt at de ikke nødvendigvis

---

¹⁵ Denne problemstillingen ble også tatt opp av informanter i Fylkesmannens miljøvernveddeling. Ettersom deres faglige anbefaling ikke var blitt fulgt i Høg-Jæren saken ville de nå spisse argumentasjonen i uttalelser til de nye "tematiske konfliktvurderingene".

vil støtte hva som helst. Organisasjoner som er mer klassisk naturvern er jevnt mer mot vindkraftutbygging.

Ståle Undheim, som representerer Naturvernforbundet, har vært særlig aktiv i arbeidet mot Høg-Jæren energipark. Deres innsigelse gikk ut på at Høg-Jæren energipark hadde feil plassering, og at det var åpenbare konflikter til natur, miljø, og landskap i dette området. I tillegg til høringsinnspillene ble det skrevet leserinnlegg i Stavanger Aftenblad, Jærbladet, Dagens Næringsliv, Dag og Tid og fagtidsskrift. De fikk innslag på NRK Rogaland, TV og radio. Samtidig arbeidet de med å påvirke lokale og regionale beslutningstakere. De knyttet kontakter med andre organisasjoner som Stavanger Turistforening, Foreningen For Norske Fortidsminnemerkeres Bevaring og Forum for Natur og Friluftsliv i Rogaland. De samarbeidet også godt med Fylkesmannen og søkte løpende samarbeidspartnere som Landskapsarkitektforeningen i Rogaland og Bolig- og byplanleggingsforeningen.

Ståle Undheim fikk laget noen visualiseringer av hvordan området ville bli seende ut, blant annet på flyfoto, for å legge vekt på hvor dominerende omfanget av vindmøllene ville bli i landskapet. I tillegg benyttet han seg av gjeldende arealplaner i regionen, som "Fylkesdelplan for friluftsliv, idrett, naturvern og kulturvern" (FINK), rapporten "Vakre landskap i Rogaland", register over biologisk mangfold, brosjyre om Synesvarden i Hå kommune, bilder av myrsnipe, og Arne Garborgs og Alexander Kiellands beskrivelser av jærlandskapet. Visualiseringene ble brukt for å vise størrelsesforholdet mellom vindmøller og andre bygninger på jæren som siloer, låver og bedehus. Virkemidlene som nevnt over skulle gjøre folk mer bevisst på hva dette landskapet er, og hva slags endring vindmøllene representerer. Temanummer av Ryggjavern, Naturvernforbundet i Rogalands medlemsblad, hadde tittelen: "Forbannelse eller velsignelse".

Interessant nok er deler av materialet han benyttet i sin argumentasjon skjønnlitteratur og informasjon for turister. Bilder av sørlig myrsnipe ble også brukt, men som en informant i Rogaland fylkeskommunes regionalplanavdeling tørt bemerket, var ikke sørlig myrsnipe spesielt egnet som symbol, da den best skilles fra sine artsfrender ved DNA-analyse. Undheims virkemidler her konstruerer Høg-Jæren som et vakkert sted vi må ta vare på. Kontrasten mellom hans forventning til folks estetiske rom, Høg-Jæren, og de faktiske forhold kommer tydelig frem.

På lokalt nivå, var det lite politisk motstand. Vet ikke hvorfor. Jeg hadde ikke trodd det, jeg hadde ventet mer motstand, forventet mer identitet knyttet til jærlandskapet. At det vil gå ut over Knudaheio er jeg sikker på – det er et viktig nasjonalt verneområde. Synesvarden-området vil bli forstyrret som rekreasjonsområde. Bakgrunnen ligger kanskje i at det ligger langt vekk fra andre områder, det er ikke i folks bakgård som Breiavatnet, eller hundremeterskogen (friluftsområder i Stavanger kommune). Det er ikke der overklassen har hyttene sine, det er et område for allmennheten.

Ståle Undheim fortsetter med en forklaring av jærbuen og jærkulturen og hvilken betydning den har for at folk i Time og Hå er for vindmølleparkene.

Det moderne er tradisjon på Jæren. Verneverdige hus, som har verdi for kulturhistorien, er jærbuen ikke interessert i. De har ikke begrep om vern. Fra 1840-1850 når industrilandbruket kom til Norge, har Jærbuen vært i front av det moderne landbruket. Det er mer entreprenørkulturen som gir deres identitet enn geografien. Det gjør at vi som prøver å formidle andre verdier har en enorm utfordring. Å ta vare på ting er reaktivt, det moderne, det nye er proaktivt. Å få folk på Jæren til å verne ei myr er helt umulig, men hvis de kan bruke gravemaskiner, teknologien sin, og anlegge ny våtmark, da er de helt for det. Det har blitt ganske populært å anlegge våtmark på Jæren, men å verne ei myr. Det er ingen interessert i. Synesvarden, og lynchheia, ligger bare der, og de har slitt med vinden i så mange år. De gleder seg over å få utnytte den. Hvem bruker området for rekreasjon – byfolk. Men det er interessant, for litt siden sa ordføreren i Hå han hadde begynt å se på at folk som ikke har slike områder til rådighet må tenkes på.

Vindmøller er helt i tråd med tradisjonen på Jæren – du er med på å skape noe, dette passer rett inn i kulturen. Lokale politikere burde ta ansvar for at kommuneplanene brukes og ikke bare dispenseres fra. CO2 og miljø hadde liten betydning for folk, det var mer at det var tøft og stilig – innovativt, nyskapende. Der du bur betyr litt og. Når du har greid å temme det meste, skaperkraft, du føler deg mektig. Det har tatt helt av (med vindmøllene).

Åpenbart er det et misforhold mellom lokalbefolkningens og Ståle Undheims oppfatning av stedet. Han trekker frem at brukerne av stedet er byfolk, men det er ikke Stavangers kulturelle elite, det er vanlige folks rekreasjonsområder. Han viser åpenbar tiltro til elitens evne til å stanse slike prosjekt i deres bakgård. Men de som mobiliserte mot Høg-Jæren evnet tilsynelatende ikke å nå frem med sine argumenter.

Stavanger Turistforening deltok i arbeidet mot en vindpark på Høg-Jæren. Men lederen i foreningen, Hanne Thomsen, fikk også komme med sterke innspill høsten 2005 da hun deltok i NRK-programmet Ut i Naturen (NRK 23.08.05). I programmet forteller hun om sitt arbeid som "naturlos". Med sin kunnskap om landskap er det ekstra givende å ta med mennesker ut på Jæren og fortelle om sporene etter folk der i tidligere tider. Jæren er spesiell på grunn av det åpne landskapet og at man står rett ut mot det åpne havet. I programmet beveger de seg i ulike områder på jærstrendene, men avslutter på "et sted man ikke kan unngå å reise til. Her skal vi se Jæren nesten fra oven". Stedet er Arne Garborgs dikterstue på Knudaheio. Vel oppe på Knudaheio blir Hanne Thomsen oppfordret til å komme med en karakteristikk av jærbuen: "De e jordnære, arbeidsomme, å utvikle nye ting har blitt veldig viktig, det e ikke mye de ikke har gjort noe med." Men, fortsetter hun: "det e mørke skyer over Høg-Jæren, skomle planer, 27 møller planlegges. Det e bra med vindmøller det e ikke det, men ikke på denne perlen av et jærlandskab." Programlederen Kari Bay Haugen spør: "Hvor sint er du nå?" "Ganske sint" svarer hun. "Jeg og mange med meg synes at det vil være en form for voldtekt... av Arne Garborgs Jæren, og av vårt Jæren. Vi synes ikke det går an! Det e andre steder det går an å sette opp vindmøller men ikke her!"

I et intervju med Hanne Thomsen forteller hun at Jæren er et symbolsk landskap. Ved vår (hennes) kunnskap om det viser det oss menneskers historie i landskapet. Gjennom sitt arbeid som "naturlos" opplever hun at mennesker, selv de som har bodd på Jæren hele sitt liv, drar fra en slik omvisning med en opplevelse av et landskap de ikke visste fantes. Med rester fra siste istid er området også rikt på geologisk historie. Vindmøllene vil trekke fokuset vekk fra landskapet som en slik "bærer" av kunnskap om kulturhistorie. Hanne Thomsen mener at folk som lærer om Jæren på slike turer får en ettertanke som forandrer deres opplevelse av landskapet. Nå er hun bekymret for at en slik ettertanke ikke lenger blir mulig: "Jæren vil aldri bli den samme igjen, den vil bli endret for alltid."

Denne endringen i folks oppfatning som oppstår som en følge av å se Jæren med ”Hanne Thomsens øyne” er interessant i lys av Baumans teori om sosiale rom. Personer som aldri før har opplevd det ”estetiske Jæren” lærer gjennom en reise å oppleve landskapet. At dette er noe selv de som har vokst opp der ikke har ”sett” før, kan vi ha i minnet når vi senere ser på det moralske rommet på Jæren i kapittel 5.

Utfordringen for disse høringspartene er å gjøre sine synspunkter relevante i diskusjonen om vindkraftutbygging på Høg-Jæren skal gis konsesjon. Dette løser de ved å underkommunisere årsaken til deres engasjement, oppfatningen av Jæren som et estetisk rom, og søker legitimitet gjennom de offentlige myndighetenes retorikk der Jæren er et kognitivt rom, styrt av regler og lover, visualisert ved bilder og kart. En grunn til å gjøre dette er å unngå at ”det kokte ned til å handle om visuelle forhold”, som Ståle Undheim hevder hans kontakt i Bellona uttalte. Men som nevnt er historien om miljøkonflikter i Norge en viktig premiss for hvordan slike diskurser foregår. Denne strategien nådde et delmål da NVE krevde tilleggsutredning i Høg-Jæren-saken.

NVE krever tilleggsopplysninger

Flere av høringsinnspillene til konsesjonssøknad og konsekvensutredning for Høg-Jæren energipark etterlyste bedre dokumentasjon av konsekvensene for den rødlistede fuglearten ”sørlig myrsnipe”.¹⁶ NVE var enig i dette og krevde tilleggsutredninger av konsekvensene for myrsnipa, samt kart over justeringer av vindturbiner og veier i området. De krevde også en vurdering av hvordan tiltaket eventuelt kunne påvirke nyere tids kulturminner. De nye utredningene forsinket prosjektets fremdrift ytterligere. Tilleggsopplysningene ble sendt NVE 2. april 2004 og høringsfristen ble satt til 14. mai samme år. Høringspartene lot seg ikke overbevise av resultatet av tilleggsutredningen.

Alle som en kritiserte at Jæren Energi AS ikke hadde gjennomført feltundersøkelser for forekomsten av sørlig myrsnipe. I tillegg ble tiltakshaver også kritisert for å ha benyttet gammelt kildemateriale, og for å skyve ansvaret for undersøkelser over på Norsk Ornitologisk

---

¹⁶ En rødlistet art er en plante- eller dyreart som på en eller annen måte er truet av utryddelse, utsatt for betydelig reduksjon eller er naturlig sjelden. Dette er arter som er sårbare for menneskelig aktivitet (www.dirnat.no).

Forening avdeling Rogalands frivillige innsats. Fylkesmannen i Rogaland mente at utbyggers påstand om å ikke kunne påkoste flere sesonger med feltundersøkelser var lite troverdig. Fylkesmannen mente at det allerede var fastslått at den sørlige myrsnipa har Høg-Jæren som kjerneområde og vurderte det slik at utbygger ikke tok problemstillingen alvorlig. Følgelig var ikke utredningsplikten oppfylt.

Rogaland fylkeskommune kunne heller ikke se at utredningsplikten var oppfylt angående sørlig myrsnipe. Foruten dette peker de på mangler i konsekvensutredningen som at nyere tids kulturminner ikke er vist på kart. Disse kulturminnene, sju tufter etter torvløer, antas å være utenfor planområdet etter at dette har blitt justert ved at Hellandsmyr er tatt ut av planen. Fylkeskommunen er ikke enig med Jæren Energi AS om verneverdien av disse tuftene. Selv om de er for nye til å være i SEFRAK-registeret, forteller de om nyere tids bruk av området og er dermed viktige kulturminner med lokal verneverdi, en verdi som vil gå tapt ved en endring i omgivelsene.¹⁷ Avslutningsvis retter fylkeskommunen kritikk mot NVE for ikke å pålegge tiltakshaver å utrede konsekvensene for kulturlandskapsverdier i regional/nasjonal sammenheng. I forhold til dette og med særlig vekt på det nasjonalt viktige kulturminnet Knudaheio mener Rogaland fylkeskommune at NVE ikke har sørget for at saken er godt nok opplyst.¹⁸

Norsk Ornitologisk Forening avdeling Rogaland (NOF) tar i sin helhet for seg forholdet til sørlig myrsnipe. De mener at tilleggsopplysningene langt på vei etterlyser informasjon fra NOF mens det er tiltakshavers eget ansvar å opplyse saken. Tiltakshaver viser til at NOF har fått midler av Fylkesmannen i Rogaland for å gjennomføre registrering av myrsnipe i området. NOF understreker at dette arbeidet baseres på frivillig innsats, og heller ikke har vært rettet mot det spesifikke planområdet. Utover dette er de svært kritiske til tiltakshavers kildebruk og at det ikke kommer frem på hvilken måte refererte enkeltpersoner har bidratt til å opplyse saken – opplysninger de anser som ikke dokumenterte og anekdotiske. For å kunne gi sin tilslutning til at utredningsplikten er oppfylt, forutsetter de en vesentlig grundigere dokumentasjon og en vitenskapelig holdbar vurdering av hvilke konsekvenser tiltaket vil få. Som før hevder NOF at området som er foreslått for vindparken, ikke er akseptabelt i forhold til miljøverdiene, og at hensynet til en trua fugleart og andre miljøhensyn må gå foran utbyggingsinteressene.

---

¹⁷ SEFRAK er et landsdekkende register over eldre bygninger og andre kulturminner (www.riksantikvaren.no)

¹⁸ Knudaheio var dikteren Arne Garborgs sommersted, bygd i 1899 (www.kulturnett.no).

Naturvernforbundet i Rogaland mener det er oppsiktsvekkende at tiltakshaver konkluderer med at sørlig myrsnipe ikke finnes innenfor planområdet og at det dermed ikke er noen konflikt mellom en vindparkutbygging og fugl i området, på tross av at Statens Naturoppsyn har registrert fuglen i området med sannsynlig hekking. Naturvernforbundet mener at området er et kjerneområde for arten og krever feltundersøkelser i ett til to år for å klargjøre i hvilket omfang sørlig myrsnipe hekker i området samt dens utbredelse. Naturvernforbundet mener at tiltaket ikke er tilstrekkelig opplyst uten resultater fra en slik kartlegging. Videre kritiserer de planprosessen for vindkraft i Norge for å skje etter impulsmetoden i påvente av gode økonomiske støtteordninger. Naturvernforbundet etterlyser en saklig, godt argumentert og helhetlig planlegging og holder NVE ansvarlig for ikke å sørge for dette. Naturvernforbundet mener at potensialet for vindkraft i Norge er stort, men forutsetningen bør være at lokalisering og planlegging skjer ut fra gode, overordnede arealforvaltningsprosesser, innenfor rammen av nasjonal og regional arealpolitikk. De mener at større vindparker ikke kan konsesjonsbehandles før det foreligger en fylkesplan for vindkraft og at alle planlagte prosjekt i mellomtiden må utsettes. Med referanse til at så mange høringsparter så sterkt har frarådet utbyggingen, ber de NVE om ikke å gi konsesjon til prosjektet.

Fortidsminneforeningen i Rogaland henviser til sin tidligere uttalelse og mener at Jæren Energis tilleggsopplysninger ikke kan tas seriøst. De registrer at tiltakshaver gjør rede for hvordan de vil behandle nyere kulturminner dersom disse finnes, men at tiltakshaver i sin helhet unnlater å kommentere Fortidsminneforeningens innspill til høringen, der pekte de på den voldsomme innvirkningen de enorme mastene og anlegget vil ha på et særpreget kulturlandskap med spor av menneskelig kultur gjennom mange tusen år. Tiltaket vil ødelegge kulturlandskapet visuelt, auditivt og estetisk. FR mener at det er enighet om at de store vannkraftutbyggingenes tid er over, og at man i tråd med denne oppfatningen må vektlegge de miljømessige sidene sterkere enn kraftproduksjonen – en kraftproduksjon de mener er svært beskjeden og ikke vil kunne forsvare inngrepet i naturen. Tiltaket bør avvises og utbygging av vindkraft må henvises til andre, mindre sårbare områder (NVE 2004c).

Av de ulike uttalelsene er det noen tema som gjentas. Flere av partene, selv kommunene Time og Hå som er positive til prosjektet, konstaterer at utbyggeren ikke har redegjort for en alternativ lokalisering av vindparken. Det blir også påpekt at utbyggeren ikke har vurdert tiltaket opp mot ”Egnethetsanalyse for vindkraft i Rogaland 2000”. Disse to punktene ble stilt

som krav til utbyggeren av NVE i konsekvensutredningsprogrammet. Utbyggeren har altså unnlatt å gjøre rede for to forhold i sin fremstilling av konsekvensene av en vindpark på Høg-Jæren. I tillegg mener Fylkesmannen i Rogaland at utredningsplikten ikke er oppfylt når det gjelder undersøkelser av sørlig myrsnipe i området. Direktoratet for naturforvaltning mener det samme. Rogaland fylkeskommune mener det kreves en bedre utredning av kulturlandskapsverdiene i en regional og nasjonal sammenheng. Andre innspill peker på disse elementene, og NVE ba senere om tilleggsopplysninger for nyere kulturminner og sørlig myrsnipe.

Vi ser her flere måter høringspartene forsøker å øke muligheten for at det er deres perspektiv på vindmøller på Høg-Jæren som skal vinne frem. Som nevnt tidligere benytter de seg av formaliteter ved høringen for å kreve at flere undersøkelser må gjennomføres eller at en konsesjon ikke kan gis. Særlig Fylkesmannen representerer synet at når NVE har stilt krav til utbyggeren som ikke er oppfylt, burde det automatisk føre til at konsesjon ikke gis eller i det minste at en tilleggsutredning blir krevd for alternativ lokalisering og forholdet til ”Egnethetsanalyse for vindkraft i Rogaland 2000”. Man kunne også tenke seg at NVE ville være kritiske til at Jæren Energi AS eller deres konsekvensutredere ikke tok NVEs krav til utredning alvorlig nok. Men i stedet for å kreve at utbyggeren måtte gjøre denne jobben om igjen, argumenterer NVE i sin konklusjon for at Jæren Energi AS egentlig ikke trengte å utrede disse to kravene når det kom til stykket.

I konsekvensutredningsprogrammet for Høg-Jæren av 30. oktober 2001 stiller NVE under punktet ”Annen arealbruk” krav til Jæren Energi om å vurdere Høg-Jæren Energipark i forhold til ”Egnethetsanalyse for vindkraft i Rogaland 2000”. Under punktet ”Alternativ lokalisering” bes de også om å begrunne valget av lokalitet fremfor andre alternativ, dette også i lys av vurderingen av tiltaket i forhold til ”Egnethetsanalyse for vindkraft i Rogaland 2000”. I sin vurdering av konsesjonssøknad og konsekvensutredning i 2004 skriver NVE at de anser utredningen av en alternativ lokalisering som å ha vært en del av Jæren Energis arbeid med lokalisering av et egnet område i forkant av søknaden, og at dermed Høg-Jæren er den best egnete lokaliteten. Jæren Energi trenger altså ikke å argumentere for sin lokalisering fremfor andre alternativ. Ei heller trenger de å argumentere for at de ikke gjør rede for krav som ble stilt i NVEs konsekvensutredningsprogram. Når dette blir påpekt av kritiske røster, er det NVE som på vegne av utbygger gir en forklaring på hvorfor det ikke er nødvendig å gjøre rede for temaet, i stedet for å kreve et slikt svar av utbygger.

Angående ”Egnethetsanalyse for vindkraft i Rogaland 2000” konstaterer NVE: ”...at tiltakshaver har valgt å ikke vurdere tiltaket opp mot ’Egnethetsanalyse for vindkraft i Rogaland’” (NVE 2004a:26). Selv om flere høringsparter har påpekt denne mangelen, stiller ikke NVE på nytt krav om en redegjørelse, men refererer til sin gode kjennskap til egnethetsanalysen. Egnethetsanalysen kan ikke erstatte den mye grundigere utredningen som konsekvensutredningen og konsesjonssøknaden utgjør. Det er altså to krav som er stilt til konsekvensutredningens innhold, som Jæren Energi har unnlatt å kommentere. I stedet for å be om disse opplysningene, viser NVE til politiske myndigheters beslutninger i forhold overordnede planverk som fylkesdelplaner og egnethetsanalyser.¹⁹

Krav fra NVE om å tilfredstille disse manglende punktene ville medført flere måneders ny behandlingstid og ny høring. Særlig lite gunstig er det å ikke få vurdert Høg-Jæren energipark opp mot ”Egnethetsanalyse for vindkraft i Rogaland 2000” ettersom Høg-Jæren-området ikke anbefales å bygges ut. Høringsinnspillene til tilleggsopplysningene hevder at saken ikke er tilstrekkelig opplyst og krever at NVE ber om grundigere undersøkelser før et vedtak kan fattes. Det har nå gått 1 år og 4 måneder fra konsesjonssøknaden og konsekvensutredningen ble sendt på høring. NVE vil ikke kreve flere undersøkelser og begrunner dette med at informasjonen i høringsinnspillene som ber om mer informasjon, sammen med tilleggsopplysningene gir tilstrekkelig informasjon. Dette må være en bitter pille å svelge for høringspartene. Ikke bare er deres krav om flere utredninger avvist, men NVE mener at de selv har bidratt til å opplyse saken (NVE 2004c:25).

---

¹⁹ I 2005 ble regionalt planverk ytterligere svekket ved at den daværende miljøvernministeren på vegne av eget departement og Olje- og energidepartementet fastsatte at regionale planer ikke skulle ha innvirkning på konsesjonsbehandlingen fordi regjeringen var i ferd med å utforme tematiske konfliktvurderinger og retningslinjer for vindkraftverk (MD 04.03.05 og MD 06.07.05).

4. Sluttbefaring og beslutning

Sluttbefaring - siste mulighet for å påvirke høringsprosessen²⁰

NVE arrangerte sluttbefaring av planområdet på Høg-Jæren den 3. november 2003, nesten to år før jeg begynte på mitt feltarbeid. Høsten 2005 fikk jeg imidlertid anledning til å delta på en sluttbefaring på Lista. Sluttbefaringen skulle, som folkemøtene med forhåndsmelding, vise seg å være en god arena for deltakende observasjon.

Den 24 november 2005 deltok jeg på NVEs befaring av Lista vindmøllepark i Farsund kommune, Vest-Agder. Norsk Miljø Energi Sør AS (NMES), et selskap eid av Fred Olsen Renewables AS (FORAS), søkte om konsesjon for vindparken med 34 vindturbiner og 102 MW installert effekt den 19. mai 2005. Fra NVE kom direktøren, Agnar Aas, leder for avdeling for konsesjoner, Arne Olsen, og saksbehandler Lars Håkon Bjugan. NMES stilte med Tor Helge Kjelby, Pål Gjesdal og Mats Sjöberg. Riksantikvaren var representert, og fylkesmann, fylkeskommune og kommune møtte opp mannsterke. Andre deltagere på møtet var nestlederen i Natur og ungdom, grunneiere og andre som hadde engasjert seg i saken.

Møtet startet klokken 0930 i Farsunds kommunehus` kantine. Agnar Aas introduserte seg selv og åpnet møtet med å be alle tilstedeværende å presentere seg selv. For NVEs direktør er formålet med en slik befaring etter at høringsinnspillene er kommet inn å få et best mulig inntrykk av hva saken handler om lokalt, et inntrykk, sier han, NVE vil ta med seg tilbake til Oslo, hvor de vil fatte et vedtak om konsesjon. Han oppsummerer saksbehandlingsprosessen der NVE har mottatt 35 høringsinnspill fra nasjonale, regionale, og lokale myndigheter, samt fra organisasjoner og enkeltpersoner lokalt. Flere av innspillene har kritisert konsekvensutredningen for å være mangelfull i kategoriene turisme, kulturminner, støy, skyggekast og refleksblink, bygging av boliger og hytter samt verditap av eiendom. Konsesjonssøknaden har også fått kritikk for konsekvensene for fugletrekk, landskap og turisme. Vest-Agder fylkeskommune og Fylkesmannen i Vest-Agder har fremmet innsigelse

---

²⁰ Bildene fra sluttbefaringen er gjengitt med tillatelse av Norsk Miljø Energi Sør AS.

til reguleringsplanen, men etter Energiloven og Forvaltningsloven må likevel NVE gi konsesjonssøkeren et svar. Han avslutter med at NVE legger vekt på en åpen prosess og en god begrunnelse slik at alle skal se hva de legger vekt på.

Tor Helge Kjelby fra NMES gir en orientering om saken. NMES har jobbet med dette prosjektet i flere år og har hele tiden fått gode tilbakemeldinger fra kommunen. I Vest-Agder finnes det flere gode steder for utbygging av vindkraft, men ingen så gode som på Lista. Han trekker frem hvor mye selskapet allerede har investert i dette prosjektet og er overrasket over det han oppfatter som regionale myndigheters plutselige motstand mot prosjektet. Etter en rask gjennomgang av opplegget for dagen, deles det ut program med visualiseringer av vindmølleparken fra utvalgte punkter vi skal besøke. På hvert sted vil NMES gi en orientering etterfulgt av innspill fra deltakerne.

Første stopp

Lista vindmøllepark:
Ulgjell

Anbefalt betrakningsavstand: 30 cm
Fotografert: 06.06.2004 kl. 12:00
Brennvidde: 43 mm
Kamera: Nikon D100
Karensprunt: UTM WGS84 Zone 32N: 304 056 Nord: 6 446 975
Vinkelobjekt: 28° gjæst
Fokusering: 0 gader

 PARES
PÅREISNING OG REISE

Bussen stopper ikke langt fra en hytte. Vi samles ved den, og Tor Helge Kjelby innleder om vindmøllenes synlighet. Agnar Aas holder opp visualiseringen i programmet slik at alle kan se

hvilken side de skal se på. En mann tar ordet for å gjøre gruppen oppmerksom på at bildet er tatt med et 35-55mm objektiv og at det menneskelige øyet ser med omtrent 50. Dermed ser det ikke ut på bildet som det vil gjøre i virkeligheten. En mann kledd i grønt Fjellreven turtøy og rallarhatt fortsetter innspillet på østlandsdialekt. Han gjentar flere ganger ”når vi ser bildene, blir vi lurt; selv om det er gode grunner til å bruke vidvinkel slik at vi får se et større område, så blir vi lurt”. Tor Helge Kjelby fra NMES kommer raskt på banen for å opplyse alle om at de må se under bildet i programmet. Der står det fra hvilken avstand man skal betrakte bildet for å oppnå et realistisk inntrykk. Til det gjentar den grønnkledde: ”når vi ser bildene blir vi lurt”. En representant fra Fylkesmannen benytter anledningen til å poengtere at to radiomaster som står ca 2-300 meter fra hytta i retning av området vindmøllene foreslåes plassert, synes meget godt fra utkikkspunktet. Mastene anslår han til å være ca 30 meter høye. Han vil at folk skal merke seg dette, da det er et problem at folk ikke forstår hvor forskjellig dette vil se ut med 2,5 MW vindturbiner.²¹

Mannen som åpnet diskusjonen i gruppen om øyets betraktningvinkel, tar ordet igjen. Han sier at utbyggingen vil rasere fuglelivet i området, men er så sint at han ikke klarer å fullføre. Den grønnkledde tar ordet igjen: Hva om dette området her kan være det samme som Nordmarka er for folk i Oslo, et område kort vei fra byen der folk kan oppleve naturen og oppleve naturens ro og fred. Da tar en pensjonist ordet, også han med østlandsdialekt, og sier at utbygginga med fine grusveier inn i området vil gjøre det mye lettere for gamle og folk som har vanskelig for å bevege seg i dette området. Han mener at stiene er dårlig merket og det er mye gjengrodd. Andre protesterer og sier at stiene er fine og godt merket. Etter litt av det samme går vi til bussen og reiser til neste betraktningpunkt, som er midt i en av vindparkdelene. På bussen fortsetter praten. Folk sitter sammen med dem som de kom med, eller som deler deres oppfatning av prosjektet. Utenom det prøver utbyggerne å svare på spørsmål fra folk og holde oppe en god tone i diskusjonen. Agnar Aas er en attraktiv samtalepartner, og muligheten for å påvirke hans oppfatning av prosjektet blir brukt av alle parter. Bussen stopper ganske langt fra utkikkspunktet, og vi går i bratt og ulendt terreng i ca 30 minutter. Gruppen sprekker opp i mindre grupper som holder samme tempo. De fleste holder diskusjonen aktivt i gang mens de går. På toppen av en knaus samles vi og igjen introduserer Tor Helge Kjelby med hvor vi er og hva vi skal se på her. En representant fra den lokale ornitologiske forening tar opp igjen temaet om fugl. Han kan fortelle at akkurat her fra

---

²¹ 2,5 megawatts vindmøller er ca 100 meter høye.

denne knausen kan du se all slags fuglearter, ikke minst ugler og rovfugl. Han er svært bekymret for at vindmøller her vil få fatale konsekvenser for fuglelivet.

Lynghei eller krattskog

På denne knausen er det fylkeskommunens avdeling for kulturminnevern og representanten fra Riksantikvaren tar opp sine saker. For det første er dette et område preget av karakteristisk heilandskap med lynghei, og for det andre finnes det tre bygdeborgere i nærheten. De omtaler de tre borgene som et system av bygdeborgere. I forhold til disse punktene kan de ikke se at det vil være mulig å plassere vindmøller i området, da dette vil ødelegge opplevelsen av heilandskapet og komme for nær systemet av bygdeborgere. Grunneierne som er til stede, tar raskt til orde mot det de mener er en feilaktig benevning av landskapet. ”Det kan være det at det en gang va et heilandskap her, men nå e det bare krattskog.” Krattskog gjentas gang på gang for å understreke den dårlige landskapskvaliteten. For bonden blir landskapet dårlig til beiting, og det produseres heller ikke skog som kan brukes til ved eller treverk.

NMES er enig i at bygdeborgene er nær, men de kan ikke forstå at det er et system. De peker på at borgene er blitt etablert helt uavhengig av hverandre og ikke har mer til felles enn at de ligger i nærheten av hverandre. Representantene fra fylkeskommunen og Riksantikvaren gjentar sitt perspektiv og vil ikke gå i dialog om temaet. De er fast bestemt på at det ikke kan bygges vindmøller her. Andre kommer til med debattinnlegg som er kjent fra høringsprosessen, og til disse ber Agnar Aas om at man ikke gjentar det som er kjent fra før, men kommer med opplysninger som ikke har blitt viet nok oppmerksomhet eller er spesielt viktige på dette utkikkspunktet. Kort tid etter avsluttes seansen på fjellknausen, og vi beveger oss nedover til bussen igjen.

På veien ned blir jeg gående bak grunneierne og en av representantene fra fylkeskommunen. De snakker mye om at det er absurd å ikke innse at dette området bare er krattskog og at det ikke brukes av noen til naturopplevelser. De snakker også om bygdeborgene, og en bonde forteller at han traff to tyske turister samme sommer som spurte ham om hjelp til å finne dette kulturminnet som stod på kartet deres. Han tok dem med til bygdeborgen, og han kunne fortelle at de ble veldig skuffet, de kunne ikke forstå at dette var merket som en severdighet

ettersom det var helt overgrodd. Mannen fra fylkeskommunen forklarer hvem som har bygget borgene og når de var i bruk og hvorfor det er viktig. Til det svarer bøndene at ”det er klart at for deg er de viktige, du som har greie på sånt”.

Vel nede i bussen deles det ut niste, kaffe og brus, som vi nyter på vei til neste stoppested. Det er fortsatt mye prating i bussen, men turen opp og ned til knausen ser ut til å ha tatt litt av piffen ut av gruppen. På Rudjord, stopp 3, slår busssjåføren av motoren etter Tor Helge Kjelbys innledning. Mannen som har uttalt seg mye om konsekvensene for fuglelivet, utbryter da: ”Hør hvilken forskjell det er å ikke ha en slik buldring i bakgrunnen, jeg er sikker på at dere også la merke til hvor godt det var at motoren ble slått av. Slik vil det bli med vindmøller her, det vil aldri være stille.” En ung kvinne som har flyttet til området fra Tyskland, forteller da at da hun flyttet hit, bodde hun like ved en bekk. I begynnelsen fikk hun ikke sove for støyen fra bekken, men etter hvert ble hun vant til det, og nå må hun tenke på bekken for å høre den. Pensjonisten som snakket om fordelene med veier inn i naturen for gamle, bor like ved. Han forteller at han jobbet som flymekaniker i mange år og bodde like ved en flyplass. Til og med jetflyene vendte man seg til, så den lille susingen fra vindmøllebladene ønsket han like velkommen som klukkingen fra en bekk.

Lista vindmøllepark:
Rudjord (mot nordøst)

Anbefalt betrakningsavstand:	37 cm
Fotografert:	25.08.2004 kl. 13:00
Brennvidde:	43 mm
Kameraobjektiv:	UTM WG08M Bone02
Vindretning:	336 grader
Fokusering:	30 grader

Kamera: Canon Ixus 500
Not: 6 44 313

inCAR
PARES
ERBEHÖR - HELLE - ANWÄTTER

Det er tydelig at mange i gruppa ikke er enig i disse utsagnene om støy fra vindmøller, men etter pensjonistens innlegg er det ingen som synes å ville ta ordet.

Ved stopp 4 kommer debatten om visualiseringenes evne til å vise hvordan vindmøllene på stedet faktisk vil se ut, opp igjen. Nå er det noen som mener at bildene ser litt vridd ut. NMES` representanter forsøker å forklare at det er en visualisering, og at bildet må betraktes på rett avstand. Den grønnkledde kommer tilbake til perspektivet, ”vindmøllene synes ikke så godt på bildet, men du må på se bildet og så med øynene, og se om det ser annerledes ut i virkeligheten. Det er derfor vi blir lurt”. Representantene fra NMES er tydelig oppgitt over den tilbakevendende kritikken av fotografiene og spør: ”Hva er løsningen på problemet da? Finnes det noen løsning?” Til svar får de bare mer av den samme kritikken. Bildene kan ikke vise folk hvordan det kommer til å se ut.

Lista vindmøllepark:
Einarsneset

Anbefalt betraktningsavstand:	42 cm
Fotografert:	06.05.2004 kl. 10:50
Brennvidde:	40 mm
Kamerapunkt:	UTM WGS84 Zone 32
Vindretning:	325 grader
Fotostilling:	300 grader
	6M 350 400
	Model: Nikon D100
	Num: 6 437 626

INTEP PARES
LANSERING - NETT - ANALYSE

På de to siste stoppene, Lista fyr og plante- og dyrefredningsområdet Einarsneset, kommer det færre innlegg, og ingen har noe særlig nytt å melde med unntak av pensjonisten som mente at støy fra vindmøllene ville man venne seg til.²² På Lista tar han opp at NMES skriver i

²² Einarsneset er for øvrig mobilfri sone fra sommeren 2006

konsesjonssøknaden at vindparken er trukket unna landskapsvernområdet. Dette gir inntrykk av at NMES tar hensyn til landskapsvernet, men likevel ligger parken like inntil grensene. Det er ikke nok, mener han.

Vi returnerer til kommunehuset hvor Agnar Aas igjen innleder til diskusjon. Han sier han synes de hadde en fin seanse på fjellet, stopp 2, med mange gode innspill. NVE mener at enhver innbygger har og må ha rett på å si sin mening om saken. Han fortsetter med at det er positivt at så mange som bor i området har deltatt, det bringer frem alle dimensjonene på en positiv måte, og at NVE vil legge stor vekt på kommunens beslutning i saken. Det blir noen få innlegg, blant annet fra Fylkesmannens representant, som gjentar at konflikten med lyngheia gjør konfliktnivået svært høyt for deres del. En prest som har deltatt aktivt i debatten i Farsunds avis, vil minne politikerne om at et vedtak om vindkraft i området går på tvers av alle andre vedtak som er fattet om dette området, og avslutter med: ”av alle tenkelige steder der det blåser mye, er Lista det verst tenkelige stedet.” Natur og ungdom kommer med en støtteerklæring til vindkraft, men ikke uten at det tas hensyn til biologisk mangfold.²³ Ordføreren takker for en bra tur. Den har fått frem mange synspunkter fra mange sider. Han maner til edruelig argumentasjon og sier at mange politikere fremdeles ikke har bestemt seg for hvordan de vil stemme. Agnar Aas avslutter med at denne turen har vært veldig nyttig for saksbehandlerne i NVE. En slik befarings gir et visuelt inntrykk av hva saken gjelder. De vil nå vurdere om saken har vært godt nok opplyst, og i påvente av kommunens beslutning komme med sin vurdering. Til sist poengterer han at NVE ser på samfunnsnyttene kontra konsekvensene og forholder seg til de politiske målsetningene regjeringen har signalisert. Andre steder, som i Farsund, hører de ofte at vindkraft er fint men det passer ikke her, men det er prinsippet om vi ønsker vindkraft eller ikke, som vil bli avgjørende. Dels vil deres vurdering være fundert på skjønn, men de legger vekt på en tydelig begrunnelse slik at alle kan forstå NVEs beslutning. Han takker igjen for en fin tur. Etter fem og en halv time er befaringsen over og folk har det travelt med å komme seg hjem.

---

²³ I løpet av de seks månedene jeg var på feltarbeid utvidet Natur og ungdom innspillene sine om vindkraft fra kun å handle om klima, CO₂ og ren energi, til å inkludere vern av flora og fauna. De fikk tidvis mye kritikk av Naturvernforbundet for å bare fokusere på globalt klima, og denne dreiningen mot også å ta hensyn til biologisk mangfold er en tilpasning til kritikken.

NVE kom, NVE så, NVE dro

Den siste muligheten for å påvirke høringsprosessen i saken om vindpark på Lista blir i hovedsak benyttet på to måter: 1. Gjennom en saklig argumentasjon for sitt perspektiv der man kan bruke stedet for å synliggjøre konsekvensene av tiltaket. 2. Som en utblåsning av sin oppfatning av tiltakets konsekvenser. Det er sannsynlig at begge argumentasjonsformene vil gjøre inntrykk på saksbehandlerne i NVE, men hva slags inntrykk tar de med seg? Under befaringen ble tålmodigheten med innlegg om visualiseringenes realisme satt på prøve. Påstander om støyplagen falt til grus i bekkens klukkende sus. Og fugleentusiaster som tar fugleliv så alvorlig som noen kan gjøre, risikerer å bikke over grensen for entusiasme. Befaringen er NVEs arena, og de som selv er i byråkratiet, synes å best få frem sine synspunkt. Landskapsvern og kulturminnevern har blitt understreket, mens vindmøllenes synlighet, støy, og risikoen for fuglelivet har blitt overdrevet på grunn av individers engasjement til temaene. For saksbehandlerne i NVE vil dette være den grundigste besiktigelsen av prosjektområdet de har deltatt på. Utkikkspunktene til visualiseringer er ofte foreslått av folk eller organisasjoner som er kritiske til prosjektet. Å ferdes i landskapet de før bare har kjent gjennom kart og beskrivelser, åpner opp for en annen forståelse av stedet. Det er mulig at denne forståelsen kan gi større gjennomslag for argumenter om at vindmøller ikke passer på dette stedet. Likevel kan ingen si etter dette møtet at noen av utsagnene på stoppestedene har vært vellykket i den forstand at de har formet saksbehandlerne oppfatning.

Som en observatør uten engasjement for eller mot en vindpark på Lista dro jeg fra møtet med en følelse av tomhet. Når jeg satte meg i utbyggers sted, kunne jeg ikke se at sluttbefaringen hadde gått veldig bra; stemningen var stort sett negativ. Med tanke på hvor mye oppmerksomhet som ble tatt av den grønnkledde som gang på gang gjentok: ”vi blir lurt når vi ser på bildene”, sammen med de regionale myndighetenes steile holdning til prosjektet, kan de nå bare håpe at de har gjort et grundig nok arbeid med konsekvensutredningen og gode forslag til avbøtende tiltak hvor prosjektet kommer i konflikt med andre interesser. Satte jeg meg i turgårens, fugleentusiastens eller landskapsestetikernes sted, hadde jeg fått muligheten til å si min mening. Men jeg var uten mulighet for å vite hvordan denne meningen ble mottatt eller om den vil bli tatt til følge av NVE.

Høringen skal sørge for at alle aspekter ved et vindkraftprosjekt blir belyst og at konflikter med involverte parter avklares. Opplevelsen av avmakt som jeg kunne låne ved å delta på en

slik sluttbefaring, er også noe av høringens karakter. Som Agnar Aas sa ved møtets slutt, er det samfunnsmessige behov satt opp mot ulempene, vurdert i lys av prinsipielle politiske beslutninger, som er styrende for deres beslutninger.

Etter at alle høringsinnspill til konsekvensutredning og konsesjonssøknad er mottatt, og partene har fått anledning til å utdype sine innspill på sluttbefaring, fatter NVE sin beslutning om vindkraftprosjektet får konsesjon. Konsesjonssøknaden, konsekvensutredningen og høringen skal gi NVE et tilstrekkelig beslutningsgrunnlag. Både utredningene som utbygger produserer samt høringspartenes uttalelser utgjør beslutningsgrunnlaget for å gi eller ikke gi konsesjon, samt hvilke vilkår som stilles til utbyggingen hvis den tillates.²⁴

Høringsinnspillet et tveegget sverd

I tilfellet Høg-Jæren-energipark krevde mange av høringsinstansene at det måtte gjennomføres ytterligere undersøkelser. På tross av 6 sterke innspill som kritiserte tilleggsopplysningene til konsesjonssøknaden, mente NVE at beslutningsgrunnlaget var tilstrekkelig. NVE vedtok å gi Jæren Energi konsesjon og ekspropriasjonstillatelse for å bygge og drive Høg-Jæren energipark den 8. september 2004 (NVE 2004a og 2004b).

I stedet for at NVE tar høringspartenes krav til følge, skrev NVE i konsesjonsvedtaket at disse høringsinnspillene i seg selv hadde bidratt til å opplyse saken slik at flere undersøkelser ikke var nødvendig. Dette var et stort nederlag for fylkesmann, fylkeskommune og interesseorganisasjonene. I stedet for at deres bidrag til høringen skulle få konsekvenser som gjorde det umulig å gi konsesjon på dette tidspunkt, bestemmer den som styrer høringen at flere undersøkelser ikke er nødvendig på grunn av deres bidrag. Hendelsen er interessant fordi den rokker ved forståelsen av høringen som en rasjonell og nøytral arena. Det er høringens vesen som ved byråkratiske regler og prinsipper om åpenhet skaper en forventning om nøytralitet hos den som deltar i den, eller ser den fra utsiden. Men situasjonen som oppstod i Høg-Jæren-saken, viser at det er en skinn-nøytralitet i høringsinstituttet. Man kan derfor se på høringsprosessen til konsesjoner for vindkraft ikke som en likeverdig meningsutveksling der

---

²⁴ Vilkår kan typisk være krav om avbøtende tiltak for å minske naturinngrep og lignende.

”de gode argumenter vinner frem” men som en institusjon som er styrt av en som selv er part i saken.

NVE må gjennomføre den norske regjeringens politikk på området. Denne part som arrangerer og gjennomfører høringsprosessen, er altså ikke nøytral part og har mulighet til å selv definere hva som er tilstrekkelig for høringen.

En høring fremstår som en demokratisk institusjon. Alle berørte parter skal gis anledning til å uttale seg og har rett på å få behandlet sine innspill. Likevel er det enkelte elementer ved en høring som medfører at ulike aktører bedre når frem med sin demokratiske deltagelse. I en utbyggingssak i Irland gjør Adrian Peace (1995) noen observasjoner som er relevante for denne forståelsen av høringsprosessen.

På den irske landsbygda kjøpte industrikonsernet Dow Chemicals en tomt for å bygge en fabrikk og produsere kjemikalier. Lokale myndigheter var positive til utbyggingen, som ville gi inntekter og arbeidsplasser lokalt. Lokalbefolkningen derimot mobiliserte mot det de oppfattet som en total ødeleggelse av deres lokalsamfunn og fikk stort gjennomslag i befolkningen. Det gikk mot en konflikt der Dow Chemicals benyttet seg av de formelle rettighetene de hadde. De hadde tillatelse til å bygge og drive fabrikk, og de eide eiendommen. For å komme til en løsning på motsetningen ble det kalt inn til høring. Denne typen høring skiller seg fra den vi er kjent med fra Norge. Høringen er nøytral, og de som gjennomfører høringen er jurister og fagfolk. Peace beskriver hvordan representantene for den lokale aksjonen mot utbygging har høye forventninger til at høringen skal fatte en beslutning til deres favør, ettersom de har hatt så stort gjennomslag lokalt. Dessverre for dem ender det med tap, og høringen stadfester at Dow Chemicals er i sin fulle rett til å bygge og drive sin fabrikk.

Peace' analyse av denne hendelsen er at den lokale aksjonsgruppen ikke kunne nå frem i høringen på grunn av sin rurale og emosjonelle argumentasjon. Argumentasjonen som hadde hatt slik suksess i hjemtraktene, kunne ikke måle seg med Dow Chemicals korps av jurister og ingeniører som stilte som ekspertvitner. Peace argumenterer for at høringen, som skal være nøytral, ikke er det. Han sier videre at den kun har som å oppgave å bekrefte at myndighetene hadde gjort rett i å gi sine tillatelser til industrikonsernet.

Om dette er tilfellet skal ikke jeg vurdere her, derimot er det langt mer interessant å se på deler av argumentasjonen som leder Peace til en slik konklusjon. Peace oppfatter det slik at høringsgruppen som selv var akademikere, forstod bedre argumentene som ble fremsatt av Dow Chemicals eksperter, enn synspunktene til de lokale representantene som var følelsesmessig engasjert i saken. En overlegen forståelse av saken på grunn av faglig kunnskap er tydelig blant mange av partene som deltar i debatter om vindkraft. For å forstå hvordan ulike parter argumenter ulikt, men likeverdig, er det nødvendig å likestille deres relasjon til saken og stedet det handler om. Jeg vil ikke påstå at den norske høringsprosessen har som oppgave å bekrefte statens politikk og praksis. Imidlertid oppnås ikke nøytralitet når den som gjennomfører en høring, er bundet av politiske retningslinjer. I den norske høringen, på samme måte som i den irske, risikerer den som ikke kan formulere seg om emnet som byråkrater, men tyr til sin opplevelse og sine følelser, å få sin argumentasjon tilsidesatt som subjektive oppfatninger.

I tilfellet Høg-Jæren har høringsinnspillene dreiet seg om landskap, fugl, kulturlandskap og nyere tids kulturminner, ”Egnethetsanalyse for vindkraft i Rogaland 2000”, jord- og skogsbruksinteresser, alternativ lokalisering, og luftfart. Innspillene om landskap sier som Jæren Energis egen konsekvensutredning at vindmøllene vil påvirke landskapet i stort omfang og føre til en forringelse av landskapsopplevelsen. NVE på sin side mener at dette vil være tilfelle i nærheten av vindmølleparken, men hevder at det åpne landskapet vil bidra til å minske denne effekten, og at dette øker med avstanden til vindmøllene. Utover dette er opplevelsen av landskap en subjektiv vurdering. For fugl, kulturlandskap og nyere tids kulturminner mener NVE at tilleggsopplysningene de ba om samt innkomne høringsinnspill til disse gir et tilstrekkelig beslutningsgrunnlag, selv om de er enig i at tilleggsopplysningene fra tiltakshaver er mangelfulle – dette på tross av at høringsinnspillene til disse krevde flere undersøkelser og påsto at undersøkelsesplikten ikke var oppfylt.

Klage og politiske beslutninger

Naturvernforbundet i Rogaland og en privatperson klager umiddelbart konsesjonsvedtaket inn til Olje- og energidepartementet og Miljøverndepartementet. Saksbehandlingen i

departementene blir samordnet, men det går nesten et år før Olje- og energidepartementet, 6. september 2005, kunngjør at de gir Jæren Energi AS konsesjon til Høg-Jæren energipark. I konsesjonen stilles det krav til avbøtende tiltak for sørlig myrsnipe og kystlynghei (OED 2005).

I høringsprosessen har institusjoner som er vant med å stille krav til kommuner og private aktører, blitt plassert på sidelinjen. Selv om det blir stilt krav til avbøtende tiltak for temaer høringspartene var opptatt av, oppfatter de at de har mislykkes med sin argumentasjon. Når arrangøren av høringen, NVE, står fritt til å definere når ”tiltaket er tilstrekkelig opplyst”, er deltagelse i en høring en håpløs situasjon for den som ikke opplever å nå frem i sin diskursive praksis. Flere av informantene hos disse høringspartene omtaler Høg-Jæren som ”saken vi tapte”. De som ser mer positivt på det, hevder at de tapte saken, men vant kampen da debatten om prosjektet førte til at regionale politikere gikk inn for en fylkesdelplan for vindkraft i Rogaland.

Vi har nå sett hvordan aktører deltar i en diskurs om vindkraft basert på ulike oppfatninger av saken og stedet det gjelder. Aktører som betrakter stedet som et estetisk rom og et kognitivt rom deltar på svært lik måte i høringsprosessen. Men for å eksemplifisere det siste elementet i Baumans modell, det moralske rommet, må vi bli kjent med en gruppe aktører som ikke før har blitt trukket frem i teksten, og som også er ganske anonyme i den offentlige diskursen om vindkraft et sted, nemlig grunneierne.

5. Jærbonden, og forhandlinger i et moralsk rom

Forut for en lansering av planer om vindkraft trenger den som vil bygge ut, noen partnere. Landskapet de vil plassere vindmøllene i, tilhører som regel noen andre enn utbyggeren. Disse grunneierne kan være bønder, folk som bor i nærheten av området, eller personer som eier et sted på grunn av slektskapsrelasjoner.²⁵ Basert på mine erfaringer fra feltarbeid vil jeg påstå at denne gruppen ikke er spesielt synlig i den offentlige prosessen, fordi deres interesser sees på som sammenfallende med utbyggerens. Det er likevel viktig å merke seg at grunneiere som ikke er interessert i en avtale om vindkraftutbygging, kan være riktig så aktive i høringsprosessen. Vi kan betrakte noen innlegg til høringene som støtte fra grunneierne via en tredje part. I Høg-Jæren-saken er dette for eksempel uttalelsene fra de tre bondelagene.

I dette kapittelet vil søkelyset bli rettet mot samhandlingen mellom grunneiere og utbyggere og hvordan deltakerne i denne sosiale situasjonen arbeider for en løsning som alle partene synes er god. En god løsning mellom grunneier og utbygger er ikke tilstrekkelig. Den må også være akseptabel i forhold til grunneiernes relasjon til hverandre. I forlengelsen av dette vil jeg analysere hvordan grunneierens relasjon til stedet er sammenvevd med relasjonen til naboene, de andre grunneierne.

”Treknuten”

Felles for alle vindkraftsaker er at de finner sted på et sted. På dette stedet må den som vil bygge vindkraft, komme til enighet med aktørene som eier stedet, grunneierne, det være seg privatpersoner, sameier, bedrifter eller det offentlige. I fortsettelsen er denne fremstillingen anonymisert slik at navn på firma, steder og personer ikke blir forståelig for personer som selv ikke deltok i prosessen hvor to firma konkurrerte om grunneiernes gunst. Dette er gjort både fordi informasjonen kan være sensitiv for selskap i en konkurransesituasjon, og fordi

---

²⁵ Dette var eksempelvis tilfellet ved utbyggingen av Smøla vindpark i Møre og Romsdal, der svært mange grunneiere ikke var bofaste.

enkeltpersoner i fortrolighet har fortalt meg om sin oppfatning av saken og sin egen og andres rolle i den.

Under feltarbeidet fikk jeg følge en slik prosess der en utbygger prøver å få noen grunneiere til å signere en kontrakt med sitt selskap. Dette selskapet var norsk og hadde en lokal forankring i distriktet; jeg kaller det "Lokalvind". Samtidig hadde et internasjonalt energiselskap allerede kontaktet de samme grunneierne om å skrive under på en kontrakt med dem. Dette selskapet kaller jeg "Globalvind". For begge firmaene kommer det aktuelle området, "Trekknuten", som et tillegg til nærliggende areal de allerede har, eller er nær ved å sikre seg avtaler til. En viktig bakgrunn for å sikre seg avtalene med grunneierne er det store presset for energiselskap og andre for å sikre seg gunstige områder for potensiell utbygging senere. Det er særlig viktig i denne regionen, der mange utbyggere er på banen og mange gode prosjekter allerede er offentliggjort. En kontrakt med grunneierne gir en utbygger førsteretten til å melde en utbygging i området, som regel for en periode på 5 år. Selv om det i perioden jeg fulgte disse forhandlingene, ikke var klart om det ville bli bygd ut i området på grunn av manglende rammer fra staten, er potensialet for lønnsom utbygging så drivende at firmaene gjerne konkurrerer om et og samme sted.

Møtene med grunneierne holdes i nærheten av Trekknuten. Begge selskapene bruker dette stedet for å møte grunneierne. Møtene holdes om kvelden etter kveldsstellet på gården, da mange av grunneierne her er bønder. Samme dag som det første møtet holdes, møter jeg Edwin på hans kontor hos Lokalvind. Det er første gangen vi møtes, og jeg holder en presentasjon for ham og andre i selskapet om prosjektet mitt. Det blir en åpen diskusjon om vindkraft og konfliktene knyttet til det. Avslutningsvis inviterer Edwin meg med på møtet med grunneiere samme kveld. Vi blir sittende på kontoret hans utover ettermiddagen, og han gir meg en grundig orientering om området, vindressursene, hvem grunneierne er, hvordan han kjenner til noen av dem fra før og hva Lokalvind ønsker å oppnå med dette møtet. Det er nå han forteller meg at han har fått høre at grunneierne allerede har blitt kontaktet av Globalvind. Han forteller at de begge har andre områder i nærheten de er interessert i. Ved å få avtaler i dette området kan de begge få en større utbygging knyttet til investeringen og den infrastrukturen de begge uansett må bygge ut.

Et tilbakevendende spørsmål fra min side er hvordan disse firmaene i utgangspunktet velger ut noen områder og deretter finner ut at de kanskje burde legge til litt mer av nærliggende

områder. I dette området grenser for eksempel flere kommuner til hverandre. Kommunegrensene er relevante skiller for valg av område. Selv om mange vindkraftprosjekter krysser kommunegrenser, var det i dette tilfellet en av grunnene til at man ikke så utover prosjektets første grenser før noe senere i prosessen. For grunneierne var også dette relevant. Da Edwin på et senere tidspunkt spurte grunneierne om de ville lage en felles avtale sammen med grunneiere i nabokommunene, syntes de at dette var unaturlig. De hadde aldri noe med dem å gjøre ellers, sa de. De uttalte selv at de foretrakk å komme til enighet innenfor en gruppe de kjente.

På kontoret sa Edwin at han følte det hastet litt å komme med et tilbud til grunneierne på Trekknuten. Han visste at de hadde fått et tilbud fra Globalvind, men han kjente ikke detaljene i tilbudet. På grunn av at det ville være så gunstig å utvide det området de allerede hadde planer om å utvikle, var han veldig interessert i å få en kontrakt med grunneierne.

”Du vet.. det er som på begynnelsen av 1900-tallet med fossespekulantene. Det som er viktig nå, er å sikre seg retten til å bygge ut vindkraften i disse områdene. Vi vet jo ikke hvordan det vil gå med rammebetingelsene, men det er klart... hvis vi ikke får denne avtalen så vil noen andre få den. Det er klart... på den tida reiste de rundt på gårdene med pengene og spritflaska i kofferten. Det ble jo gjort mye da som ikke var bra. Vi ønsker jo ikke å gjøre det sånn nå. Jeg kommer ikke til å selge dette prosjektet til grunneierne på møtet i kveld. Vi er enige om det her på jobben at vi ikke skal selge. Jeg kommer til å legge frem hva Lokalvind er interessert i og hva slags avtale vi kan tilby. Så får de selv bestemme seg for om det er bedre å samarbeide med oss eller Globalvind.”

Sammenligningen med fossespekulanten kommer ofte opp i samtaler med Edwin og en av hans kollegaer, Karl. De bruker selvironi og spøker med rollen sin, men de avslutter alltid spøkingen med en forklaring til meg om at de ønsker å gjøre en bedre jobb enn det som ble utført på den tida. De er veldig opptatt av at den kontakten de etablerer nå, også med en kontrakt, vil prege det samarbeidsforholdet de vil ha med disse grunneierne i fremtiden, og at begge parter må være fornøyd hvis det ikke skal bli tvister i fremtiden. De har mye erfaring, fra vannkraftskontrakter med spørsmål til kontrakter som er hundre år gamle, der grunneier prøver å få Lokalvind til å betale for et gjerde eller reparasjon av vei og lignende. Edwin gjentar ofte at de ikke selger prosjektene sine. ”Vi må si det som det er, hvis vi prøver å være

smarte nå og male et fint bilde om fremtiden, vil det slå tilbake på oss om det ikke blir som vi sa. Det er viktig at vi er redelige, at grunneierne kan stole på det vi kommer med.”

Første møte om Trekknuten: Få interessen vekk fra konkurrenten

Møtet holdes i nærheten av Trekknuten på en kafeteria/pub/konsertlokale/overnattingssted uten overnattingsgjester. Stedet ser litt slitt og hjemmelaget ut, men kan være et populært sted å kjøpe seg en is på søndagsturen. Det virker i alle fall slik på internettssidene til distriktets Harley Davidson klubb, som hadde både bilder fra tur, og veibeskrivelse til stedet.

Når jeg kommer inn på parkeringsplassen, er jeg overrasket over at det er så mange folk og biler der. Selv om jeg er en halv time for tidlig, lurer jeg på om møtet allerede har begynt, men jeg kan ikke se Edwin noe sted. Det viser seg at det skal være dans på stedet og eldre folk strømmer til i westernskjorter og flotte lisseslips. Jeg setter meg i kafeteriadelen og venter. Edwin kommer kvart på sju. Vi hilser og han spør eieren av stedet, som også driver det, hvor de skal være. Han sender oss inn i en salong de vanligvis bruker til røykerom (røykeloven har ikke nådd hit enda). Litt etter litt kommer grunneierne. Jeg hilser på en eller to, de fleste kikker på meg med hevede øyenbryn, en invitasjon til å forklare hvem jeg er. Når nesten alle har kommet, spør den ene grunneieren Edwin: ”Kem e...?” og gjør en håndbevegelse i min retning. Edwin sier: ”Vi tar det når vi starter”. Etter hvert som alle grunneierne er kommet, flyttes ulike gamle lenestoler rundt to runde bord som er satt ved siden av hverandre ved en sofa. Sofaen fylles opp av en gruppe grunneiere som kom samtidig. De som ikke får plass i sofaen, setter seg i de nærmeste stolene. Senere får jeg vite at de representerer et sameie av flere grunneiere. Av de resterende grunneierne er det en pensjonist/ganske gammel bonde med hvitt hår og hvite øyenbryn (Gudmund), to i ca 20-åra, en (Kjartan) i 40-50-åra som har med seg sønnen sin, en spinkel kar med kraftige briller. En grunneier (Aksel) som jeg har sett før på et folkemøte om en annen vindpark, kler seg litt villmarksaktig og går med kniv hengende fra beltet. De andre er helt hverdagslig kledd, noen med skjorte, andre i genser; de fleste sitter med jakkene på.

Edwin reiser seg og åpner møtet, han presenterer seg selv og avdelingen sin, og sier at han har med seg... og snur seg mot meg og sier: ”...du kan kanskje presentere deg selv.” Jeg hadde

håpet at han skulle introdusere meg, men reiser meg opp og presenterer meg. Jeg sier at det er hyggelig av Lokalvind å invitere meg med, forteller litt om prosjektet, og håper ingen av dem har noe mot at jeg er med, og i så fall må de bare si fra. Det blir stille, og jeg ser på dem og de ser på meg, og ingen sier det skapte grann. Det som er i ferd med å bli litt pinlig, avbrytes av den gamle bonden med det hvite håret, som sier lavt: ”Det e tiane samtykke.” Alle smiler og lener seg tilbake på setene, jeg smiler og nikker en takk og setter meg ned utenfor den rotete sirkelen de har dannet rundt bordene, på skrå bak Edwin ved et vindu som står på gløtt. Edwin fortsetter med å snakke om Lokalvinds prosjekt for vindkraft og mulighetene det vil bringe. Tidligere på dagen fortalte han meg at han vil nevne at Lokalvind er interessert i benytte seg av entreprenørfirmaene ”T.S Stangeland kran” og ”Brødrene Risa”. ”Det er ingen nede på Jæren som ikke kjenner noen, eller har noen i familien, som jobber for en av disse.” Derfor tror han at det kan være et utsagn som kan få dem på glid. Han kommer inn på dette på møtet, og jeg tror det faller i god jord. Sammen med snakket om lokalt eierskap av Lokalvind er det med på å bekrefte at Lokalvind hører til i regionen og ser fordeler av å skape ringvirkninger i lokalsamfunnet. Mens han prater kommer vertinnen på Stedet inn og spør om de skal komme inn med mat og kaffe. Edwin ber dem bare å komme inn med det og sette det på et spisebord ved siden av meg. De spør om de skal ha brus også, og Edwin ser seg rundt og spør om noen vil ha brus, noen nikker og Edwin sier: ”Bare kom med noe brus, det er sikkert flere som vil ha”.

Samtidig som avbruddet gir inntrykk av et møte som ikke er så godt planlagt, hjelper avbruddene fra betjeningen og Edwins helt avslappede reaksjon på dem, til å skape en mer uformell stemning. Folk avbryter gjerne mens han snakker, med en kommentar eller en liten historie. Edwin på sin side avbryter gjerne sin egen presentasjon, med en tørr vits eller en historie fra to tiår i kraftproduksjon. Han fisker litt etter hva slags tilbud de har fått fra Globalvind som nylig har avholdt et lignende møte med dem, og lytter nøye når noen avbryter og kommenterer noe i forhold til dette.

Etter en time med prat om Lokalvind, vindmøller, ringvirkninger og løst og fast, foreslår Edwin at vi skal ta oss noe å spise. Jeg hjelper til med tallerkener, kopper, glass, fat og kaffe. De har laget noen rundstykker som jeg synes ser litt triste og kneipp-aktige ut, men det er også vafler, og wienerbrød. Rundstykkene faller i smak hos grunneierne, mens jeg fortrekker vafler. Edwin beveger seg rundt grunneierne og rekker kaffe og fat frem og tilbake, og prater litt med en og en og to og tre, de andre snakker med hverandre eller avbryter Edwin med

spørsmål om prosjektet, og særlig til et kart han har delt ut som viser Trekknuten med et visst antall vindmøller tegnet inn. Jeg kommer litt i snakk med grunneieren som hadde med seg sønnen sin, som for øvrig vitser mye underveis i hele møtet, og grunneieren jeg hadde sett på et folkemøte, om prosjektet mitt, men mest om jeg ikke skal ha mer å spise. Jeg prøver å avvise fat på fat med tørre rundstykker med at en ikke må bli for godt vant som student, men de mener det er snarere omvendt: "...må eda mens der e..."

Når fatene begynner å bli tomme og folk har fått seg sin tredje eller fjerde påfylling med kaffe, spør Edwin om vi skal starte igjen. I et hefte han har delt ut, går han nå inn på kontrakten han ønsker de skal skrive under på. Mens han leser gjennom kontrakten er det helt stille, og de hører nøye etter mens de følger med i sine kopier. På et punkt om veier i kontrakten understreker Edwin at de vil sette opp ferist med grind. Da blir det latter. Ferist med grind er en selvmotsigelse. Edwin er glad for tilbakemeldingen og forteller at ikke alle utbyggerne tenker på dette, men de har gjort seg mange erfaringer om at dyra, sauer og kyr, lærer seg metoder for å komme seg over feristen, – gresset er som kjent grønnere på den andre siden. Han forteller at hans egen hund legger seg ned og ruller seg over. Grunneierne synes dette er bra saker, og det blir en del snakk om ferist og dyr som kommer seg over på snedig vis. Grunneierne er fornøyd med dette ettersom de også har spurt Globalvind om grind i tilknytning til ferist. Edwin fortsetter med kontrakten og igjen blir de stille og konsentrert. Avslutningsvis forteller han om de gode erfaringene de hadde med at grunneierne i et annet prosjekt gikk sammen og forhandlet som en gruppe. Gruppen velger noen forhandlingsledere og dermed vil Lokalvind holde disse løpende orientert om prosjektet. Aksel, grunneieren jeg har sett på folkemøte tidligere, deltok i dette prosjektet og kan fortelle at det fungerte veldig bra (men det er også et spesielt tilfelle og ville kanskje vært annerledes dersom de ikke hadde samarbeidet før gjennom jaktlag osv). Senere forteller Edwin meg at Aksel var årsak til at Kjartan, i det andre prosjektet, ikke ble med til slutt på grunn av den kontraktsløsningen grunneierne valgte å inngå. Edwin legger spesielt vekt på at Lokalvind tilbyr seg å betale for at en advokat de selv velger, kan gå gjennom kontrakten for å kontrollere at alt er i orden hvis de skulle bestemme seg for å gå inn i dette samarbeidet.

Når Edwin er ferdig, griper en av grunneierne fra sameiet ordet og sier: "Dette er ihvertfall en bedre kontrakt enn den Globalvind kom med, itte eg hadde lest den satt eg igjen med følelsen av at hvis eg skreiv onna på den ville det einaste eg hadde makt øve lenger værr sjelå." Mange nikker eller kommer med en kommentar om at de er enige i det, men de to grunneierne jeg

pratet litt med mens vi spiste, sier at de må jo forhandle, at kontrakten bare er et utgangspunkt for forhandlinger. En annen fra sameiet, som også er grunneier i Høg-Jæren energipark,²⁶ sier at det er greit det, men han er enig i at han likte ordlyden i Lokalvinds kontrakt bedre enn Globalvinds. Der var det liksom ingenting igjen å snakke om, alt var tatt med i kontrakten. En annen, litt eldre kar i sameiet, senere finner jeg ut at han er formann og gjeter²⁷ i sameiet, spør om de kan inngå avtale med Lokalvind ettersom de allerede har snakket med Globalvind, spesielt i forhold til en ny vei Globalvind trengte for å komme inn til vindparken de planlegger i nærheten. Det blir mye snakk rundt dette. Edwin spør om de har skrevet under på noe med Globalvind, men de svarer at de ikke har det. Andre grunneiere gjentar at de står fritt til å gjøre hva de vil, så lenge de ikke har inngått en avtale med Globalvind. Likevel kommer han stadig tilbake til dette spørsmålet.

Det er tydelig at han oppfatter den dialogen de allerede har satt i gang med Globalvind som forpliktende, og at man ikke uten videre bare kan gå vekk fra den. Det krever flere runder med diskusjon før spørsmålet endelig blir avklart. Under møtet tenkte jeg på dette ved hjelp av tradisjonell antropologisk teori om gaver, utveksling og forpliktende relasjoner, men i ettertid slo det meg at han med å forfølge dette spørsmålet, til hele gruppen hadde tatt ordet i saken, fikk loddet stemningen i gruppen. Etter at det hadde kommet til en avklaring om spørsmålet, ville det være mulig for dem å gå videre med hvordan de skulle gå videre i forhold til Lokalvind. Allerede nå tok de en beslutning om å satse på Lokalvind som det beste alternativet, selv om enkelte mente at de måtte forhandle og se hva de fikk til. De ville sette utbyggerne opp mot hverandre og vente med å ta en beslutning til det forelå to sammenlignbare tilbud. Flertallet i gruppen var villig til å følge magesfølelsen. På tross av at de mer eller mindre erklærte at de var mest interessert i Lokalvind, ville det ta lang tid før de kommer til en beslutning.

Det ble klart i ettertid at veistubben de stadig tok opp igjen, handlet om å få manøvrert den grunneieren som ville få veien på sin grunn, ut av den avtalen de eventuelt ville inngå med Lokalvind om en vindparkutbygging. Denne grunneieren er Aksel, og det er også han som manøvrerte Kjartan ut av et annet Lokalvind-prosjekt. Det kommer mange innlegg om veien. De starter med at en forsiktig tar opp spørsmålet om veien, uten å komme med noen forslag. ”Hvordan kommer veien inn i bildet..?” Etter hvert er det flere som uttaler at de skal ”la vei

---

²⁶ Høg-Jæren energipark er den første store vindparken som har fått konsesjon i Rogaland.

²⁷ Gjeter er den personen som har ansvar for å fastsette tidspunkt for, organisere og gjennomføre sauesankingen.

være vei”, ”veien er en sak for seg selv”, men de kommer ikke til en klar enighet. Ingen vil stå frem og bli lederen for et veldig uvisst samarbeid, skjære gjennom og si: Du er ikke med, veien er en egen sak som du får forhandle om selv!

Hvem kan bruke veien?

Grunneierne er generelt opptatt av hvem som kan bruke en slik vei, ikke bare tilkomsten til en vindpark, men veinettet som kommer inne i parken. Edwin sier at det som regel blir en bom som bare grunneier og Lokalvind har nøkkel til. Det blir litt snakk om hvem som skal ha hvilke nøkler, til Edwin gjør det klart at man setter opp en bom med hengelåser i hver ende, slik har grunneierne nøkkel til den ene låsen og Lokalvind nøkkelen til den andre. Dette synes de er tilfredsstillende. De mener de er plaget nok som det er med at folk som vil gå tur, selv om de påpeker at det er veldig få som bruker området for turgåing, alltid kjører lengst mulig opp de veistubbene som allerede finnes, setter bilene sine i veien for deres egne maskiner, setter seg fast og kommer ned til gården og må ha hjelp av en traktor for å komme løs.

De er heller ikke helt positive til at det skal bli særlig mer trafikk og turgåere i området, en av grunneierne sier: ”komme de med lausungane sine og alt det der vett du”. Jeg visste ikke, men spurte ikke noe mer. For de fleste av grunneierne er det det at sauene ikke skal bli forstyrret, som er det viktigste, og at folk som går tur, lar barna og hunder springe løs og forstyrre dyra, noe som gjør dyra nervøse og vanskelige å ha med å gjøre senere.

Utover spørsmålet om de har forpliktet seg til noe ved at de allerede har pratet med Globalvind, og at veien er veien, kommer de ikke til noen enighet på dette møtet på grunn av spørsmålet om: ”Kor mange vindmøller har du?” Fra andre prosjekter kjenner de til at grunneiere får en engangsbetaling ved byggestart og senere mellom 1-3% utbytte av brutto produksjon fordelt på grunneiere enten etter arealet de har avgitt, eller for antall vindmøller de får på sin grunn. Problemene oppstår når de ser på kartene de har fått utdelt og teller hvor mange vindmøller de får på sin grunn. Uansett hvor mange ganger Edwin understreker at det ikke vil bli sikkert hvor vindmøllene kommer før man begynner å bygge vindparken, kommer de ikke forbi dette spørsmålet. Kartenes nøyaktighet er også et spørsmål, og de spør hverandre: ”Står den hos deg eller meg?” Når hver enkelt grunneier er fokusert på hvor mange

møller de får, kommer dette i veien for enighet og samarbeid. De ser for seg at noen skal få flere møller enn andre, og mange er skeptiske til løsninger der andre får flere møller enn dem selv. Edwin fortalte meg senere at det ikke er uvanlig at en grunneier snakker med ham på tomannshånd om dette. Jeg spør om de da prøver å få flere møller til seg selv, men han ler og smiler og sier at de oftere vil snakke om at en annen grunneier ikke må få så mange møller. Når den enkelte grunneier tenker på å maksimere sin egen profitt, eller begrense naboens, blir det vanskelig å komme til enighet. Etter fem timer går møtet mot slutten og Edwin oppfordrer grunneierne til å gå sammen og diskutere hva slags avtale de er interessert i og hvorvidt veien skal være med eller ikke. Sammen avtaler de når de skal møtes igjen.

Andre møte om Trekknuten: Kaffeslaberas

På det andre møtet med grunneierne blir vi plassert i det store lokalet hvor det var dans forrige gang. Eierne har dekket på et stort, gammeldags middagsbord. Bordet er kledd med en gjennomsliktig voksduk for å beskytte det mot søl. Edwin har denne gangen med seg Karl, i tillegg til meg. Karl jobber til daglig med kontrakter mellom grunneiere og Lokalvind. Dessuten er han bonde. Edwin synes det er bra å ha han med på grunn av dette, og Karl peker også på at det er en fordel at han bedre forstår grunneiernes perspektiv, ettersom han er bonde selv. Både Edwin og Karl og andre i Karls avdeling har snakket mye med meg om hvor oppegående grunneiere er. Deres oppfatning i Lokalvind er at de kjenner sine rettigheter, har god forståelse for og ofte er meget dyktige i forhandlinger. Vi blir stående ved bordet og prater med eieren av stedet. Han er hverdagslig kledd og går i tresko, det foretrukne skotøyet til mange som er vant med gårds- og maskinarbeid i distriktet. Edwin kommenterer at det var så mye folk der for tre uker siden, og eieren kan fortelle at det blir dans på lørdag også. Det er bra med folk på dans, men puben går ikke så godt som han kunne tenke seg – ikke så rart når de færreste vil komme seg til stedet uten bil. På vei til møtet pratet Edwin og Karl igjen om fossespekulanter, og spøkte med at emissærene var på vei. Det var likevel en bekymret undertone i all spøkingen. Edwin hadde fått noen hint om at grunneierne ikke engang hadde diskutert saken seg imellom. Han hadde håpet at de skulle komme til en muntlig forpliktelse i dag, noe som ikke så særlig lyst ut.

Grunneierne kommer litt etter litt. De samles rundt Edwin som har satt opp laptopen sin på bordet. Edwin har akkurat vært i Danmark med grunneiere fra et annet område Lokalvind jobber med. De hadde besøkt vindparker og fabrikker der nede for at grunneierne skulle få se hvordan det kunne bli. Slike besøk er også viktig for Lokalvind, da de får innblikk i produkter de kan komme til å benytte seg av. Edwin viser bilder fra turen. Aksel som er grunneier også i dette området, var med på turen og forteller om bildene til dem som står litt lenger bak. Etter hvert tar vi plass rundt bordet, med meg nederst på den ene langsiden litt for meg selv.

Edwin åpner møtet og spør med en gang om de har fått diskutert saken seg imellom, om de har kommet til noen beslutning, og om de har noen spørsmål til Lokalvind. Grunneierne kikker litt på hverandre før en av grunneierne fra sameiet tar ordet og sier at de ikke har kommet noe særlig videre, de har ikke hatt et eget møte. Noen har snakket med hverandre, men det har foreløpig ikke kommet til noen enighet. De har ikke engang snakket om kontrakten og fordeling av inntektene etter areal eller antall vindmøller. Etter dette glir møtet over i et kaffeslaberas, og grunneierne snakker seg i mellom om vindmøller og vei. Edwin serverer kaffe og mat rundt bordet, og han og Karl går frem og tilbake mellom grunneiere og snakker direkte med to og tre om spørsmål de har. Vi gasser oss i kaffe, te, rundstykker, vafler, vannbakkels med krem og hjemmelaget kringle med eggekrem og syltetøy. Eieren av stedet kommer inn og spør Edwin om vi vil ha brus, Edwin retter spørsmålet mot grunneierne som nikker, og svarer at de bare skal komme med det. Fatene går rundt bordet og jeg får beskjed om å smake på alt: ”Det e hjemmelagt.” Det spises og drikkes under hele møtet.

Det virker som et vanskelig møte for Lokalvind. Grunneierne har ikke kommet til noen enighet. De er på samme sted som da det siste møtet ble avsluttet. Edwin avbryter summingen rundt bordet av og til for å svare på spørsmål han mener alle bør høre. Han er også opptatt av å gi ytterligere informasjon om fordelene ved å velge Lokalvind fremfor Globalvind. Grunneierne kan fortelle at de venter på svar på 17 konkrete spørsmål de har stilt Globalvind på et møte for en måned siden. De er ikke imponert over at det tar så lang tid, og antyder at de norske representantene de har kontakt med, må vente på beskjed fra England og Nederland. ”De e veldig greie å snakke me, men de vett ingen ting. De må alltid sjekka det opp med nogen og så komma tebage te det. Men me hørre jo ingenting fra de!” Edwin manøvrerer forsiktig rundt disse utsagnene og forsøker å la være å utnytte de negative utblåsningene mot Globalvind altfor tydelig. Han sier: ”Jeg håper ikke dere opplever kontakten med oss på samme måte... det e klart det der hørtes jo ikke bra ut... Vi samarbeider jo med dem om

mange ting, for eksempel akkurat nå om en trafostasjon i forbindelse med disse vindparkene, men jeg har ikke opplevd noe sånt.”²⁸ Grunneierne gir uttrykk for at de er fornøyd med Lokalvinds kommunikasjon med dem. Karl minner om at det er mange skjær i sjøen ved slike prosjekter, uansett hvem de velger å samarbeide med, noe han gjentar ofte.

På forrige møte fikk grunneierne sammen med kontrakten et kart over området med vindmøller inntegnet. De stiller mange spørsmål om plasseringen av vindmøllene, og spørsmålet om denne mølla står hos meg eller deg dukker opp igjen. Dette er viktig fordi de fra andre områder vet at man får betalt for ulempe pr megawatt (MW) på sitt område i byggeperioden.²⁹ Hvis man i tillegg velger en kontrakt der man får inntekter fordelt etter antall megawatt installert, eller antall vindmøller på sin grunn, vil en vindmølle fra eller til få store økonomiske virkninger for grunneieren. For å illustrere forskjellen kan vi si at 4 grunneiere får henholdsvis 1, 2, 3, og 4 møller på sin grunn. Møllene har 1,5MW installert effekt. Hvis ulempegodtgjørelsen er 50 000 NOK pr MW installert effekt, utgjør dette henholdsvis 75 000, 150 000, 225 000, og 300 000 NOK.³⁰ Til tross for at Edwin og Karl gjentatte ganger understreker at det er for tidlig å si hvor vindmøllene faktisk vil bli plassert, er det vanskelig for grunneierne å fri seg fra sirklene på kartet. De foreløpige inntegningene baserer seg på en digital analyse av vindressursen. Dersom prosjektet går videre, vil vindmålinger på stedet, konsekvensutredningen og møllestørrelsen ha betydning for hvor mange vindmøller som skal bygges og hvor de skal stå.³¹ Dette faller for døve ører. De som har få vindmøller plassert utover sitt areal, og spesielt sameiet som er representert, virker mer interessert i en fordeling av inntekter etter hvor stor del av området som blir båndlagt for vindkraftproduksjon. Man vil da få betalt etter sin andel av det totale området for produksjon, i stedet for det antall møller som står på egen grunn. Ulempegodtgjørelsen vil normalt være som nevnt over i begge tilfellene.

---

²⁸ Trafostasjon=Transformatorstasjon omformer den elektriske spenningen slik at den kan transporteres over lengre avstander, og omvendt slik at elektrisitet kan forbrukes i en vanlig husholdning

²⁹ På denne tiden var det aktuelt med en møllestørrelse på mellom 1-2,5 megawatt, som er ca 100m høye.

³⁰ De eksakte summene vil variere etter avtalene som inngås. Reelle tall er selvsagt et forhold mellom avtalepartene og noe de av konkurransehensyn ikke går ut med.

³¹ Såkalt micrositing er avgjørende for å få en best mulig plassering av en vindmølle i forhold til vindressursen. Konsekvensutredningen og høringsinnspill kan avdekke områder vindmøller ikke bør plasseres i. Dersom møllestørrelsen går opp f.eks fra 1,5 MW til 2,5 MW vil antallet møller reduseres. Dersom grunneierne velger en avtale med årlige inntekter etter antall vindmøller på egen grunn har disse forholdene potensiale til å radikalt forandre fordelingen av inntekter mellom grunneierne. En avtale som fordeler inntekter etter båndlagt areal, vil gi den samme fordelingen mellom partene uavhengig av slike endringer.

Etter mye småprat frem og tilbake tar Kjartan ordet. Han unnskylder seg for at det kanskje er litt direkte, og det blir ganske så stille rundt bordet: "...men eg vil ta det opp fordi eg meine at området te Aksel, der både Lokalvind og Globalvind e interessert i å anlegga vei inn i området ska holdas utenom en avtale om en vindpark. Veien bør vær` en sak for seg!" De fleste rundt bordet virker enig i det og nikker eller sier lavmælt "jaja - veien e en sak for seg". Aksel repliserer: "Det e same for meg. For så vidt greit nok det, eg trengje ikkje vær` med." Stemningen er likevel spent og det er tydelig at denne avvisningen fra prosjektet gjør inntrykk på Aksel. Kjartan virker fornøyd med det han nå fikk gjennom og kikker rundt seg på de andre. Ettersom Aksel var årsak til at Kjartan trakk seg fra et annet vindparkprosjekt i nærheten, har han nå fått igjen med samme mynt. Flere andre tar til orde og sier at han uansett har en god posisjon med veien i og med at begge utbyggerne er interessert i en vei hos ham. Ved å understreke hvordan Aksel ikke vil lide noen nød av å ikke delta i samarbeidet om en vindparkavtale, prøver de å ta brodden av den bryske avvisningen. Aksel er nok ikke uenig, men reager trolig også på at det var Kjartan som sa det. Møtet glir så tilbake til småprat rundt dette og andre tema. Etter hvert som grunneierne begynner å prate med hverandre igjen, går lederen av sameiet over til Aksel og har en lavmælt samtale med ham. Ikke lenge etter begynner Edwin å oppsummere møtet. Han tilbyr seg å bestille plass her på Stedet med bevertning slik at de kan få diskutert hva slags avtale de kan være interessert i. Han håper at de snart skal komme til en beslutning. Neste møte blir planlagt med god margin slik at sameiet kan ha årsmøte, og deretter diskutere med de andre grunneierne i etterkant av det.

I bilen på vei fra møtet er Edwin litt irritert. Han synes det er utgjort at de ikke hadde diskutert seg imellom før møtet. At det nå vil ta enda lengre tid før de kommer til en beslutning, var ikke det han håpet på, derimot hadde han håpet å få et muntlig tilslag på en avtale for så å utarbeide kontraktene. Det er mulig han er presset av tanken på at de heller vil velge Globalvind. Etter en stund går irritasjonen over og han forteller at han burde vite bedre og at det alltid tar lang tid. Et annet sted like i nærheten hadde han helt gitt opp en grunneier som aldri klarte å bestemme seg. Noen uker senere hadde grunneieren ringt og spurt om han ikke kunne komme ned, så skulle de skrive under på kontrakt. Edwin lurte på om det ville gjøres på den samme måten her, men håpet ikke det.

Historien om Befaring og møte med Globalvind

Allerede på det første møtet med Lokalvind kommer det til uttrykk en generell skepsis mot Globalvind. For det første er ikke grunneierne fornøyd med ordlyden i kontrakten. For det andre er de ikke fornøyd med den manglende tilbakemeldingen på spørsmålene de har stilt. Men bakgrunnen for skepsisen starter enda tidligere, ved det første møtet mellom to representanter fra Globalvind og to av grunneierne. En av grunneierne forteller at Aksel ringte i slutten av juni og spurte om han kunne bli med på en synfaring på Trekknuten sammen med Globalvind. De hadde allerede kontakt med Aksel på grunn av interessen for å føre en vei over eiendommen hans.

”Så eg dro nå opp der. Han eine va norsk men han andre va fra Nederland, det gjekk mest på engelsk. Me gjekk nå rundt der og kikte, Aksel kan jo engelsk, så han oversatte litt for meg, og han norske fra Globalvind informerte og litt. Men det va nå helst lide eg fekk med meg. Og så gjekk han utlendingen rundt med en boks, det såg helste ud så han visste kor han skulle gå allerede. Han gjekk rundt og knipste med denne boksen. Han tok vel bilder, og målte, – eg vett ikkje ka så va inni den boksen –, opp på en knaus her, og bortøve der... Seinere fekk me innkalling te dette møte i posten. Der fekk me jo informasjon om planene deiras, men de kunne jo ikkje svara på någe av det me spurte om.”

Globalvinds måte å kontakte grunneierne på og hvordan de forholdt seg til dem på synfaringen, gir grunnlaget for en mistillit som får konsekvenser når grunneierne blir presentert for en annen aktør de kjenner større tillit til. Det er klart at den viktige personen på denne turen var den utenlandske representanten for Globalvind. Grunneieren gir uttrykk for at han ikke vet alt som ble sagt på turen, og at de heller ikke informerte om at det var bilder de tok med ”boksen”. Mangelen på informasjon og fraværet av samhörighet på turen til Trekknuten gir grunneieren et signal om hva slags posisjon han kan vente å innta i et kontraktsforhold med Globalvind. I tillegg opplever grunneierne at de får informasjon fra, og må forhandle med, norske representanter for selskapet som ikke kan ta beslutninger som vedrører avtaleforholdet. Grunneierne kom med en rekke spørsmål som i hovedsak gjaldt deres rettigheter i avtalen.

Et viktig ankepunkt ved kontrakten er at Globalvind ønsker å gi utbytte fra vindparken etter en fastsatt sats regulert etter konsumprisindeksen. Som nevnt over er det også vanlig for slike

kontrakter å gi et utbytte til grunneierne som tilsvarer en prosentsats av bruttoproduksjon hvor prisen på energien fastsettes av spotprisen.³² I møte med en representant for Globalvind forklarer han hvorfor dette er en bra løsning for grunneierne, med at det vil gi forutsigbare inntekter. Han demonstrerer også hvordan variasjonen mellom utbytte i spotpris ikke nødvendigvis vil gi en bedre avkastning på sikt. Grunneierne ønsker å ta risikoen ved en lavere spotpris fordi denne løsningen også gir muligheter for en økning i inntektene når spotprisen er høy. Selv om representanten for Globalvind kan vise at inntjeningen blir like god på lang sikt, ønsker bøndene å ta sjansen på en mer variabel inntekt. Årsaken ligger i at bøndene ikke kan se for seg en utvikling der strømprisen går ned. I tillegg forstår de godt at støtteordningene til vindkraft, grønne/el-sertifikat eller lignende, vil gi vindenergien en høyere pris.

I møte med en annen norsk representant for selskapet tar jeg opp spørsmålet om kontraktene. Hun sier at hun er overrasket over at grunneierne er negative til kontrakten. ”De er basert på britisk rettspraksis, og er faktisk mye bedre for grunneierne i den forstand at de mye klarere ivaretar avtalepartenes rettigheter enn en kontrakt basert på norsk rettspraksis.” Måten representantene forklarer grunneiernes spørsmål og kritikk på, forteller oss mye om hvordan Globalvind oppfatter seg selv og sin relasjon til grunneierne. Når jeg tar opp grunneiernes spørsmål med de to representantene, reagerer de begge med å forklare hvorfor løsningene selskapet har valgt, er gode. De er ikke sensitive overfor hva som kan bli konsekvensene av å ikke lytte til grunneiernes kritikk. I stedet for å svare på konkrete spørsmål, endre avtalen om utbytte, eller tilpasse kontrakten til grunneiernes ønsker, gjentar de for meg, og for seg selv forklaringen på at den løsningen de har valgt er god. De har vanskelig for å forstå at dette egentlig er et gryende problem som Lokalvind kan komme til å løse for begge parter. Denne måten å forholde seg til spørsmål fra en fremtidig samarbeidspartner, slik grunneierne oppfatter seg, gjør at bøndene ikke føler at de når frem i kommunikasjonen mellom partene. Kombinert med oppfatningen om at de hele tiden må forholde seg til personer som ikke kan ta beslutninger, vokser misnøyen.

Et interessant, tilbakevendende tema er grunneiernes oppfatning av de ulike selskaperes evne til å gjennomføre prosjektet. ”Me ville alle gått for Globalvind hvis det bare var det med økonomien en sko tenka på. Men de vett ka de vil! Det e det me høre fra andre som har

---

³² Spotprisen er en variabel pris på energi som fastsatt gjennom tilbud og etterspørsel på energibørsen Nordpool.

skrevet på kontrakt med de andre steder. Hadde de visst koss det sko bli – seie de – hadde de nok tenkt seg om ein gang te. Derfor synes mange at Lokalvind kan vær` bedre å samarbeide med. Men makte de dette..?”

I pausen på det første møtet, mens Edwin er ute og røyker, snakker de om dette. Det gjentas i alle samtaler jeg har med grunneiere. De stiller spørsmålstegn ved Lokalvinds mulighet til å finansiere og gjennomføre prosjektet, men vil helt klart heller samarbeide med dem fremfor Globalvind. Når jeg spør Edwin om dette forteller han at det er noe han har opplevd andre steder. Han mistenker noen av konkurrentene i regionen for å spre slike rykter i et forsøk på å få grunneierne til ikke å velge et samarbeid med Lokalvind. Det er spesielt dette med samarbeid som er viktig for grunneierne. De vil ha muligheten til å påvirke prosjektet. Edwins signaler om den erfaringen de har med grunneiere fra andre områder, der de aktivt holdes orientert om prosjektet og ønsker velkommen deres deltagelse som partnere i prosjektet, har stort gjennomslag i denne situasjonen. Den uformelle møteformen og den gode bevertningen trekkes ofte frem. Typisk jærsk vil grunneierne si: ”nå har me jo fått det eine måltide itte det andra” eller ”spist godt har me å...”, hvorpå de smiler lurt. Jeg tolker disse utsagnene slik at de har satt pris på den måten Edwin behandler dem på. Møtene varer så lenge grunneierne vil sitte, de får god mat og drikke, og opplever at han tar dem seriøst som de viktige samarbeidspartnerne de er.

Tredje møte om Trekknuten: Kontrakt og Pizza

Nok en gang samles vi i det store lokalet. Denne gangen er det satt sammen bord slik at alle kan se lerretet på scenen. Jeg møter Edwin inne. Også denne gangen er Karl med, i tillegg har de med seg en fra Karls avdeling som jobber med kart, Evert. I Lokalvind har de et kartgrunnlag de mener er svært nøyaktig. De vil ha oppe kartet over Trekknuten fordi det har kommet en del spørsmål om arealberegningene, og hvem som er grunneier for et passe stort vann. Dette vannet har blitt regnet som en del av Kjørtans eiendom, noe han selv har stusset over, da arealberegningen viste mer enn han selv mente var riktig. Spørsmålet om hvor grensene mellom eiendommene går, har også vært gjenstand for oppmerksomhet. Grunneierne kommer som vanlig i grupper og tar raskt plass rundt bordet. Edwin åpner med å introdusere Evert og sier at det viktigste han lurer på, er om de har kommet til en beslutning.

Det går et lite øyeblikk før den nyvalgte lederen av Sameiet tar ordet og sier at de har bestemt seg for å gå for Lokalvind og at de vil velge en arealfordeling av inntektene. Edwin reiser seg og forteller at han er glad for at de har kommet til denne beslutningen, og at han er sikker på at dette skal bli et godt samarbeid. Rundt bordet mumles det til svar og man sier ting som ja, med den gode bevertningen de har hatt, så skulle en ikke tro noe annet. Edwin forsetter med at de skal ha en middag når kontraktene er underskrevet. Noen spør om det er derfor vi får hjemmelaget pizza i dag, men Edwin forsikrer om at det er hyggelig å gjøre litt ut av det og at de går på en restaurant og spiser en bedre middag. De går videre med en detaljert presentasjon av Lokalvinds prosjekter på vindkraft, og kontrakten. Evert fungerer som sekretær og endrer ordlyden i kontrakten hvis Edwin godkjenner innspillene fra bordet. Møtet går greit helt til de kommer til spørsmålet om en fordeling av inntektene fra energiproduksjonen.

Mellom barken og veden: Antall eller areal

Som nevnt har spørsmålet: "...om denne møllå står hos meg eller deg," opptatt grunneierne på de tidligere møtene. Eksemplet med ulempegodtgjørelse nevnt over, viser at det kan medføre store forskjeller i inntekt for de ulike grunneierne. Ettersom det er umulig å vite på det tidspunktet kontraktene underskrives nøyaktig hvor vindmøllene skal stå, er usikkerheten til en fordeling av inntekter basert på areal langt mindre, selv om inntektsforskjellene kan være store også her.

Mellom grunneierne på Trekknuten oppstår problemet i fordelingen mellom de ulike gruppene sameiet, Kjartan, og Gudmund. Gudmund får det minste arealet, men på det tentative kartet Lokalvind har laget, er mange vindmøller plassert på hans eiendom. Sameiet har færre vindmøller og et stort areal som den digitale vindressurskartleggingen viser at ikke er egnet for vindmøller. Kjartan har også et litt større areal i beregningene enn det han mener selv er riktig, dette på grunn av at vannet regnes som hans eiendom, og arealet av vannet tas med. Med dette som utgangspunkt sier Gudmund at det blir et så stort misforhold mellom vindmøller og areal at han ikke ønsker å delta i prosjektet, eller i det minste fjerne de vindmøllene som er nærmest til hans egen bolig. Hvis dette blir gjennomført, vil det totalt sett bli færre møller, lavere bruttoproduksjon, og reduserte inntekter både for Lokalvind og grunneierne. Deltakerne fra sameiet tar raskt til orde for å forandre på arealberegningene. De

påpeker selv at det arealet som ikke kan bygges ut på grunn av manglende vindressurs, ikke skal tas med i beregningen. De mener at de får en urettmessig stor del av kaka med de beregningene som er lagt til grunn. Kjartan skyter også inn at det med vannet må være feil, og etter en del diskusjoner om vannet, kommer de frem til at ingen eier selve vannet, og at dette arealet trekkes fra. Med noen raske beregninger rundt bordet mener sameiet og Kjartan at det blir en mye bedre fordeling mellom partene, som også vil gjenspeile antallet møller slik det fremstår på det foreløpige kartet. Edwin støtter dette forslaget og sier at det de gjør, er at de definerer et område som "vindområdet" og at arealberegningen gjøres på bakgrunn av dette. Det blir som sameiet og Kjartan foreslår, en løsning som Gudmund kan akseptere.

Fordelingen av inntekter mellom grunneierne vil variere fra en betaling pr mølle til en betaling pr areal. I eksemplet over fikk 4 grunneiere ulik ulempegodtgjørelse etter hvor mange møller de fikk på sin egen grunn. I tabellen under ser vi lett hvordan de ulike måtene å fordele inntektene på, får konsekvenser for de ulike grunneierne. Tallene har ingen referanse til virkeligheten og er kun for illustrasjon.

Grunneier	A	B	C	D
Antall vindmøller	1	2	3	4
Ulempegodtgjørelse	75 000	150 000	225 000	300 000
Produksjonsinntekt delt på antall møller	100 000	200 000	300 000	400 000
Areal	500m ²	1500m ²	2000m ²	1000m ²
Produksjonsinntekter delt på areal	100 000	300 000	400 000	200 000

Som vi ser er det ingen grunn til at en løsning kan vurderes som mer rettferdig enn den andre. For grunneier B, C, og D vil det lett kunne bli en konflikt om fordelingen, mens det ikke spiller noen rolle for grunneier A, som får det samme utbyttet uavhengig av fordelingsmåte. Problemet er at møllene som påtegnes kart på et tidlig stadium, bare illustrerer plassering som kan være gunstig. I et tilfelle hvor tre ulike selskaper fikk foreslå slik mølleplassering innenfor ett og samme område, kom de til svært forskjellige vurderinger, noe som understreker graden av tilfeldighet for plassering av vindmøllene i forhold til maksimal energiproduksjon. For våre grunneiere i tabellen vil den endelige plasseringen av møllene

være avhengig av mikrositing, avbøtende tiltak som følge av høringsprosesser, konsesjonsbehandlingen, eventuelle innsigelsessaker, eller rene praktiske forhold rundt fremføring av vindmøllens komponenter og konstruksjon. Hvis grunneierne tar stilling til en fordeling pr vindmølle, tar de en beslutning på et nærmest ukjent grunnlag. Sluttresultatet kan godt bli seende ut som på det tentative kartet, men ingenting er sikkert. Fra grunneierne skriver under en kontrakt med et firma kan det gå 3-5 år før det endelig er sikkert hvor vindmøllene skal stå. For grunneier D i tabellen over, som hadde mest å vinne på en betaling pr vindmølle, kan situasjonen ha endret seg på måter som gjør at det ville være det samme for ham hvilken fordeling som hadde blitt valgt, eller kanskje til og med bedre med en arealfordeling. I beste fall får han fremdeles et bra utbytte, i verste fall mye mindre enn han så for seg da kontraktene ble underskrevet. I tillegg kan han ha fått et anstrengt forhold til naboene, som synes han var for grisk da de forhandlet om hva slags kontrakt de skulle velge.

Det viktigste argumentet for å velge en arealfordeling er nettopp forutsigbarhet. Den fordelingen som grunneierne har blitt enige om ved kontraktsinngåelsen, vil forbli lik uavhengig av mølleplassering. Det kan selvsagt oppstå problemer mellom naboene likevel, hvis en av dem får flere møller enn han i utgangspunktet trodde var mulig og dermed tenker på inntektene han kunne fått, hadde han bare kunnet forutse dette. Likevel vil jeg påstå at endringer rundt mølleplasseringen som ikke får økonomiske konsekvenser for fordelingen mellom grunneierne, er bedre enn når endringene medfører at store inntekter skifter adressat.

Det er selvsagt mulig for grunneierne å inngå individuelle kontrakter med firmaet. Erfaringer med dette fra et prosjekt i Rogaland var ikke de beste, i følge en av utbyggingsaktørene i regionen, som siden har gått vekk fra dette. Det blir mer problematisk mellom grunneierne når, og ikke hvis, de finner ut at naboen har forhandlet frem en vesentlig bedre avtale. Selv om grunneierne har god forståelse for forhandlinger og innser at en selv er ansvarlig for utfallet av dem, er de samtidig sensitive for ubalanse mellom naboer, venner, som de samarbeider med på andre arenaer. Som eksemplet med Kjartan, Gudmund og sameiet viser, reagerer de spontant på den ene partens misnøye og søker å etablere konsensus om en rettferdig fordeling så snart som mulig. I dette tilfellet velger de ikke bare den løsningen som er mest forutsigbar, men også en løsning, ved å redusere deler av enkelte grunneieres areal, som gjør utbyttet så likt som mulig mellom antall vindmøller og areal.

Så snart spørsmålet om fordelingen er avklart, benytter de likevel anledningen til å sondere om transformatorstasjonen kommer utenom det de nå har avtalt. Med dette som med andre spørsmål de tar opp knyttet til utbytteordningen i forhold til grønne sertifikat eller andre subsidier knyttet til inntektene av produksjonen, viser de at de har oversikt over situasjonen og alle mulighetene for tilleggsinntekter fra vindparken. En representant for Globalvind fortalte meg at han var imponert over bøndenes langsiktige tenking. En grunneier var opptatt av at byggingen av en vei ville legge begrensning på hans evne til å benytte løsmassen veien skulle legges over. Ved å vise til denne ulempen som gir et potensielt økonomisk tap i fremtiden, øker bondens muligheter for å få en større kompensasjon hvis en vei skal kunne anlegges der. Denne langsiktige tenkningen som representanten for Globalvind omtalte, viser igjen grunneierens gode forståelse av sin rolle og mulighetene som oppstår i forbindelse med vindkraftprosjektene.

Frihet, Likhhet og Naboskap. Sosial organisering blant grunneierne gjennom ”joking relationships”

Allerede på det første møtet med grunneierne begynte jeg å tenke på ”joking relationships”, relasjoner som tillater eller betinger at partene spøker, vitser, eller utsetter hverandre for morsomme påfunn. Fenomenet ”joking relationships” ble beskrevet av antropologer i Afrika, Asia og Nord-Amerika mellom 1920 og 1950 (Apte 1985). Fenomenet har også dukket opp i analyser av relasjoner mellom arbeidere på fabrikker (Sykes 1966), relasjoner i en skotsk landsby (Girling 1957), og i forholdet mellom forsker og informant (Rasmussen 1993). A R Radcliffe-Brown var den antropologen som søkte å knytte ”joking relationships” til en teori om sosial struktur blant primitive folk. I Afrika og andre steder ble det dokumentert at ”joking relationships” oppstod mellom personer som hadde en relasjon utenom mor/far – datter/sønn slektskapsrelasjoner, mellom personer som potensielt skulle kunne inngå ekteskap, de berømte kryssøskenbarna, eller som man ville skape en viss distanse til på grunn av allerede inngåtte ekteskapelige relasjoner, for eksempel svigerforeldre. ”Joking relationships” oppstår mellom personer som er sosialt atskilt fra hverandre på en eller annen måte. Det var denne sosiale organiseringen mellom personer utenom en sosial organisering av politisk samfunn, sedvane, etikette, eller lov som interesserte Radcliffe-Brown (1952:104). Teorien hans er at ”joking relationships” er måter å organisere et definert og stabilt system for sosial atferd hvor

”conjunctive”/samlende og ”disjunctive”/splittende komponenter vedlikeholdes og begrenses (1952:95).

Analysen av disse spøkende relasjonene tok utgangspunkt i at partene søkte å unngå konflikter. Det kunne man oppnå gjennom avstand, separasjon mellom partene, eller også gjennom en gjensidig respektløs relasjon.³³ I noen tilfeller ville relasjonen være asymmetrisk. En nevø kan stjele sin onkels fineste ku, mens onkelen for å gjengjelde denne frekkheten tar en av nevøens dårligste kuer tilbake (1952:97). Den ene parten vil ikke kunne gi igjen med samme mynt. I andre tilfeller er relasjonen symmetrisk. Partene har lik rett til å spøke, erte og more seg på bekostning av den andre. Og det er ikke tillatt å ta det ille opp, så lenge ertingen/spøkingen ikke trår over grensene. Med ulike formål og forskjellig terminologi viser Handelsmann og Kapferer (1972) og Douglas (1968) hvordan grenser for spøkingen etableres uten at de formuleres eksplisitt. Handelsmann og Kapferer klassifiserer ulike former for spøkende aktiviteter som ”setting-specific” og ”category-routinized”. Den siste kategorien er den som Radcliffe-Brown koblet til slektskap og tiller stor vekt for sosial struktur i primitive samfunn. Med den setting-spesifikke kategorien ønsker Handelsmann og Kapferer å vise hvordan spøkende aktivitet formes av den sosiale strukturen som påvirker konteksten den oppstår i, men også at slike morsomheter er strukturerende i seg selv. I deres artikkel legger de mye vekt på situasjonene spøking etableres i. De beskriver hvordan A inviterer til spøk og B aksepterer spøkingen, eller gir A lisens til å spøke. Spøkingen foregår alltid innenfor ”joking frames”, rammer for spøken. Rammene kan inneholde informasjon om situasjonen er åpen eller lukket for andres deltagelse, og om spøkingen bare vil ta for seg en person, eller om flere kan involveres og spøkes med eller om. Som nevnt er ikke rammen eksplisitt formulert, og den vil variere med konteksten og personene som deltar. Rutine-kategorisert spøk tar utgangspunkt i etablerte nøkkelord, eller formuleringer som vil fungere som invitasjon på spøking over tid. Dette kan også utvikle seg fra en setting-spesifikk spøking. Ettersom grensene aldri fastsettes er det rimelig å tro, som Handelsmann og Kapferer, at grensene har blitt etablert over tid gjennom relasjonen mellom personene som deltar i spøkingen. Douglas går i samme retning i det hun skriver at spøking ikke identifiseres av de verbale ytringene alene, men av den totale sosiale settingen (1968:363). Disse forfatterne betrakter spøkingen på en litt annen måte enn Radcliffe-Brown, og er mer opptatt av spøkingens funksjon per se enn dens evne til sosial organisering. Et annet sted (1952) søker Douglas å vise svakheter ved

---

³³ Det analytiske begrepet for dette hos Radcliffe-Brown er ”avoidance” (1952). Begrepsparet ”Joking – Avoidance” representerer en diametral opposisjon. (Graeber 1997)

”joking relationships” funksjon for sosial struktur i samfunn med svak slektskapsorganisering, som var Radcliffe-Browns forutsetning.³⁴ Hun viser hvordan man i et slikt samfunn finner de samme institusjonene som i samfunn med sterkere slektskapsorganisering. På tross av at Douglas demonstrerer at et slikt samfunn, som Radcliffe-Brown mener trenger ”joking relationships”, for å opprettholde den sosiale strukturen, ikke trenger slik spøk, spøkes det. Dermed gjenstår det en posisjon for Radcliffe-Browns fokus på spøkingens funksjon i sosial organisering. Spøk impliserer en tolking av mening mellom de involverte partene, noe som i seg selv sannsynliggjør at spøk kan ha en funksjon i relasjonen mellom dem.

Man kan si som Douglas gjør senere (1968) at vi har neglisjert spøkingens emosjonelle og psykologiske funksjon. Kuper på sin side påpeker at Freuds ”The Joke” er tydelig i Radcliffe-Browns teori om spøk (1978:83), men det er hans utrettelige fokus på struktur og regler som hans kritikere fokuserer på. Emosjonelle uttrykk, og situasjoner som tilfredsstiller et individs psykologiske behov, vil like fullt tolkes av andre individ i den konteksten de oppstår, innenfor et relevant verdensbilde. Spøking er samhandling, og samhandling får konsekvenser i den objektive virkeligheten mennesker i mellom. For observatøren av spøkende aktivitet vil det gjerne være lettest å beskrive brudd på konvensjonen, situasjonen som oppstår når noen har brutt den sosiale settingen, eller rammen for spøken. Ettersom elementene som konstituerer rammen finnes i aktørenes kultur, deres kosmologi, og i tillegg i historien mellom deltakerne av spøkende aktivitet, er informasjonen om slike rammer vanskelig tilgjengelig. De sier seg selv for de involverte partene, og hvis de må sies, er det bare fordi det har skjedd et overtramp. Handelsmann og Kapferers artikkel er et fint eksempel på hvordan man gjennom deltagende observasjon og en effektiv kategorisering av typer spøkende aktivitet kan få informasjon om elementene som etablerer spøkens rammer, uten å psykologisere over deltagernes intensjoner.

I møtet med grunneierne var det omfanget av spøking mellom dem som gjorde at jeg begynte å tenke på dette fenomenet igjen. Når vi ser litt nærmere på grunneierne, ser vi også at de representerer forskjellige familier/gårder. De deltar ikke i et organisert fellesskap seg i mellom, de har ingen plikter overfor hverandre, og skylder ikke hverandre tjenester eller ytelser. Enhver grunneier er slik sett autonom i forhold til de andre. Unntaket i dette tilfellet er

---

³⁴ Se også Apte 1985, Goody 1959.

sameiet. De av grunneierne som representerer sameiet, har en forpliktelse overfor hverandre. Joking relationships preger likevel omgangsformen mellom dem, på tross av at de har stillinger som formann, gjeter, økonomiansvarlig, osv. I et annet område ikke langt unna Treknuten hadde grunneierne organisert seg godt, og oppnådd gode resultater. Men disse grunneierne hadde også tidligere organisert seg i forbindelse med et jaktlag, og en organisasjon for kultivering av fiskevann og salg av fiskekort. Uten et slikt tidligere grunnlag for samarbeid, der man kan anta at leder- og organisatorroller er blitt tildelt, er den spøkefulle omgangsformen strukturerende og organiserende for gruppen. I et forsøk på å beskrive relasjonen mellom såkalte "joking partners", personer som kan eller må spøke med hverandre, tyr Radcliffe-Brown til begrepet som "joking partners" selv bruker for å beskrive forholdet mellom seg, vennskap. Selv om han selv ser på vennskap som et litt utilfredsstillende begrep, er det nyttig fordi det gir tilstrekkelig nyanse for å beskrive en relasjon som ikke kan puttes inn i datidens binære forenkling om gruppers relasjon enten som solidaritet eller opposisjon. Relasjonen er av en annen art og styres ikke av slektskapsforpliktelser eller andre konvensjoner. Ved å tillate konflikter innenfor en spøkende setting, unngås reelle konflikter (1952:106-113). Man kan også godt si at relasjonen reforhandles gjennom hver nye spøkende situasjon. Gjennom As invitasjon til og Bs aksept av en spøkende situasjon, bekrefter A og B for hverandre at de har en relasjon og at rammene for denne er som før. Vennskapsbegrepet er i grunnen passende om enn litt snevert for beskrivelse av relasjonen. For våre grunneiere kan vi si at de har vennskapsrelasjoner seg i mellom, men vi kan også bytte ut vennskap med naboskap, da dette gir færre emosjonelle konnotasjoner. Vennskapsbegrepet hos Radcliffe-Brown definerer bedre hva som ikke preger relasjonen, enn hva vennskap betyr for partene som tar del i det. Med naboskap er det lettere å unngå behovet for en undersøkelse av betydningen av vennskap. Nabobegrepet viser også den separasjonen mellom de spøkende partnerne som Radcliffe-Brown anser som sentral, fraværet av forpliktelser. Med naboer er det mer tydelig at personene hører til egne hushold, egne slektskapsrelasjoner, og i tilfellet med disse grunneierne som er bønder, driver de virksomheter uavhengig av hverandre. I lys av dette er det klart at ethvert samarbeid med en nabo, om å grave grøfter der eiendommer møtes, om "høyonna", eller for å lage en avtale om vindkraftverk, er situasjoner hvor den enkelte må tilpasse sine behov for å gjøre samarbeidet mulig. Den spøkefulle omgangsformen ivaretar grunneierens autonomi, samtidig som det blir mulig for ham å komme til enighet med en gruppe uten langvarig skade ved relasjonen.

Grunneierne spøker med hverandre, men de spøker også med myndighetenes praksis for natur- og kulturminnevern. Når det blir snakk om konsekvensutredningen som må komme med et slikt prosjekt, spøker de om at "...før du vett orde av det finne de vel en eller annen spesielle mose så en må ta vare på", eller "...eg må vel riva den gamle løå før staten gjør an te et nyare kulturminne". Slike utsagn etterfølges av hjertelig og rå latter. Ved disse utsagnene etablerer spøkingen gruppen som en enhet utover den som etableres ved at de gir hverandre lisens til å spøke, i opposisjon til statlige myndigheter.³⁵ Mary Douglas beskriver hvordan spøking og vitser bryter ned en etablert struktur, og midlertidig erstatter det med strukturen i den spøkefulle settingen.³⁶ Som i eksemplet over, gir spøkingen med myndighetene mulighet for å reflektere over myndighetenes inngripen i bøndenes liv, uten at de dermed vil yte motstand mot myndighetenes lover når den spøkefulle settingen forlates. I den samme artikkelen peker hun på spøkingens evne til å gi utløp for spenning. Som Griaule tolket den uforskammete verbale utvekslingen mellom Dogon og Bozo i Afrika etter en freudiansk idé om "Chatarsis", mener Douglas at spøkingen utløser en emosjonell reaksjon som reduserer en eventuell spenning mellom parter som deltar i settingen eller rammen for spøken (Douglas 1968). På tross av uenigheten mellom Griaule og Radcliffe-Brown om betydningen av "parentés à plaisantries/joking relationships" har en tolking av spøkende relasjoner som "Chatarsis" likhetstrekk til Radcliffe-Browns forståelse av slike relasjoners funksjon, idet at de reduserer, regulerer eller fører til unngåelse av konflikter (Douglas 1968, Radcliffe-Brown 1952).

Både Radcliffe-Brown, Douglas (1968) og Handelsmann og Kapferer skriver om situasjoner som oppstår når noen i gruppen trår utenfor den etablerte spøkefulle settingen. I tilfellet med veien har mange av grunneierne gjentatte ganger tatt til orde for at det er en sak for seg. Grunneieren som får veien over sin mark, har likevel ikke uttalt at han ikke vil delta i den felles diskusjonen om kontrakt for vindkraftutbygging, men er fremdeles med på møtene. Dette fører til at en av grunneierne ser seg nødt til å gå utover den spøkefulle relasjonen og erklære at han mener at veien er en sak for seg, og at grunneieren med veien derfor ikke skal være med i samtalene videre. Selv om man kan si at grunneieren med veien har brakt denne avvisningen frem ved å ikke ta hintene som har dukket opp tidligere, eller ved å ta initiativet til selv å erklære at han forstår at veien blir en sak for seg, viser reaksjonen i gruppen at denne

---

³⁵ For en analyse av "joking relationships" funksjon for konstruksjon og opprettholdelse av stereotyper se Gundelach 2000

³⁶ Se også Handelsmann og Kapferer (1972:488)

bryske uttalelsen representerer et totalt brudd på rammen for spøk, og kanskje også med deres oppfatning av hvordan dette problemet skal håndteres. De er lettet over å ha fått en avklaring på problemet, men bruddet på konvensjonen må rettes opp, noe de forsøker å gjøre ved å gjenta for grunneieren som akkurat ble skviset ut av fellesskapet, hvilken gunstig situasjon han er i med veien, og at han klarer seg bra uansett hva som skjer. Grunneieren med veien sier også selv at det er greit for han og at han aksepterer at veien er en egen sak. Likevel viser grunneierens fysiske reaksjon at han finner avvisningen ubehagelig. Kanskje er det ekstra ubehagelig fordi han med dette ikke bare plasseres utenfor prosjektets videre gang, men også fordi han akkurat har blitt plassert utenfor rammen for spøk. Grunneieren har nå ikke lenger rett til å delta i den spøkefulle sjargongen i gruppen i den settingen hvor det spises og drikkes, og vindkraftprosjektet diskuteres. Hans rolle blir mer som min egen som en taus observatør som kan, men ikke bør, uttale seg i forsamlingen. Som for den ”deltagende” observatøren, finnes det ingen forutsetning for å vitse med de andre grunneierne i denne saken, annet enn for å glatte over avvisningen fra gruppen, og med det vise at det ikke har oppstått alvorlig uvennskap som vil vanskeliggjøre nytt samarbeid gjennom spøkende relasjoner.

Selv om denne lesningen av en klassisk teori i antropologien skiller seg fra mange av elementene som var sentrale for Radcliffe-Browns og andres forståelse av fenomenet, som kryssøskenbarn, relasjonene til generasjoner før og etter ”Ego” osv, er det det strukturerende elementet i ”joking relationships” som gjør det relevant for denne prosessen blant noen grunneiere på Jæren. Samtidig som den skaper en trivelig og uformell stemning, gir den spøkende omgangsformen de ulike individene evne til å beholde sin autonomi samtidig som de må gi fra seg noe av sin frihet for å oppnå enighet. Konsensus, å begrense konflikt, var et sentralt element i den tradisjonelle teorien om ”joking relationships”. Det er også et tydelig element blant grunneierne. Tiden som blir brukt på å utforske det ”naive” spørsmålet om ikke deres tidligere møter med Globalvind er forpliktende, tvinger samtlige av grunneierne til gjentatte ganger å erklære for hverandre at det ikke er slik. Selv om det ikke er tvil om at deltakelsen i slike samtaler med Globalvind til en viss grad oppfattes som forpliktende, brukes det tilstrekkelig tid i gruppen til å etablere konsensus om at dette ikke er tilfelle. Først når det er hinsides enhver tvil at gruppen fremdeles står fritt til å gjøre som de vil, og kanskje viktigst at ingen er mot det, kan diskusjonen gå videre. I lys av teorier om ”joking relationships” ser vi hvordan slike relasjoner kan fungere for å organisere samarbeid, skape enighet og avgjørelse i en gruppe som ikke har eksistert tidligere. Prosessen i gruppen er ikke styrt av sedvane, etablert organisasjonsstruktur, politisk system, eller lov. I løpet av de fire månedene som går

velger de heller aldri en leder for gruppen. Den spøkefulle omgangen, fraværet av respekt som må vises, gir gruppen frihet, enighet, og likevekt, om ikke effektivitet i beslutningstaking, til Lokalvinds representanters fortvilelse.

Hvorvidt denne forståelsen av forholdet mellom grunneierne gir innsikt i årsakene for å velge å samarbeide med et selskap fremfor det andre, er et annet spørsmål. Det er klart at med sin aksept av den spøkende settingen bidrar Edwin til å opprettholde relasjonen dem i mellom. Hvis han hadde forsøkt å få møtene på denne kafeteriaen til å bli seriøse og strukturerte, ville han samtidig ha ødelagt rammen for spøk. Han bidrar også selv til den spøkende settingen ved å fortelle morsomme historier fra sitt eget liv, eller mer generelle vitser uten referanse til forsamlingen. I lys av Handelman og Kapferers (1972) teori kan vi si at han står utenfor rammen for spøk grunneierne imellom. Gjennom sine handlinger gir han dem lov til å skape en spøkefull setting i det som egentlig er hans møte, en setting han kan definere innholdet i. Han blir ikke en av dem, noe som er tydelig i at de ikke vitser med ham, og at han vitser med generelle referanser eller med seg selv som mål for latterliggjøring. Edwins deltagelse i spøkende aktivitet parallelt med grunneierne gjør ham likevel likere dem enn andre. Selv om han har det travelt med å få kontrakten i havn, bruker han så lang tid som grunneierne selv trenger for å komme til sin konsensuelle beslutning. Når grunneierne uttrykker at ”me har jo spist godt gang på gang”, eller at ”me har jo fått så goe bevertning”, er det tilfredshet med den totale sosiale situasjonen mellom dem selv og Lokalvinds representant som kommuniseres. Grunneierne vil ikke bare ha et godt tilbud, en god kompensasjon for å la et firma bygge vindmøller på deres eiendom, de vil ha samarbeid. Slik kan de vedlikeholde relasjonene til sine naboer og sørge for at introduksjonen av et nytt tiltak, og en fordeling av penger, ikke endrer deres grunnleggende sosiale organisering.

Avslutning

I de foregående kapitlene har jeg forsøkt å vise den komplekse prosessen som settes i gang av at planer om vindkraft blir kjent for offentligheten. På bakgrunn av prosessen i Høg-Jæren-saken kan det hevdes at ulike aktører har ulik sjanse til å få gjennomslag for sitt perspektiv i diskurser om en vindpark på et sted. Aktørene som lykkes best, er de som holder seg innenfor de definerte rammene for hva som kan sies på de ulike arenaene. Aktører som søker å inkorporere elementer i diskursen som går utover arenaeierens premisser, lykkes ikke med sin strategi. Forsøk på å utsette saksbehandlingen, eller stanse prosjektet inntil en nasjonal plan for vindkraft er etablert, eller til det lages en fylkesdelplan for vindkraft i Rogaland, mislyktes. NVE valgte å sette slike forslag til side på grunn av de overordnede politiske rammene fastsatt av regjeringen. Arbeidet med en fylkesdelplan vil likevel spille en rolle i den fremtidige diskursen om vindkraft i Rogaland. Når planen først eksisterer, vil ulike aktører henvise til denne igjen og igjen for å legitimere ulike posisjoner.

Analysen viser at affektive utbrudd på folkemøter ikke har særlig betydning for saksbehandlingen. Enkelte av høringsinnspillene som gikk sterkt mot en utbygging, slik Fortidsminneforeningen i Rogaland gjorde, ble avfeiet på grunn av en for lettvtint omgang med fakta om konsekvenser av vindkraftutbygging. Men i affektive utspill ligger det likevel informasjon og innsikt om bakgrunnen for de ulike perspektivene på en konkret utbygging av vindkraft. Relasjonen mellom ulike aktører og stedet er etter min oppfatning sentral for hvilken oppfatning aktører har av vindkraft på dette spesifikke stedet. I aktørers ytringer i diskursen om vindkraft et sted, som blir avist som følelsesmessige, feilaktige eller uttalt til feil tid, får vi et hint om at det ligger noe mer i slike saker enn den "arealkonflikten" den byråkratiske saksbehandlingen velger å håndtere.

Høringsprosessen representerer en helt spesiell måte å beskrive, snakke og skrive om stedet det gjelder og utbyggingen av en vindpark. Vi har allerede sett noen eksempler på at andre måter å uttrykke seg om et prosjekt ikke får gjennomslag. Når NVE tar for seg Fortidsminneforeningen i Rogalands høringsinnspill, river de argumentasjonen fra hverandre bit for bit. Påstandene om konsekvenser og samfunnsnytte av vindkraften tas bokstavelig og

får sitt svar. Tonen i innspillet, engasjementet mot en vindpark på Høg-Jæren, og ønsket om at området ikke skal endres, blir ikke vurdert av NVE. Man kan ikke kritisere NVE for å svare på misvisende påstander, og man kan knapt forvente at det emosjonelle engasjementet til enkelte aktører skal spille en rolle i saksbehandlingen. Slike argumenter håndteres på samme måte som det visuelle aspektet ved en vindkraftutbygging, at ”øyet som ser..., ser sjelden det samme”. Ettersom min egen forståelse av aktørene i en vindkraftsak ble utvidet gjennom erfaringene på feltarbeid, ble det viktig for meg å forsøke å bidra til forståelse av de ulike posisjonene aktørene inntok. I forlengelsen av en analyse av høringsprosessen og diskursen om vindkraft ønsker jeg ved hjelp av en modell for aktørens relasjon til sted, en modell for sosialt rom, å tilby en forklaring av aktørens ulike perspektiv som kan håndtere de meningsfylte relasjonene mellom individ og sted.

Aktørens ulike perspektiv på en vindkraftutbygging sett i lys av Baumanns begreper om sosiale rom, ”social spaces”, kan gi en forklaring til at ulike individ og grupper har ulik oppfatning av hva som er bra eller dårlig ved planer om en vindpark på et sted. For å oppnå et resultat som er i tråd med aktørens oppfatning prøver de å påvirke myndighetene gjennom høringsprosessen. I denne oppgaven har jeg trukket frem eksempler på hvordan en slik prosess foregår. Etnografien er partikulær men prosessen er generell, og gjennomføringen av den vil ligne andre høringsprosesser andre steder. Det karakteristiske for denne prosessen er utelukkelsen av enkelte typer av argumenter. Selv de som behersker det politiske spillet, blir avmektige i forhold til NVE. I Høg-Jæren-saken ble motstanderes innspill mot utbyggingen brukt som innspill som gjorde flere utredninger unødvendig. Høringsprosessen er utelukkende definert som et kognitivt rom. NVE leser ikke mellom linjene i aktørers utsagn, og unngår å tillegge særlig vekt de meninger de forsøker å kommunisere. Samtidig er det nettopp stedets mening for aktører som gjør at de opplever at de må ytre seg i saken. Ved å organisere ulike aktørers utsagn i Baumanns modell for sosialt rom mener jeg at det er mulig å ivareta en estetisk relasjon til stedet som meningsfull, og ikke bare som en bruksrelasjon. Gjennom interaksjon med stedet for å nyte skaperverket, oppleve steiner, planter og dyr, bruker man ikke bare stedet i egen interesse, men tar del i sublimе opplevelser som er virkelige for dem som deltar i dem.

I Turistforeningens tradisjon vil vindmøller bryte med det som gir sublimе opplevelser av landskapet. Andre, som en av grunneierne i Trekknuten kommenterte, kan si: ”eg tror det vil bli mer populært å besøke Synesvarden”, i betydningen at det teknologisk sublimе ville bidra

til å styrke opplevelsen av naturens sublime. Høringsprosessen ivaretar ikke stedets betydning for mennesker. Den håndterer slike innspill som usaklige, eller som uttrykk for private meninger. Derfor er det underlig at aktørene som opplever stedet som et estetisk rom, ikke bruker sine krefter på politikere lokalt fremfor nasjonalt. Lokalpolitikere står i en særstilling for å ta beslutninger som kan avgjøre et vindkraftprosjekts fremtid. En grunn til at enkelte grupper motstandere unnlater å bruke lokalpolitikere kan være at de opplever lokalpolitikere først og fremst står for grunneierholdninger. Som grunneierne i Trekknuten kan lokalpolitikere oppleve stedet som et moralsk rom. De opplever ikke i første rekke det sublime ved landskapet. De ser ikke landskapet for menneskene som befolker det. I Rogaland signaliserer organisasjonene som arbeider for naturen lett en holdning om at kommunene er grunneierstyrte. Selv om denne holdningen skulle være riktig, hindrer den dem i å bruke mulighetene lokaldemokratiet tilbyr. I stedet byråkratiserer de sine perspektiv i høringsinnspill til NVE, noe som i Høg-Jæren-saken ikke ledet til suksess.

Ulike offentlige aktører er viktige konfliktparter i saker om vindkraftutbygging. Det er ulikt lovgrunnlag for ulike sektorer som fører til disse konfliktene. Men menneskene som representerer politiske myndigheter, har også en mening om stedet, som påvirker deres handlinger. Dette kommer klart til syne i Rogaland fylkesutvalgs saksbehandling av forslaget om en fylkesdelplan for vindkraft. Når Fylkesordføreren sier, ”Jeg vil ikke at Jæren skal se ut som et pinnsvin”, får vi informasjon om at Jæren betyr noe for ham som gjør at vindmøller ikke passer så bra der, ikke bare at planleggingen av vindkraftutbygging bør reguleres bedre.

Beskrivelsen av møtene mellom en utbygger og grunneiere i Trekknuten gir viktig innsikt. Utbyggeres fremgangsmåte i lokalsamfunn har blitt kritisert av organisasjoner og deler av forvaltningen.³⁷ Jeg mener beskrivelsen av forhandlingen som gjennomføres, i seg selv gir et sterkt motargument mot kritikken av dette forholdet. I Trekknuten får vi et innblikk i en del av forarbeidet til den offentlige prosessen til en vindkraftutbygging, som ikke er åpen for folk flest. Grunneierne er også et eksempel på hvordan deltakerne i et moralsk rom arbeider for å vedlikeholde status quo. Der de frivillige organisasjonene prøver å bevare de sublime opplevelsene de kan ha i det estetiske rommet, er det de sosiale relasjonene mellom naboer ved Trekknuten som ikke må endres gjennom det nye.

---

³⁷ Se ”Folkemøte, Så nær - så fjern”

Når planer om vindkraft lanseres på et konkret sted, blir diskursen om vindkraft stedliggjort. Den konfronteres med andre perspektiv som også har sin aktualitet gjennom stedet. Således er undersøkelsene av denne kompleksiteten interessante fordi de sier mer om hva som er viktig i slike saker, enn de argumentene man kan slutte seg til i en generell diskusjon. I oppgaven har jeg forsøkt å håndtere denne kompleksiteten ved å fremstille prosessen fra start til slutt.

Det var ikke nødvendigvis slik at de som var mot utbygging av Høg-Jæren-saken ikke hadde gode nok argumenter. Vi kan imidlertid fastslå at de brukte sine krefter og førte sine argumenter på feil arena. Hvis aktørene selv kan bli bevisst på hvilke begrensinger deres relasjon til stedet, hva slags sosialt rom stedet er for dem, har for deltakelsen i høringsprosessen, kan de kanskje finne andre måter å arbeide på i forhold til en slik sak. Det historiske grunnlaget for hvordan miljøkonflikter skal håndteres bidrar også i sterk grad til å forme deres deltagelse i prosessen. Det kan være vanskelig å bryte med en slik tradisjon, men det er nødvendig dersom de ønsker å lykkes bedre med å få gjennomslag for sine perspektiv.

Referanser

Aanes, Guttorm. 2001. "Sakseierskap og strategiske posisjoner i mediernes miljødekning." i Kalland, Arne og Rønnow, Tarjei. red. *Miljøkonflikter, om bruk og vern av naturressurser*. Unipub forlag. Oslo

Apte, Mahdev L.. 1985. *Humor and Laughter; An Anthropological Approach*. Cornell University Press. London

Bauman, Zygmunt. 1993. *Postmodern Ethics*. Blackwell, Oxford

Benum, Edgeir. 2005. "Overflod og fremtidsfrykt." i (red) Knut Helle. *Aschehougs norgeshistorie Bind 12*. Aschehoug. Oslo

Berntsen, Bredo. 1977. *Naturvernets Historie i Norge*. Grøndahl & Søn, Oslo

Bourdieu, Pierre. 1977. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge University Press, Cambridge

Braunholtz, Simon, McWhannell, Fiona. 2003. *Public Attitudes to Windfarms, A Survey of Local Residents in Scotland*. MORI Scotland, Scottish Executive Social Research

Bø, Tord Bakke. 2001. *Levende Vann og Tapte Penger, Diskurs rundt Naturforvaltning på Lokalplan*. Hovedfagsoppgave Institutt for Sosialantropologi, Universitetet i Bergen

Danielsen, Oluf. 1994. "Large-scale wind power in Denmark." *Land Use Policy*, volume 12 (1) 60-62

Devine-Wright, Patrick. 2005a. "Local Aspects of UK Renewable Energy Development: Exploring Public Beliefs and Policy Implications." *Local Environment*, Vol. 10, No. 1, 57-69

Devine-Wright, Patrick. 2005b. "Beyond NIMBYism: towards an Integrated Framework for Understanding Public Perceptions of Wind Energy." *Wind Energy*, Volume 8 125-139 (2005b)

Douglas, Mary. 1952. "Alternate Generations among the Lele of the Kasai, South-West Congo." *Africa: Journal of the International African Institute*, Vol. 22, No. 1 pp. 59-65 (1952)

Douglas, Mary. 1968. "The Social Control of Cognition: Some Factors in Joke Perception." *Man, New series*, Vol. 3, No. 3 pp. 361-376 (1968)

Eder, Klaus. 1996a. "The institutionalisation of environmentalism. Ecological discourse and the second transformation of the public sphere." i Lash, S. Szerszynski, B. og Wynne, B (red). 1996. *Risk, Environment and Modernity. Towards a New Ecology*. Sage Publications, London, i Aanes, Guttorm. "Sakseierskap og strategiske posisjoner i medienes miljødekning." i Kalland, Arne og Rønnow, Tarjei. red. 2001. *Miljøkonflikter, om bruk og vern av naturressurser*. Unipub forlag. Oslo

Eder, Klaus. 1996b. *The Social Construction of Nature*. Sage Publications, London

Engelsvold, Jone. 1994. *Titania Saken: Kystfiske, gruvedrift og miljøkamp ved Jøssingfjorden*. Bergen studies in social anthropology, published by Departement of Social Anthropology, University of Bergen. Norse Pulications

Firth, Raymond. 1964. *Essays on Social Organization and Values*. London School of Economics Monographs on Social Anthropology No 28, The Athlone Press, London

Girling, F.K.. 1957. "Joking Relationships in a Scottish Town." *Man*, Vol. 57, pp. 102.

Gluckman, Max. 1956. *Custom and Conflict in Africa*. Basil Blackwell, Oxford

Goody, Jack. 1959. "The Mother`s Brother and the Sister`s Son in West Africa." *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain an Ireland*, Vol. 89, No. 1, pp. 61-88

Graeber, David. 1997. "Manners, Deference, and Private Property in Early Modern Europe." *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 39, No. 4, pp. 694-728

Grove-White, Robin. 1995. "Environmentalism. A new moral discourse for technological society?" i Milton, Kay (Ed). 1995. *Environmentalism, The View from Anthropology*. Routledge, London

Gundelach, Peter. 2000. "Joking Relationships and National Identity in Scandinavia." *Acta Sociologica*, Vol. 43, pp. 113-122.

Hadland, Gunnleiv. 1998. "'Vern våre vassdrag!' Kraftutbygging og naturforvaltningsideologier." *Volund 1997-1998*. Norsk Teknisk Museum, Oslo

Handelmann, Don; Kapferer, Bruce. 1972. "Forms of Joking Activity: A comparative approach." *American Anthropologist, New Series*, Vol. 74, No 3, pp. 484-517.

Heymann, Matthias. 1998. "The shaping of wind technology styles in Germany, Denmark, and the United States, 1940-1990." *Technology and Culture*, Vol. 39, No 4, 641-670

Jørgensen, Marianne W. og Phillips Louise. 1999. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde Universitetsforlag

Kaarhus, Randi. 1992. "Diskurs som analytisk begrep." *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, No 2, 105-116

Kalland, Arne og Rønnow, Tarjei. red. 2001. *Miljøkonflikter, om bruk og vern av naturressurser*. Unipub forlag. Oslo

Kempton, Willett. Firestone, Jeremy. Lilley, Johnatan. Rouleau, Tracy. Whitaker, Phillip. 2005. "The Offshore Wind Power Debate: Views from Cape Cod." *Coastal management*, 33, 119-149 Taylor & Francis Inc.

Knagenhjelm, Marius. og Sataøen, Hogne Lerøy. 2005. "Barrierer mot vindkraft, en analyse av holdninger i lokalbefolkningen." *VF-Notat 14/2005* Vestlandsforskning

Krohn, Søren og Damborg, Steffen. 1999. "On public attitudes towards wind power." *Renwable Energy*. Volume 16, issues 1-4, 954-960 (1999)

Kuper, Adam. 1978. *Anthropologists and Anthropology; The British School 1922-72*. Penguin Books. Middlesex

Liming, Huang. Haque, Emdad og Barg, Stephan. In press 2008. "Public policy discourse, planning and measures toward sustainable energy strategies in Canada." *Renewable and Sustainable Energy Reviews* 12, 91-115, in press (2008)

Magnussøn, Anne. 2001. "Et spørsmål om bosetningsgrunnlag: Røstværingenes kamp mot forvaltningens ønske om vern av lokale naturressurser." i Kalland, Arne og Rønnow, Tarjei. red. 2001. *Miljøkonflikter, om bruk og vern av naturressurser*. Unipub forlag. Oslo

Möller, Bernd. 2001. "Changing wind-power landscapes: regional assessment of visual impact on land use and population in Northern Jutland, Denmark." *Applied Energy* 83, 477-494

Nadaï, Alain. 2007. "'Planning', 'siting' and the local acceptance of wind power: Some lessons from the French Case." *Energy Policy* 35, 2715-2726

Neumann, Iver B. 2001. *Mening, materialitet, makt, En innføring I diskursanalyse*. Fagbokforlaget, Bergen

NWCC 2004. "Wind turbine interactions with birds and bats: A summary of research results and remaining questions." *Fact sheet, second edition*, National Wind Coordinating Committee, Washington

Nye, David E.. 1996. *American Technological Sublime*. MIT press. Cambridge (MA)

Pasqualetti, Martin J. 2000. "Morality, Space, and the Power of Wind-Energy Landscapes." *Geographical Review*, Vol. 90, No. 3. 381-394

Peace, Adrian. 1995. "Environmental protest, bureaucratic closure: the politics of discourse in rural Ireland." i Milton, Kay (Ed). 1995. *Environmentalism, The View from Anthropology*. Routledge, London

Radcliffe-Brown, A. R. 1952. *Structure and Function in Primitive Society*. Først utgitt som: "On Joking Relationships." *Africa* 13:195-210 (1940) og "A Further Note on Joking Relationships." *Africa* 19:133-140. (1949) Cohen and West. London

Rasmussen, Susan J.. 1993. "Joking in Researcher-Resident Dialogue; The Ethnography of Hierarchy among the Tuareg." *Anthropological Quarterly*, Vol. 66, No. 4, pp. 211-220.

Setten, Gunhild. 2002. *Jærbonden og Landskapet: Historier om natursyn, praksis og moral i det jærsk landskapet*. Doktorgradsavhandling ved geografisk institutt, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Strømsnes, Kristin. og Selle, Per. 1996. "Miljøvernpolitikk og miljøvernorganisering." i Strømsnes, K. og Selle, P. red. 1996. *Miljøvernpolitikk og miljøvernorganisering mot år 2000*. Tano Aschehoug, Oslo, i Aanes, Guttorm. 2001. "Sakseierskap og strategiske posisjoner i medienes miljødekning." i Kalland, Arne og Rønnow, Tarjei. red. 2001. *Miljøkonflikter, om bruk og vern av naturressurser*. Unipub forlag. Oslo

Sykes, A. J. M.. 1966. "Joking Relationships in an Industrial Setting." *American Anthropologist, New Series*, Vol. 68, No. 1, pp. 188-193

Söderholm, Patrick. Ek, Kristina. og Petterson, Maria. 2007. "Wind power development in Sweden: Global policies and local obstacles." *Renewable and Sustainable Energy Reviews* 11, 365-400

Thu, Ragnhild. 1996. *Vår nye bondekultur – når det moderne vert tradisjon. Ei etnologisk studie frå Jæren?* Hovedfagsoppgave i etnologi. Institutt for kulturstudier og kunsthistorie, Universitetet i Bergen

Tuan, Yi-Fu. 1990. *Topophilia, a study of environmental perceptions, attitudes and values*. Columbia University Press, New York

Warren, Charles R. Lumsden, Carolyn. O`Dowd, Simone. Birnie, Richard V. 2005. ““Green On Green”: Public Perceptions of Windpower in Scotland and Ireland.” *Journal of Environmental Planning and Management*, Vol. 48, No. 6, 835-875

Weber, Max. 1971. *Makt og byråkrati*. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo

Wolsink, Maarten. 2000. “Wind power and the NIMBY-myth: institutional capacity and the limited significance of public support.” *Renewable energy*, vol. 21, 49-64

Wolsink, Maarten. 2007. “Wind power implementation: The nature of public attitudes: Equity and fairness instead of “backyard motives”.” *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Vol. 11, 1188-1207

Rapporter

NVE 2006. *Energifolderen 2006*

Offentlige dokument

MD 04.03.05. Det Kongelige Miljøverndepartement. *Tiltak for helhetlig og langsiktig vindkraftutbygging*. (04.03.2005)

MD 06.07.05. Det Kongelige Miljøverndepartement, Statsråden. *Lokalisering av vindkraftanlegg – behov for regionale planer*. (06.07.2005)

NVE 2001: Norsk Vind Energi AS, Vindkraftverk på Høg-Jæren, Fastsetting av konsekvensutredningsprogram. NVE Arkiv 912-513.4

NVE 2004a: Anleggskonsesjon, Jæren Energi AS. NVE referanse 200100657-130

NVE 2004b: Høg-Jæren vindpark med tilhørende infrastruktur. Ekspropriasjonstillatelse.
NVE referanse 200100657-131 kte/lhb

NVE 2004c: Bakgrunn for vedtak. Jæren Energi AS/Søknad om konsesjon for bygging og drift av Høg-Jæren vindpark i Time og HÅ kommune i Rogaland. NVE referanse 200100657-121

OED 2005. nr 117/05. *OED sier ja til utbygging av Høg-Jæren vindkraftannlegg.*

RFK 05/03080. *Saksprotokoll: Fylkesdelplan for Vindkraft i Rogaland.* (16.08.2005)

Internettpublikasjoner

www.gjesdal.kommune.no

<http://www.gjesdal.kommune.no/web/cms.nsf/lupall/5A00AD19A0029FA8C1257281004B0A59>

NVE 2003. *Planlovutvalget foreslår økt byråkrati.* Publisert 13.05.2003, sist endret 22.082003.

http://www.nve.no/module/module_111/news_item_view.asp?iNewsId=10050&iCategoryId=884

TT NVE 2005. *Samfunnsrespons på vindkraft*, Lindesnesseminaret 2005, Thorstein Thorsen.
http://www.nve.no/modules/module_109/publisher_view_product.asp?identityId=8683

Medier

Aftenposten 06.12.2005. *Vindmøllegalenskapen fortsetter*

Aftenposten 18.02.2005. *Vindkraftutbygging trugar norsk natur*

Bergens Tidende. 06.01.2006. *Folk vil ha grønn energi*

Dagens Næringsliv. *Motvind for vindkraft.* (06.11.05)

Haugesunds Avis. 18.05.2005. *Overbevisende ja til vindmøller*

NRK. *Ut i Naturen.* (23.08.05)

SA 07.06.1997 Stavanger Aftenblad, *Vindmøllene kommer*

SA 13.11.2003 Stavanger Aftenblad, brev. *Vindmøller kontra vasskraft*

SA 02.03.2004 Stavanger Aftenblad, brev. *NVE sitt øydeleggjande hastverk*

SA 22.08.2005 Stavanger Aftenblad, brev. *Vindpark på Høg-Jæren misforstått miljøatsning*

SA 12.10.2005 Stavanger Aftenblad. *Ingen kamp mot vindmøller på Gilja.*

SA 24.12.2005 Stavanger Aftenblad, debatt. *Vindmøller som forurensere*

SA 28.09.2005 Stavanger Aftenblad. *2008 må handle om mennesker i landskap*

